

Fakulteta za varnostne vede

MAGISTRSKO DELO

**Think tank omrežje med družbeno vplivnimi strateškimi inštituti
- povojni konflikti v ex YU in njihove možne rešitve**

September, 2013

Janez Juvan

Mentor: izr. prof. dr. Bojan Dobovšek

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorju, izr. prof. dr. Bojanu Dobovšku, za potrpežljivost, vodenje, nasvete, usmerjanje in strokovno pomoč pri nastajanju mojega magistrskega dela.

Hvala tudi vsem ostalim, ki ste mi stali ob strani in mi na kakršen koli način pomagali ali sodelovali.

KAZALO

1	Uvod	7
1.1	Opredelitev teme in naslova magistrske naloge.....	8
1.2	Think tank omrežje (TTN)	9
1.3	Metodološki ovir magistrskega dela	11
1.3.1	Predstavitev problemov in cilj magistrskega dela	11
1.3.2	Opredelitev predpostavk	12
1.3.3	Uporabljene metode	13
2	Opredelitev, razlage in pojmi v projektu TTN.....	14
2.1	Kaj je namen TTN.....	14
2.2	Ustaljeni in zelo pogosti načini oviranja predlaganih rešitev	16
2.3	Dve desetletji po razpadu Jugoslavije	16
3	TTN in povojni konflikti v ex YU	18
3.1	Bosna in Hercegovina.....	19
3.1.1	Daytonski mirovni sporazum	23
3.1.2	Bošnjaški pogled v BiH	24
3.1.3	Srbski pogled v BiH	25
3.1.4	Hrvaški pogled v BiH.....	28
3.1.5	Mednarodni pogled v BiH	29
3.1.6	Urad visokega predstavnika v BiH	31
3.1.7	Bosna korak naprej	33
3.2	Kosovo	34
3.2.1	Srbi na Kosovu.....	37
3.2.2	Albanci na Kosovu.....	39
3.2.3	EU in Mednarodna skupnost na Kosovu	40
3.2.4	Severno Kosovo.....	42
3.2.5	Srbska pravoslavna Cerkev na Kosovu.....	45
3.2.6	Mednarodna vojaška prisotnost na Kosovu	47
3.3	Makedonija.....	48
3.3.1	Albanski pogled	52
3.3.2	Makedonski pogled.....	54
3.3.3	Poimenovanje države	56
3.4	Črna Gora	61
3.4.1	Razhod z vojno logiko razpada države.....	61
3.4.2	Prehod k popolni samostojnosti države.....	63
3.4.3	Država lahko postane suverena članica EU in spoštovan dejavnik v regiji .	64
3.4.4	Po odločitvi za samostojno pot je bilo storjenega ogromno.....	65
4.5	Srbija	67
4.5.1	Demokratizacija družbe je bila edina rešitev po koncu vojn.....	69

4.5.2	EU je najbolj verjetna in hkrati nedoločena perspektiva	70
4.5.3	Nenehno iskanje rešitev in kompromisov	73
4.5.4	Kosovo, miti in sedanjost	75
4.5.5	Vojvodina in ponavljanje napak	77
4	Raziskovalno delo	79
4.1	Anketiranci	80
4.2	Anketiranje	81
4.3	Obrazložitev vprašalnika	82
4.4	Kratki povzetki odgovorov na vprašanja	82
4.4.1	Povzetek odgovorov, profesorja iz Ljubljane, Slovenija	82
4.4.2	Povzetek odgovorov, mirovna aktivistka iz Zagreba, Hrvaška	85
4.4.3	Povzetek odgovorov, profesor iz Münchna, Nemčija	88
4.4.4	Povzetek odgovorov, izredna profesorica iz London School of Economics, London, Velika Britanija	92
4.4.5	Povzetek odgovorov, izredna profesorica iz Marmarske univerze, Istanbul, Turčija	94
5	Zaključek in potrjevanje predpostavk	97
5.1	Skupne ugotovitve anketiranja	97
5.1.1	Bosna in Hercegovina	99
5.1.2	Kosovo	102
5.1.3	Makedonija	105
5.1.4	Črna Gora	107
5.1.5	Srbija	108
5.2	Skupni konsenz med narodi v ex YU in predpostavka 1	111
5.3	Skupna strategija mednarodne skupnosti in predpostavka 2	113
5.4	Kaj bo delo projekta TTN v prihodnje	114
6	Literatura in viri	117
7	Seznam kratic	125
8	Priloga	126

POVZETEK

Namen magistrske naloge je preveriti možnosti učinkovitega povezovanja mednarodne skupnosti pri iskanju mirovnih rešitev za težavne razmere v nekaterih državah zahodnega Balkana. Opredelili smo bistvene konflikte, identificirali vzroke in izpeljali možne rešitve. S pomočjo daljšega vprašalnika smo izvedli anketo med strokovnjaki za to področje in povzeli njihove odgovore.

Iz opravljenih intervjujev, pridobljenih odgovorov iz vprašalnika, analiziranega celotnega gradiva in realnega stanja smo izoblikovali nekaj možnih ukrepov, ki bi bili smiselni in bi lahko pomenili korake naprej k iskanju rešitev za regijo in uveljavljanju pozitivnih sprememb.

Mednarodna skupnost se je lotila posameznih mirovnih sporazumov in uveljavljanja rešitev z namenom preprečiti vojskovanje in pri tem določiti nova urejena razmerja med narodi zahodnega Balkana. Vnaprej oblikovane rešitve ni enostavno predpisovati, vendar se je izkazalo, da je stopnja pripravljenosti k iskanju kompromisov med narodi ex YU majhna. Zato bo s strani mednarodne skupnosti potrebno veliko truda, volje in potrpežljivosti, ker se rešitve ne dogajajo preko noči. Iskanje načinov, kako doseči delovanje posamezne entitete in da v njej sodelujejo vsi prebivalci ne glede na narodnost, je velik izziv za mednarodno skupnost v prihodnosti.

KLJUČNE BESEDE: mirovni sporazum, zahodni Balkan, mednarodna skupnost, Think Tank omrežje, varovanje človekovih pravic, mednacionalni odnosi, približevanje EU

SUMMARY - Think tank network between the strategic socially influential institutes - the post-war conflicts in ex Yugoslavia and their possible solutions

The purpose of a thesis is to examine the possibility of effective integration of the international community in the search for peace solution to the difficult situation in some countries of the Western Balkans. We have identified the essential conflict, causes and possible solutions for implementation. With a wider questionnaire, we conducted a survey among experts in this area and summarize their answers.

From the conducted interviews, obtained responses from the questionnaire, and the entire analyzed material and the real situation, we formulated some possible measures that would make sense and could be a step towards finding a solution to the region and promotion of positive change.

The international community has undertaken various peace agreements and implementing solutions to prevent war and to establish this new relationship between people of the Western Balkans. Pre-designed solution is not easy to prescribe, but it turned out that the level of readiness to seek compromises between nations in ex YU is small. Therefore, the international community takes a lot of effort, determination and patience, because solutions don't happen overnight. Finding ways how to operate a particular entity, and that it involves all residents regardless of their ethnicity is a major challenge for the international community in the future.

KEYWORDS: peace agreement, The Western Balkans, international community, Think Tank Network, protection of human rights, international relations, EU integration

1 Uvod

Evripid (5. stoletje pr.n.š.) Bakhantke, verzi 877-881

»Lépo je tisto, kar vselej ugaja

Kaj je modrost? Kateri božji dar

je lepši smrtnikom,

kot držati nad sovražnikovo glavo

zmagovito roko?

Lépo vselej ugaja.«

(Eco, 2009: 12).

Za uvod naloge smo izbrali verze stare približno 2500 let, s poetičnim opisom, kako lepo je premagati sovražnika in držati roko zmagoslavja nad njegovo usodo. Verzi na preprost način prikažejo, kje je pomembno pogledati поблиže, kako se razrešujejo spori. Napetosti in nesporazumi med ljudmi imajo lahko nešteto vzrokov in do njih prihaja vsak dan na vseh področjih življenja. Ne redko se spori končajo v kolektivnih prepirih, izsiljevanjih potrjevanja lastnega prav, ter nato vodijo v poskuse oboroženih spopadov. Takrat se na vojaški način poskušajo razrešiti nerešena medsebojna vprašanja. Zgodovina nesporazumov, ki se končajo v oboroženem spopadu, je stara kot človeštvo. Slavijo se zmagovalci, črtijo poraženci, in zmagovalci najraje pišejo zgodovino kar sami. S tem si zagotavljajo svojo podobo v prihodnosti (Eco, 1999). Kaj se dogaja v času zmag in porazov, kako se obnašajo zmagovalci in poraženci, je pomembno predvsem zaradi prihodnosti posameznikov in skupnosti udeleženih v sporih. Zmagovalci na koncu vsakega spora držijo na tak ali drugačen način roko nad usodo poraženca in od tega je odvisna prihodnost vseh udeležencev spora. Ne malokrat, vsaj zgodovina tako kaže, za poražence ne obstaja kakšna posebna milost. Prepuščeni so modrosti, izkušnjam, etičnosti ter predvsem človečnosti vodij in celotne skupnosti zmagovite strani (Power, 2008). O tem so pisali in še dandanes pišejo različni pisci in pesniki.

Kako se konec oboroženih spopadov prenese v mirnodobno razmerje medsebojnega sobivanja vpletenih, zelo natančno kaže, kako vpleteni v spor pravzaprav razumejo svojo vlogo v celotnem dogajanju. Nekateri odločanje o usodi drugih razumejo kot poslanstvo, ki jim je dano kot božji dar, ali jim ga je namenila zgodovina. Ko je

oboroženi spor končan, ni urejeno nobeno nerazrešeno vprašanje zaradi katerega se je dvoboj pravzaprav začel. Po bojevanju se pričnejo nasprotja šele urejati. Vendar imajo vpleteni drugačno razmerje moči, ta se razlikuje med zmagovalci in poraženci. Zmagovalci imajo prednost uveljavljanja svojih interesov in zaradi pridobivanja te prednosti se dvobojevanja po navadi pravzaprav pričnejo (de Waal, 2004). Nekateri si želijo urejati probleme s stališča moči in prevlade, takrat opustijo dialog in izberejo bojevanje. Pogosto zmagovalca ni in se vse skupaj konča v nekem napetem nerazrešenem stanju. Taka stanja razmer nikakor ne rešujejo problemov, kvečjemu jih poglobljajo. Po določenem času, lahko nekaj letih ali celo desetletjih, napetosti ponovno vzniknejo v odkrite spore in celotna zgodba oboroženih spopadov med različnimi skupnostmi se spet ponovi (Power, 2008).

1.1 Opredelitev teme in naslova magistrske naloge

Tema magistrske naloge je, kako se v okviru projekta mednarodne skupnosti urejajo meddržavni in mednacionalni spori, nastali v predvojnem, vojnem ter povojnem času v novonastalih državah bivše Jugoslavije (ex YU). Projekt izvajajo različni strokovnjaki, ki se s podobnimi primeri ukvarjajo profesionalno že dolgo časa. Poleg njih sodelujejo pri izvajanju projekta tudi strateški inštituti iz različnih držav. Ti inštituti so vplivni in mednarodno cenjeni centri znanja in političnega vpliva, v katerih delajo izbrani strokovnjaki. V upravnih odborih in nadzornih institucijah imajo ti inštituti ali ustanove, Turkish Asian Center for strategic studies (TASAM), Russian Academy of Sciences, Institute of World economy and International relations (IMEMO), Stiftung Wissenschaft und Politik- Berlin (SWP), Istituto per l'Europa Centro-Orientale e Balcanica - Forli (IECOB), London School of Economics (LSE), Institut für den Donauraum und Mitteleuropa (IDM), Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP), Centre d'études de relations internationales (CERI), ugledna imena znanstvenega in političnega življenja posamezne države. S tem imajo možnosti uveljavljanja določenih rešitev v širšem mednarodnem okolju, prav tako pa na konkretnih posameznih primerih.

Po I. svetovni vojni se je na območju zahodnega Balkana iz različnih razlogov izoblikovala več nacionalna država, ki so jo sestavljali nosilni narodi in množica različnih etničnih skupin in manjšin sosednjih narodov. V njej so se združili različni narodi in ti so z združevanjem s seboj v skupnost pripeljali še svoje manjšine. Država

se je navznoter in navzven kazala kot idealna rešitev za različne etnične skupine. Pri tem se je skušala vedno s strani vladajočih struktur kazati kot edina možna rešitev njihovega sobivanja na teritoriju imenovanem Zahodni Balkan. Skupnost je v bolj ali manj stabilni obliki obstaja malce več kot 70 let. Preživela je II. svetovno vojno, v kateri se je znašla na strani zmagovalcev, ter se nekajkrat v tej ne preveč dolgi zgodovini politično preoblikovala. Političnemu preoblikovanju notranjega ustroja države so sledile tudi geografske spremembe mej in vpliva posamezne entitete na določenem področju. Nekaterim narodom je bila v tem sedem desetletnem obdobju identiteta naroda odvzeta, po spremembi političnih režimov pa jim je bila kasneje spet vrnjena. To kaže na stalne poskuse prevladovanja enega naroda nad drugim. Konkretni primeri so bili tako v primeru potrjevanja ali zanikanja Makedoncev in Črnogorcev kot naroda (International Crisis Group, [ICG], 2005b). Bošnjake pa so zaradi stabilnosti družbenih razmer kot entiteto uveljavljali šele v drugi polovici obstoja države, čeprav so jih v času turške države in kasneje Avstroogrške skupnosti obravnavali kot samostojno entiteto. Za razlago teh medsebojnih zgodovinskih odnosov je toliko virov in mnenj, da se glede ciljev te naloge vanje nima smisla poglobljati. Pomembno je to, da so vedno, ko so spori prišli do točke, kjer se je dialog nehal ali pa centralna oblast ni imela več moči, da bi vplivala na urejanje mednacionalnih razmer, ti spori pripeljali do oboroženih spopadov med nacionalnimi skupnostmi. Praviloma so ti oboroženi spori zelo brutalni, surovi in predvsem krvavi. Največje žrtve so vedno bili predvsem civilni prebivalci in vojni ujetniki (Del Ponte, 2009).

Think tank omrežje med družbeno vplivnimi strateškimi inštituti - povojni konflikti v ex YU in njihove možne rešitve bomo izpostavili v magistrski nalogi. Glede na raziskavo in proučitve posamezne smeri bomo nakazali reševanja konfliktov. V tem mednarodnem projektu namreč aktivno sodelujemo in ga bomo v nalogi poskušali analizirati, iz pridobljenih rezultatov pa izpeljati uporabne zaključke.

1.2 Think tank omrežje (TTN)

Think tank izraz se pogosto uporablja za inštitute, kjer delajo ugledni strokovnjaki, izvajajo se pomembne raziskave in publicirajo vplivni ter verodostojni dokumenti iz različnih področij. Včasih jih poimenujejo tudi možganski trust. Področja delovanja so lahko politika, družbene znanosti, tehnologija, vojska, kultura ali umetnost.

Večina teh ustanov je neprofitne narave in v nekaterih državah imajo taki inštituti tudi davčne olajšave (Britannica, 2013).

Za naš projekt smo vzpostaviti Think tank omrežje, v nadaljevanju TTN, kjer bomo poskušali povezati različne Think tank inštitute, ki se ukvarjajo s področjem mirovnihi procesov na področju bivše Jugoslavije, v nadaljevanju ex YU. Sodelujoči v TTN imajo dober pogled v pretekle dogodke, nastale pri razpadu Jugoslavije. Think tank omrežje pomeni mednarodno projektno sodelovanje različnih inštitutov pri nalogi iskanja mirovnihi rešitev v ex YU (Britannica, 2013).

Oboroženi spori v fazi razpadanja države Jugoslavije so se pričeli ob osamosvajanju Slovenije in Hrvaške pred več kot dvema desetletjema. Sočasno so sledile korenite politične spremembe v ostalih republikah, kjer so se kazale posamezne težnje narodov za obvladovanje lastne usode in prihodnosti. Vsem tem spremembam je sledila vojna (Rupnik, 2011). Ta je bila šok za celotno mednarodno skupnost, predvsem zaradi izrazite surovosti in brutalnosti. Največjo tragedijo je preživljalo civilno prebivalstvo.

Pred samim razpadom države bi se že storilo marsikaj, kar bi preprečilo tako številne žrtve. Mednarodna skupnost je bila popolnoma nepripravljena, nikomur niti na kraj pameti ni padlo, da lahko po II. svetovni vojni pride do tako masovnih zločinov na področju Evrope. Prav vsi, tako intelektualna elita, običajni državljani kot politiki, so mislili, da je Evropa postala civilizirana regija, kjer se kaj takega ne more več ponoviti. Vsi so bili prepričani, da so evropski varnostni mehanizmi dovolj učinkoviti za preprečevanje česarkoli, kar bi vsaj približno spominjalo na prestane vojne grozote izpred štirih desetletij (Del Ponte, 2009). Ocene posameznih agencij, zadolženih za zbiranje in analiziranje ter obdelavo zaupnih podatkov, so imele v možnih scenarijih tudi najhujše možne verzije razvoja dogodkov, vendar so politiki in javnost to dosledno ignorirali kot nerealno.

Opozorila, kako s političnimi spremembami konec osemdesetih let prejšnjega stoletja v Jugoslaviji lahko pride do oboroženih sporov, pri čemer uradna oborožena sila JLA ne bo zavzemala nevtralnega položaja, so bila s strani Evropske in širše skupnosti enostavno preslišana. Ker smo na različnih mednarodnih mirovnihi srečanjih sodelovali tudi sami, vemo, da je mednarodna skupnost zelo napačno ocenjevala takratno

situacijo in si vse skupaj razlagala zelo preprosto. Poročila o dogajanjih v ex YU so bila obsežna, analizirale so se vse možne kombinacije, kopica strokovnjakov in ustanov zadolženih za to regijo je bili polno zaposlenih, in na koncu se je izkazalo, da predlagane rešitve nimajo ne repa ne glave. Vse skupaj je bilo še najbolj pogubno za civilne žrtve vojne, ki s svojo tragiko odražajo takratno popolno nepripravljenost mednarodne skupnosti za reševanje oboroženih sporov na teritoriju Evrope (Hartmann, 2008).

Z vzpostavitvijo TTN omrežja med družbeno vplivnimi strateškimi inštituti ter posameznimi strokovnjaki za ex YU bomo skušali med družbeno vplivnimi strateškimi inštituti ter posameznimi strokovnjaki za ex YU vzpostaviti objektivni pogled na razmere v regiji in glede na dane možnosti podati učinkovite predloge, kako nastale razmere izboljšati.

1.3 Metodološki okvir magistrskega dela

1.3.1 Predstavitev problemov in cilj magistrskega dela

Od konca vojn na področju ex YU je preteklo več kot petnajst let. Razmere v regiji nimajo nobenega konkretnega zagotovila, da se vsi medetnični spori in nesporazumi ne morejo ponoviti. V novonastalih državah, kot so Bosna in Hercegovina (BiH), Črna Gora (ČG), Makedonija (MAK), Kosovo (KOS) ter deloma v Srbiji (SRB) se stalno ponavljajo nerešena vprašanja sobivanja različnih narodov in manjšin. Mnogi spori imajo izrazito simbolno vrednost in predstavljajo lokalnim politikom izgovor za doseganje lastnih, po navadi izrazito sebičnih ciljev (ICG, 2011c). Mednarodna skupnost s svojo pomočjo pri reševanju teh sporov nekako navigira in balansira na način, »biti vsakemu malo všeč in ne čisto popolnoma vsem«.

V primerih, ko bi morala, zaradi očitnega in izrazitega oškodovanja ene izmed skupnosti nad drugo, mednarodna politika z vsem svojimi mehanizmi zavzeti odločno stališče in storiti konkretne korake dejanj, se mnogokrat vse skupaj razvedeni v kopici sklepov in nedorečenih političnih resolucij. Vsekakor so lokalni politiki v ex YU razvili posebno metodo preživetja in pri tem mednarodno skupnost spretno izrabljajo za svoje parcialne interese ter tako, zaradi sebičnega pogojevanja pri sprejemanju

kompromisov za razreševanje sporov, prizadevanja mednarodne skupnosti enostavno razvodenijo (Hartmann, 2008). Drug poseben problem predstavljajo t.i. uradniki mednarodne politike: gre za kopico ambicioznih posameznikov, ki vidijo v ex YU zgolj stopnico v lastnem kariernem razvoju in jim problematika sploh ne dela nikakršnih hudih miselnih zahtev.

Veliko težav se poskuša rešiti po liniji najmanjšega odpora, pri čimer se marsikdaj uporabljajo nadvse ekstravagantni poizkusi. Eden takih je bil ustanovitev skupne države Srbije in Črne Gore. Koncem devetdesetih let prejšnjega stoletja je skupina visokih EU uradnikov na papirju ustanovila državo. Na pogorišču razpadle Jugoslavije so dobili idejo, kako bi se s skupno državo Srbov in Črnogorcev zagotovilo tako potrebno stabilnost v regiji. Na hitro so skupaj zmetali vse attribute kakršne naj taka država ima. Tako je obstajal skupen parlament, nekakšna ustava, zakonodajno in izvršna telesa, pri pravosodnih organih pa se je že kar precej zapletlo. Nihče od dveh konstitutivnih narodov Srbov in Črnogorcev ni želel, da mu sodijo institucije druge entitete. Država je imela kratko obdobje trajanja in med ljudmi je imela precej porogljivih imen. Seveda je poizkus popolnoma propadel pa vendar kakšne posebne odgovornosti za to ni nihče nosil (ICG, 2006).

Vendar težave in problemi so in še ostajajo. Znotraj te naloge bomo poskušali določene probleme opisati in nakazati možne rešitve, ki naj bi prinesel projekt TTN omrežje. Predlagane rešitve so cilj tega magistrskega dela in TTN med družbeno vplivnimi strateškimi inštituti naj bi predlagal, kako se lotiti poveljnih sporov v ex YU.

1.3.2 Opredelitev predpostavk

Nihče si ne dela iluzije, da je možno rešiti medetnične probleme preko noči in za vedno. Le ti obstajajo stoletja in imajo zgodovinske vzroke, napihnjeni so z dnevno politiko in pogosto prekomerno potencirani zgolj zaradi interesa lokalnih posameznikov. Regija je od neprestanih sporov izčrpana, ljudje so apatični in se bolj ali manj upirajo vsaki spremembi (Pešić, 2007). To upiranje spremembam je vendarle mnogokrat zgolj zaradi napihnjene pomena tako imenovanih zgodovinskih simbolov in malokrat glede same konkretne vsebine predlaganih sprememb.

V magistrskem delu bomo poskušali prikazati naslednji predpostavki:

Predpostavka 1:

Obstajajo skupni imenovalci in možnost konsenza med različnimi narodi v razreševanju sporov pri najbolj ključnih ovirah in težavah.

TTN bo poskušal poiskati možne skupne imenovalce in možne točke konsenza in potrditi ali ovreči predpostavko.

Nemalokrat posamezne članice EU ali druge države mednarodne skupnosti, ki so vpletene v reševanje težav v ex YU, vodijo parcialno in lastno politiko za zagotavljanje strateških pozicij v regiji. Najpogosteje so vzroki ekonomske narave, za njimi si sledijo politični prestiž in na koncu še osebna poznanstva ter napačno poznavanje ali slabo informiranje o težavah.

Predpostavka 2:

Na ravni mednarodne skupnosti obstajajo skupni imenovalci in se reševanja problemov v regiji da reševati s skupnimi, enakimi ali vsaj podobnimi interesi mednarodne skupnosti.

TTN bo poskušal poiskati možne skupne imenovalce in interese mednarodne skupnosti v regiji in potrditi ali ovreči predpostavko.

Ti dve predpostavki bomo poskušali opredeliti v magistrskem delu, pri čimer se bomo skušali izogibati vrednostnim sodbam ali posameznim stališčem vseh vpletenih v to problematiko, ne glede na njihovo politično ali družbeno vlogo. Teh ljudi in skupin, torej tistih konkretnih akterjev v regiji, resnično ni bilo malo v zadnjih 20 letih, odkar so se EU in Svet lotili reševanja problemov Zahodnega Balkana.

1.3.3 Uporabljene metode

Za izdelavo magistrske naloge smo uporabili naslednje metode dela.

- Zbiranje, analizo, interpretacijo in študij literature, pisnih in elektronskih virov se je uporabilo za sestavljanje celotne zgradbe magistrske naloge.
- Uporaba praktičnih izkušenj iz našega dosedanjega dela in dela kolegov pri TTN projektu je pomembna za vrednotenje realnih možnosti doseganja ciljev magistrskega dela.
- Vodeni intervjuji z odprtim predhodnim vprašalnikom so bili uporabljeni za pridobivanje konkretnih predlogov glede cilja TTN projekta, načine njegove izvedbe ter spoznavanju razlik ali nasprotujočih si pogledov udeležencev v TTN na iste probleme.
- Metoda primerjalne študije, s tujko benchmarking, za primerjanje pridobljenih intervjujev in različnih vrst gradiva je uporabna pri ovrednotenju različnih vsebin ter iskanju skupnih možnih povezav med različnimi akterji v TTN projektu. Uporabljena je za definiranje dobre in slabe prakse na podlagi predhodnih izkušenj ljudi in institucij, ki so se ukvarjali s podobnimi primeri. Primerjalna analiza in študije primerov so bili uporabljeni za primerjanje preteklih primerov, primerjavo med njimi ter ugotavljanju, katere načine vpeljevanja sprememb je možno uporabiti in kaj ne prinaša kakšnih zadovoljivih rezultatov (Mitar, 2011).

2 Opredelitev, razlage in pojmi v projektu TTN

2.1 Kaj je namen TTN

Celoten koncept TTN je odkrita razprava med različnimi Think tank inštituti in posameznimi strokovnjaki z namenom izdelati predlog, kaj je smiselno narediti v ex YU glede na obstoječe razmere. Situacija je v marsikaterem konkretnem primeru med vsemi obstoječimi problemi na mrtvi točki brez kakršne koli perspektive, ki bi kazala na izboljšanje (Pajić, 2007). Tako se je na našo iniciativo organizirala skupina strokovnjakov, skupno jim je obsežno poznavanje razmer v ex YU. Skozi obširno analizo razmer in izdelanim povzetkom smo sestavili osnoven dokument za delo TTN,

ki služi vsem udeležencem kot izhodišče za pripravo lastnih predlogov ter iniciativ. Ugledne posameznike in vplivne Think tank inštitute smo povabili k sodelovanju. Izbrali smo jih glede na njihove predhodne reference in trenutno delo na konkretnih rešitvah za ex YU.

Vsi udeleženci v TTN so nadvse dobro seznanjeni, kakšna je situacija v ex YU, in natanko vedo, kaj so vzroki za obstoječe stanje. Razumejo, kje gredo razmere v napačno smer, in imajo dovolj ustreznih analiz in podatkov za pripravo lastnih predlogov (Altmann in Whitlock, 2004). Vsi povabljeni v TTN imajo v lastnem družbenem in političnem okolju precejšen ugled kot strokovnjaki in s tem možnost predlagati izvršni strukturi oblasti v njihovih državah primerne rešitve za spremembe v ex YU.

V zadnjem obdobju je mednarodna skupnost vložila veliko truda in pokazala precejšnjo odločenost za reševanje težav. Spremembe se dogajajo zelo počasi in v določenih primerih se obrača situacija na bolje (Einspieler, 2013a). V situacijah, kjer se nič ne dela, pa gre vse skupaj celo na slabše, kar je zgolj dokaz za potrebo po večji aktivnosti pri reševanju problemov (ICG, 2012b). Vedno znova se je pokazalo, da je potrebno koncept iskanja ustreznih rešitev zastaviti v širšem kontekstu, torej pogledati na razmere kompleksno in jih poskušati obravnavati kot reševanje enotnega problema. Parcialno reševanje ne prinaša ustreznih rešitev, ker obstaja množica dejavnikov, predvsem konkretnih posameznikov s politično ali ekonomsko močjo, ki spremembe na boljše enostavno zaradi lastnih interesov spotikajo, jih izničijo ali diskreditirajo. TTN, s širšim pogledom na povezanost vzrokov dejanskih razmer in ovire, tako lahko predlaga primerne rešitve za več težjih in zapletenih situacij v regiji.

V izhodiščnih dokumentih TTN smo probleme prikazali iz več različnih pogledov. Pri pripravi take vrste analize smo pridobili zelo veliko število že izdelanih predhodnih analiz posameznih primerov težavnih situacij, terenskih poročil, dokumentiranih pričevanj in časopisnih člankov ali intervjujev. Za vsak posamezen primer so prikazane temeljne težave, kdo so akterji, kje so predhodni vzroki in ali obstajajo konkretni predlogi za rešitve (Rupnik, 2011). Izbrali smo tiste najbolj problematične konflikte različnih interesov in jih bomo opisali v nadaljevanju po posameznih državah ali v skupnih povezavah med različnimi entitetami.

Vsi sodelujoči v TTN že imajo določene predloge in so jih v preteklosti že uveljavljali ali so jih poskušali nekako spraviti skozi politične kanale izvršilnih oblasti. Nikoli do sedaj pa niso te predlagane spremembe bile sestavljene v širši koncept predlaganih rešitev in TTN ima ravno ta namen in cilj.

2.2 Ustaljeni in zelo pogosti načini oviranja predlaganih rešitev

Lokalni politiki v ex YU sistematično izrabljajo vrzeli v mednarodni skupnosti ter njihovi pogosti neenotnosti pri izvajanju ustreznih ukrepov. Posledice so potem čisto konkretne; na Kosovu na primer blokade izvajanja pravnega reda na območju celotne države, v Črni Gori precejšnja povezanost organiziranega kriminala z uradnimi strukturami države (Surroi, 2011), (Radulović, 2011). V Makedoniji se s sporazumom med Albanci in Makedonci dogajajo ločevanja dveh narodov na vseh lokalnih nivojih; konkretno Makedonski otroci hodijo v isto šolo dopoldne, njihovi vrstniki Albanske narodnosti pa popoldne in je ločevanje popolno (ICG, 2011d). V BiH se je z razmejitvijo države na entitete celoten ustroj delovanja države znašel v močvirju preprirov, nagajanj drug drugemu in popolni nezmožnosti izvršilnih vej oblasti za delovanje države (ICG, 2012b).

Evidentno je, da so posamezne nove države resnično v primežu tranzicijski težav, preobširne neučinkovite javne uprave in slabo organizirane administracije, skupin vladajočih politikov ali kriminalnih struktur (Manchin, 2011). Ko mednarodna skupnost poskuša razrešiti posamezen primer, te strukture, ki nasprotujejo pozitivnim spremembam, konflikt prenesejo enostavno v drugo entiteto ali državo in s tem prizadevanje mednarodne skupnosti ne doseže zelenega učinka (Altmann, 2007). Mnogokrat se težave samo pomnožijo in razširijo še na druga področja. To je klasično izsiljevanje in se pojavlja že od začetkov oboroženih konfliktov v ex YU.

2.3 Dve desetletji po razpadu Jugoslavije

Od razpada Jugoslavije je minilo dvajset let in novonastale države v ex YU se soočajo s precej različnimi situacijami lastne identitete, prihodnosti in predvsem

neprizanesljive sedanjosti. Slovenija (SLO) kot prva članica EU iz regije se trenutno sooča s težko gospodarsko, družbeno ter precejšno politično krizo, ki ji ni videti konca. V SLO se težave kvečjemu le še množijo in poglobljajo.

Hrvaška (HRV) je najmlajša članica EU, s seboj pa nosi kopico resnih težav pometenih pod preprogo ter z nejasno prihodnostjo lastnih odnosov s sosedi. Hrvaška je namreč politično in družbeno zelo prepletena z dogajanjem v Bosni in Hercegovini in prihodnost BiH je ravno v precejšnji meri odvisna od nje (Latal, 2013).

BiH je z Daytonskim sporazumom razdeljena na entiteti, obstoječa politična arhitektura pa povzroča popolno blokado vsakršnih sprememb. Ta nedorečeni status posameznih entitet in kantonov v BiH še najbolj odgovarja tistim silam, ki bi najraje videle razkosanje države v prafaktorje in priključitev k večjim sosedam (ICG, 2012b). Razmere so zelo resne in mogoče od vseh novo nastalih držav ravno rešitev poglobitvinih problemov v BiH pomeni možen ključ do celovitega urejanja razmer v ex YU.

V Črni Gori je evropska naravnost resen cilj vladajoče politike, pravna država pa je vseeno po mnenju strokovnjakov v marsikaterem primeru imaginarni pojem. Šele z odkritimi pritiski in neposrednimi grožnjami, da bodo proti ključnim nosilcem politike v državi sproženi postopki za kriminalna dejanja, so se razmere pričele predvsem na tej ravni precej spreminjati na bolje (Radulović, 2011).

Kosovo je novo nastala država, za katero je mednarodna skupnost uporabila precedens, kakršen že dolgo ni bil v uporabi v Evropi. Ustanovili in priznali so popolnoma novo entiteto. Država gre skozi hudo obdobje konstituiranja in delovanja, ki bo trajalo še lep čas (ICG, 2012c). Izrazito se pozna, da so Albanci desetletja svojo skupnost vodili izven institucij države in še danes so paralelni vzvodi oblasti, povezani s korupcijo in kriminalom, zelo pogosti. Precejšnje medetnične težave so potencirane izven države, v veliki večini iz skrajnih srbskih nacionalističnih krogov (ICG, 2012a).

Makedonija je država brez uradnega imena in s precej ločenimi družbenimi strukturami obeh prevladujočih narodov, Makedoncev in Albancev (ICG, 2011d). Država ima velik potencial v regiji, a ga na žalost zapravljajo za precej destruktivne

medsebojne prepire različnih političnih in etničnih skupin. Pri tem ustvarjajo megalomanske arhitektonsko zgodovinske mite, s čimer se nesporazumi kvečjemu poglobljajo, ne pa rešujejo (Ordanoski, 2011).

V Srbiji se je tako imenovana demokratična oblast zamenjala z nacionalistično. Strankarska namestnika Slobodana Miloševića in Vojislava Šešlja, dveh skrajno zločinskih figur na področju ex YU sta postala vodilna politika v državi. Pravzaprav se na oblasti vseskozi menjajo isti obrazi in politične skupine (Einspieler, 2012). Vzrok zamenjave je v resnični ekonomski in družbeni krizi, na katero predhodna tako imenovana demokratična oblast ni imela nobenega ustreznega odgovora, kvečjemu se je predhodna politična struktura ekonomsko okoristila, za državo pa jim je bilo prav malo mar. Nova oblast je pokazala precej pragmatičnosti pri reševanju zapletenih problemov, tako znotraj države kot s sosedi, s katerimi imajo kar nekaj večjih nerešenih problemov: kot so priznanje Kosova ali pa vprašanje prihodnosti Republike Srbije v BiH (Einspieler, 2013b).

3 TTN in povojni konflikti v ex YU

Do kam lahko pripeljejo vojne in mirovni sporazumi sklenjeni s figo v žepu? Danes je Evropa kar precej drugačna, kot je bila pred dobrima dvema desetletjema. Takrat, ko so se republike v skupni državi Jugoslaviji odločale o svoji usodi, iskale lastne poti v prihodnost in pri tem iskale somišljenike ali zaveznike, se je tudi takratna politična zveza Evropska skupnost na novo orientirala v širšem prostoru. Na kakšno vojno na Balkanu med vodilnimi v Evropski skupnosti ni nihče realno računal, čeprav so bila resna opozorila v to smer. Da bi se dogajali množični zločini nad civilnim prebivalstvom in vojaški spopadi s tisoče udeleženi bojnikov, ni predvidel noben resen scenarij, razen v kakšni od specializiranih analitičnih skupin posameznih državnih ustanov (Bianchini, 2007). Celo nasprotno, tiste posameznike ali skupine, ki so posredovali evropskim ustanovam resna opozorila o prihajajoči vojni v ex YU, so ignorirali ali pa jih poskušali z molkom in neodzivnostjo utišati. Nekatere analize so v začetku osemdesetih, leto po smrti predsednika ex YU Tita, predvidevale konflikte, tudi poseg armade s političnimi sredstvi. Kot grožnjo se je omenjalo, da pa bi kdo napovedal totalno vojno z genocidom, takih resnih analiz pred razpadom države ni bilo (Nation, 2007).

V tako imenovani Evropski politični skupnosti enostavno niso razumeli silovitosti demokratizacije procesov po celem vzhodnem bloku, kaj šele možnost hudih medetničnih spopadov (Nation, 2007). Vrag je odnesel šalo in Jugoslavija je razpadla v krvavi vojni na njene osnovne enote republike. Te so se preobrazile v države osnovane na večinskem narodu v njih. Po dvajsetih letih takih in drugačnih poti, po katerih so nastajale in stopale, je v nekaterih teh novonastalih državah stanje danes nekako takšno, kakršno navajamo v nadaljevanju. Za definiranje TTN projekta so bila izbrana naslednja izhodišča osnovnih težav v regiji ex YU in možno iskanje rešitev ali vsaj načinov, kako določeno problematiko objektivno predstaviti.

3.1 Bosna in Hercegovina

BiH danes deluje kot popolnoma nedokončan politični načrt z zelo slabimi temelji. Država je sestavljena iz dveh formalnih entitet s posebnim statusom mesta Brčko in zelo zapletenimi mehanizmi delovanja države (ICG, 2011f). Pri tem se iz skupne entitete Bošnjakov in Hrvatov poskušajo Hrvati oblikovati kot samostojna entiteta (Latal, 2013). Kot struktura taka država ne prinaša mirnega medsebojnega življenja, še manj uspešnega sodelovanja med narodi in prebivalci BiH. Le malokdo sploh vidi prihodnost delovanja skupne države v obstoječih razmerah. Neprestane blokade in nedorečen status države vodijo do razmer, kjer je BiH permanentna žrtev, zlasti zaradi sebičnih in skrajno koruptivnih interesov posameznih vladajočih lokalnih politikov, ki domnevo predstavljajo političen interes posamezne entitete. Apatija in odrinjenost ljudi od upravljanja njihove skupne države vodijo do dejstev, da je delovanje BiH popolnoma odvisno od zunanjih impulzov (ICG, 2011a).

To je točka, kjer je potrebno temeljito razmisliti o nadgradnji Daytonskega sporazuma ter o ustavnih spremembah v državi. Ta nadgradnja mora zagotoviti posameznim narodom v BiH pravico da entitete, vendar pa morajo hkrati vložiti in prispevati lastno prizadevanje in trud za to, da bo država lahko delovala kot celota. EU in celotna mednarodna skupnost si morajo končno priznati, da so obstoječe razmere pot brez prihodnosti. Vzdrževanje zatečenih razmer vodi le k še večji agoniji z zelo slabimi dolgoročnimi posledicami za celotno regijo in EU (ICG, 2009b).

Obstaja velika množica analiz glede BiH, veliko jih je slabih, površnih ali popolnoma napačnih. Zato se je bilo potrebno pri pripravah na TTN projekt izrecno zavedati dejstva, da je mednarodna politika v odnosu do BiH marsikdaj zbir posameznih političnih ambicij, ustvarjanja karier in dobrih zaslužkov za posameznike, ki se s to problematiko pač priložnostno ukvarjajo.

Ta celotna odvisnost BiH od zunanjih pobud in predlogov EU je pripeljala do situacije, da je bila država v nekem obdobju skoraj leto in pol brez vlade in brez kakršne koli operativne izvršilne oblasti. Bosanski politiki niso bili pripravljeni sodelovati pod nobenimi pogoji, pa naj je bila družbena in ekonomska situacija še tako slaba in se je samo še poslabševala (ICG, 2012b). Pri tem nihče ne more obtoževati EU ali mednarodne skupnosti, če Bošnjaki, Hrvati in Srbi ne uspejo uporabljati zdrave pameti pri določanju prioritet za delovanje družbenih in političnih institucij ter sodelovati med seboj v korist skupne države.

Zapletenost mednacionalnih odnosov in političnih razmerij se kaže tudi v instucionalni konstrukciji države. Bosanska politična arhitektura zgleda kot kakšna nadrealistična slika, kjer se poti vedno končajo v neskončnosti brez vsakega realnega smisla in brez možnosti obstoja v resničnosti. Tričlansko predsedstvo kot najvišji organ je sestavljeno iz enega člana srbske skupnosti, enega iz hrvaške ter enega bošnjaškega predstavnika. Že z ustavo je onemogočeno pripadniku katere druge narodnosti postati član predsedstva. BiH ima Svet narodov, poimenovan kot Dom naroda, v katerem je 15 delegatov, po pet iz vsakega naroda. V RS so voljeni neposredno, tako da je načeloma lahko tudi Bošnjak ali Hrvat član petih predstavnikov iz RS, v FBiH pa se člani delegirajo preko federalnega predstavniškega doma. Svet narodov se je v praksi izkazal kot edini prostor, kjer vodilni politiki vseh bosanskih in hercegovskih skupnosti delujejo skupaj na enakovrednih osnovah. Predstavniški dom kot parlament pa ima 42 članov, od katerih se dve tretjini voli na področju FBiH in ena tretjina v RS. Zastopanost v parlamentu je prav tako enakomerno porazdeljena med temi tremi skupinami (ICG, 2012b). Tak način delegiranja članov posamezne institucije, torej glede na nacionalno pripadnost, je bil s strani Evropskega sodišča za človekove pravice (ESČP) označen kot hujša kršitev s predlogom takojšnje spremembe zakonodaje. Na ESČP sta se pritožila Rom in Jud, ker kot predstavnika manjšine nista mogla kandidirati za nekatere funkcije v državi, te so rezervirane le za tri večinske narode. Po tej razsodbi ESČP, imenovani Sejdić-Finci primer, so celo bolj prizanesljivi poznavalci ustavo BiH poimenovali kot

rasistično (ICG, 2012b). S svojo pritožbo sta pokazala na vso zapletenost volitev in delegiranja posameznikov, kot tudi na nesmiselnost obstoječe razdelitve države na entiteti, le ti na kopico kantonov, ki tvorijo občine. Marsikatera od teh kantonalnih ali občinskih enot niti teoretično ni sposobna preživeti sama, ne politično, še manj ekonomsko. Bili so poskusi sprememb, kako voliti po novem člane predsedstva in parlamenta. Dani so bili tudi predlogi novih kantonalnih ureditev in sprememb meja občin, predvsem na način združevanja. Zgodilo se je bolj malo (ICG, 2009b). Pri vsem tem pa so vsi bolj ali manj posvečali pozornost delovanju države in krepko manj človekovim pravicam posameznikov. Na področju človekovih pravic se odgovornost za ne posluh in ne spoštovanje lahko pripiše kar vsem trem narodnostim in njihovim predstavnikom. Na koncu se je vedno izkazalo, da za konkretne spremembe vedno zmanjka konsenza na vseh treh straneh. Politični parlamentarni sistem se je izkazal za zelo ranljivega, vsakdanje običajni bojkoti enega od narodov pri upravljanju ter odločanju v obeh parlamentarnih domovih lahko blokirajo delovanje pomembnih političnih institucij (ICG, 2009c). To se je v preteklosti že dogodilo in dogaja se še danes.

V bosansko-hercegovskem političnem sistemu je večina uradnikov in politikov izbrana, voljena ali delegirana po nacionalnem ključu ali nekem dogovoru. To velja tako za predsedstvo kot za Svet narodov ali parlament. Kako nekdo lahko postane član takega telesa, je stvar etičnosti postopka izbire in tistih, ki o tem odločajo, vendar pa se marsikdo, ki pozna delovanje sistema, strinja, da je celoten način političnega nastavljanja ljudi na položaje precej umazana igra. Tako ni pomemben tisti izbrani na določen položaj, pomembnost imajo tisti, ki odločajo in izbirajo izbrance (ICG, 2009b). S tem je polje mešetarjenja, kupčkanja ter predvsem korupcije na široko odprto. Neposredne volitve dajejo izbranim kandidatom večjo legitimnost ter moč pri opravljanju svojega mandata. Nenehne napetosti med Hrvati in Bošnjaki povzročajo pri vpeljevanju neposrednih volitev ovire, predvsem pri določitvi volilnih okrajev, ker bi zaradi neenakomerne porazdelitve prebivalstva lahko prišlo da preglasovanja Bošnjakov nad Hrvati na račun večinskega glasu. Bošnjaki pa prav tako ne bi radi spreminjali volilnih okrajev, ker se bojijo, da bi s tem prišlo do spremembe obstoječih občinskih ali kantonalnih meja ter s tem nastanek tretje, hrvaške entitete (ICG, 2012b). Tudi znotraj posameznih narodov si niso enotni ali bi radi delegirane, posredne volitve ali neposredne. To je odvisno predvsem od moči posamezne politične stranke in njenega trenutnega interesa ter s tem povezanega potencialnega uspeha njenih kandidatov, da bi bili izbrani na

določen položaj. Pisci bosanske ustave sploh niso pomislili na več etnične politične stranke, ki v tem zapletenem sistemu sploh ne pridejo do veljave, postajajo pa zelo pomembna sila integracije države (ICG, 2012b). Bosanska politična elita med ljudmi nima ugleda, ne zaupajo ji in ne verjamejo njihovim obljubam ter napovedim.

S sodbo ESČP v primeru Sejdić-Finci se je pokazala zapostavljenost manjšin v BiH, kar pa je del kulturne identitete države in ne zadeva toliko same ustave. Manjšine so bile vedno na obrobju treh večjih narodov v BiH in le ti zelo radi odločajo o njihovi usodi. Z manjšinami v BiH se ni nihče ukvarjal, tako da preprosto ne vedo, kdo je manjšina in kdo se opredeljuje kot predstavnik manjšine. Glede na način delegiranja desetih članov iz FBiH v Svet narodov je malo verjetno, da bi konkretni osebi Sejdić ali Finci sploh lahko postala člana Sveta narodov (ICG, 2012b). S samo spremembo ustave se sam položaj manjšin dokaj verjetno ne bi spremenil kar sam od sebe. Primer Sejdić-Finci pa je pokazal šibkost ustavne strukture države, v katero marsikdo ne bi rad posegal z bojaznijo pred novimi mednacionalnimi konflikti širših razsežnosti. Vendar je sprememba ustave nujna za prihodnost BiH kot države. Tako je tudi EU primer Sejdić-Finci izrabila za pogojevanje pri vključevanju BiH v EU. Da bi EU podkrepila svojo odločenost pri spreminjanju ustave, je še povezala upoštevanje primera Sejdić-Finci s sprostitvijo finančnih sredstev, ki so trenutno za BiH nedosegljiva ravno zaradi nekooperativnosti vodilnih politikov. Pri čimer v danih razmerah vladajoči politiki ne samo, da niso sposobni doseči sprememb v ustavni, ter s tem politični arhitekturi BiH, oni sami so postali ključni problem, da do sprememb sploh ne pride, čeprav je vsem jasno, kako potrebne so (Pajić, 2007). Samo za ilustracijo, po volitvah oktobra 2010 se ni uspela formirati vlada FBiH več kot pet mesecev, cela država pa je bila brez zvezne vlade kar 14 mesecev. To, da so bili nekateri kantoni tudi po dve leti brez vladnih struktur, pa je kar stvar folklore, zaradi katere se ni nihče pretirano sekiral in lepo kaže politično arhitekturo BiH brez zunanje fasade. Leta 2004 je visoki predstavnik v BiH zelo razločno izjavil, da so bosanski voditelji soočeni z nujno spremembo ustave, le ta jim omogoča stabilnost in delovanje države. V nasprotnem primeru se bodo soočili z ekonomskimi, družbenimi ter političnimi posledicami. Ustave niso spremenili in napovedi so se osem let kasneje tudi uresničile (ICG, 2012b).

Ljudje enostavno ne prevzemajo odgovornosti za delovanje njihove skupne države in vse skupaj prepuščajo zunanjim pobudam ter institucijam. Po eni strani nimajo moči

za spremembe, po drugi nimajo resnične volje. Apatičnost in vdanost v usodo, da spremembe niso možne, so precejšnje.

3.1.1 Daytonski mirovni sporazum

Daytonski mirovni sporazum (DMS) je bil narejen s ciljem ustaviti vojno v BiH, ustaviti medsebojno klanje in preprečiti popoln genocid Srbov nad Bošnjaki. Ustava BiH, nastala ob tem sporazumu, predvsem ločuje entitete. V praksi se je izkazalo, da DMS daje skoraj neskončno možnosti blokad skupnega delovanja države. Obstoječi DMS je danes na resni preizkušnji, politični voditelji entitet ga preizkušajo na sebi lastne načine, ga kršijo, ignorirajo, sprevrčajo vsebinske pomene ali pa ga za lastne potrebe interpretirajo popolnoma mimo sprejetih dogovorov. Tako lahko posamezni politiki ali vladajoča skupina določene entitete blokirajo zaradi lastnih interesov celotno skupnost (ICG, 2009b). In to počnejo zadnja leta zelo uspešno. Za prebivalce in tiste z željami po spremembah je izostanek resničnega napredka frustrirajoč. Vse skupaj enostavno vodi do sklepa, da je potrebno DMS nadgraditi ter s tem dopolniti ustavo BiH. Bosna potrebuje novo ustavo in mednarodna skupnost ji lahko pri tem samo pomaga, odločitev o tej spremembi morajo sprejeti s konsenzom Bošnjaki, Hrvati in Srbi skupaj.

FBiH ima 11 ustav, ena je od federacije in deset kantonalnih. Če se upošteva še razdrobljenost občin in njihovo v praksi prosto presojo upoštevanja in spoštovanja zakonov, je nedelovanje DMS na dlani. Iskanje vrzeli v zakonih, kontradiktornost zakonodaje in zmeda glede pristojnosti, so pripomogli k resni blokadi delovanja države. Sprejemanje proračuna in skupnih financ BiH ali načrtovanje neke stabilne politike na področjih, ki so del skupnega upravljanja države, je postalo neizvedljivo početje. Po oceni pravnikov se med 30 in 40 % vseh zakonov in uredb popolnoma razlikuje med entitetama, kantoni in občinami (ICG, 2009b). Zakonodaja je skrajno zapletena, trenutno urejena razmerja med entitetami, kantoni in občinami pa so praktičen primer popolne zmešnjave, kjer si vsakdo jemlje pristojnosti glede na trenutne potrebe. Pravzaprav jih malokdo sploh dobro razume in tudi na ustavnem sodišču FBiH priznavajo, da jim ni čisto natančno jasno, kdo je za kaj odgovoren v izvrševanju zakonodaje, še manj pa, kaj je z zakoni v posameznih primerih sploh določeno.

Tako na primer so šolstvo, izobraževanje in kultura ločeni iz skupnih vladnih ministrstev in je izvrševanje tega preneseno na kantone. V Bosni so se šole ločile kar po narodni pripadnosti, kar skupno življenje na dolge proge dela nemogoče. Za normalno delovanje gospodarstva in vsakdanjega življenja ljudi je to zelo otežujoče (ICG, 2009b).

3.1.2 Bošnjaški pogled v BiH

Prebivalci BiH, predvsem Bošnjaki, so resnično največja vojna žrtev po II. svetovni vojni med vsemi Evropejci. Največjo krivdo za krvavo vojno nosijo posamezni politiki nekdanje republike, največjo pa skupina vojaških vodij in politikov v BiH, povezana neposredno s Slobodanom Miloševićem. Za vso tragedijo nosi delež krivde vsekakor tudi EU s svojo popolno nepripravljenostjo za reševanje oboroženih konfliktov in popolnim nerazumevanjem resnosti situacije v takratni Jugoslaviji. Takratna Evropska skupnost enostavno ni bila organizirana niti pripravljena za vodenje skupne zunanje in varnostne politike. Poleg vsega so imele posamezne članice takratne ES zelo različne poglede, nazore in interese na Balkanu ter v njegovi soseščini.

Prilagajanje, približevanja in znan vstop BiH v EU, bi imelo lahko dober učinek k stabilnosti in varnosti v državi. Vsi skupaj bi imeli razumljiv in znan cilj (Jović, 2011). Tako si Bošnjaki želijo bolj centralizirano državo s skupnimi inštitucijami, ki bi odločale na vseh ravneh. Edino tako vidijo mogoč vstop BiH v EU. Federacijo s Hrvati, razdeljeno na kantone, smatrajo za prehodno rešitev. Različni pogledi med bošnjaškimi voditelji pa ne prinesejo do skupnih odločitev o prihodnosti. Tudi v razmerju do dialoga in dogovorov s Srbi in Hrvati si Bošnjaki med seboj pogosto nasprotujejo in tako precej otežujejo lasten položaj. Bošnjaški voditelji in elita so razklani ter sprti med seboj, kar jim popolnoma onemogoča kakršnekoli skupno nastopanje, oblikovanje stališč ali udejanjanje političnih programov. Da ne deluje entiteta FBiH, da so odnosi z RS nikakršni, da je nezaposlenost ogromna, da je gospodarska perspektiva slaba, jih v teh njihovih prepirih očitno prav nič ne zanima. Merijo moči med seboj in trošijo čas, energijo ter predvsem potrpežljivost mednarodne skupnosti (ICG, 2010c).

Kantonalna razdelitev FBiH je po mnenju Bošnjakov teritorialno preveč razdrobljena, funkcionalno neučinkovita, kar pomeni, da se nekateri kantoni niso sposobni sami

preživeti. Za dva od njih pravijo, da naj bi bila po velikosti na ravni občine. Pri uvajanju pobud za spremembe v kantonalni in občinski ureditvi jih spremlja odkrito priznan strah, s takimi iniciativami ne bi želeli spodbuditi nastanek tretje, hrvaške entitete. Želijo si zmanjšati število kantonov, prenesti del njihove uprave na federalno raven ter strožji finančni nadzor nad kantonalno porabo sredstev (ICG, 2010c).

Državo vidijo razdeljeno na separatistične Srbe ter k sebi obrnjene Hrvate, sami se čutijo edine zaprisežene k enotni Bosni. Trdijo, da jih k napredku Bosne ovirajo tako eni kot drugi, ker ne prispevajo k delovanju skupnih institucij države in jih pri vseh poizkusih k napredku blokirajo, ignorirajo ali enostavno pri odločanju ne sodelujejo. Reformiranje FBiH bi po mnenju Bošnjakov pripomoglo k rešitvi problemov v celotni Bosni. Bošnjaki svojo zahtevo po močnejši centralni državi argumentirajo kot moralno obvezo mednarodne skupnosti, ker le ta ni preprečila zločinov med vojno v Bosni. Še več, pri sami obsodbi so se evropski politiki pogosto sprenevedali z retoričnimi piruetami namesto, da bi odločno pokazali na krivce. Svojci žrtev si pri tem želijo predvsem dostojnosti odnosa do genocida in z identifikacijo žrtev predvsem človeškost spomina na mrtve (Hladnik Milharčič, 2005).

3.1.3 Srbski pogled v BiH

Od vseh treh narodov si Srbi najbolj želijo odcepitev in izhod iz Bosne. Entiteta Republika Srbska je nastala s sprejetjem DMS leta 1995. Očitek, da je ustanovitev RS rezultat genocida nad Bošnjaki, ne drži. Srbi so razglasili svojo samostojnost v Bosni pred začetkom vojne, nekako takrat, ko je Jugoslavija začela razpadati (Pajić, 2007). Vsekakor pa je etnična čistost RS posledica genocida Srbov nad Bošnjaki. Leta 1991 je na teritoriju RS živel 28,77 % Bošnjakov in 9,99 % Hrvatov, leta 1997 je bilo le še 2,19 % Bošnjakov in le 1,02 % Hrvatov. Srbov je bilo v RS leta 1991 54,3 % in 96,79 % leta 1997. Odcepitvi RS od Bosne in priključitvi k Srbiji močno nasprotuje tudi mednarodna skupnost in jo odločno zavrača. Pobude za odcepitev so zgolj sredstvo za izsiljevanja in preusmerjanja pozornosti. Največkrat takrat, ko se elite v RS soočene z obtožbami proti njim zaradi kriminala in korupcije ter kraje javnih sredstev. Mnogokrat s svojimi radikalnimi zahtevami RS pripelje odnose v BiH na rob prepada in od tu potem vsi skupaj z mednarodno skupnostjo vred samo balansirajo, da vse skupaj ne zgrmi v popolno katastrofo in nedelovanje države. Težave, ki jih v RS

seveda ne priznavajo, so nedosledna odgovornost njihovih elit pred zakonom ter grozljivo sprenevedanje za storjene zločine nad ljudmi v vojni (ICG, 2011e).

DMS je v skupnem delovanju države precej nedorečen, predvsem v upravljanju skupnih in samostojnih institucij je nepregledno zapleten. To dejstvo RS spretno izkorišča, ne želi namreč prenesti pooblastil na skupne institucije države na mnogih področjih. Pravijo, naj bo oblast v entitetah, na državni ravni pa čim manj skupnega odločanja o usodi drugih. Skupno državo in institucije vidijo zgolj pri upravljanju odnosov med entitetama RS in FBiH, o ostalem pa naj vsak narod odloča znotraj svoje skupnosti. Pri tem se sklicujejo na slabo delovanje skupnih institucij, nesmotrno porabo denarja in neustrezno kadrovske popolnjenost teh ustanov. Vse skupaj argumentirajo s primerjavo hitrejše in boljše implementacije reform v RS, kot pa se to izvaja v entiteti Federacije Bošnjakov in Hrvatov (FBiH). Za primerjavo izpostavljajo boljšo privatizacijo državnih podjetij, kar je popolnoma res, vendar pa so denar iz prodaje tudi uspešno in hitro zapravili brez pravega učinka za državljane RS. V primerjavi delovanja institucije entitete so v RS vsekakor učinkovitejši kot v FBiH. Večina prebivalcev RS je prepričana o večji naklonjenosti mednarodne skupnosti Bošnjakom in deloma Hrvatom kot njim. V marsičem je to verjetno res in je posledica dejstev o hudih zločinih, storjenih nad Bošnjaki, s strani njihovih sosedov. Tako se bolj čutijo zavezani RS kot skupni državi BiH. Očitki o srbskem genocidu in zločinih, še nezaceljene rane, dajejo Srbom občutek nezdržljivosti s sosedi. Na očitke jim odgovarjajo, »Morate nas sprejeti kot sosede in ne da se nas zamenjati« (ICG, 2011e). Kar nekaj pomembnih Srbov zavrača idejo o BiH kot izključno državi Bošnjakov ter izražajo pripadnost skupni državi, pri čimer opozarjajo na spoštovanje ter varovanje njihovih etničnih pravic.

RS je razdeljena v dve polovici. Točka, kjer se stikata, je poseben kondominij mesto Brčko z okolico. V RS drugi entiteti FBiH očitajo zapostavljanje področja mesta Brčko, za njih pa je vitalnega pomena, ker RS deli in hkrati spaja. Brčko kot kondominij je s prilivi mednarodnega denarja hitro napredoval. Potem ko je bilo tega konec, se je pokazala vsa malomarnost vodenja te skupne enklave. Včasih se res zdi, kot da Bošnjaki namenoma zanemarjajo Brčko in mu ne dajejo velikega pomena (ICG, 2011f). Za RS pa to ni le most iz enega dela entitete v drugega, ampak RS deli tudi po razvitosti. Zahodni del je bolj razvit, vzhodni manj in bolj odvisen od javnih sredstev. Pred vojno je bilo Brčko zelo razvito mesto z močnim kmetijskim zaledjem, široko bazično industrijo ter blizu prometnih poti. Ko so Brčko določili za kondominij,

si je izposlovalo določene lastne prihodke iz davkov in si tako zagotovilo precejšen dotok denarja, pritegnili so nekaj tujih podjetij za vlaganja v gospodarstvo ter prodali nekaj državnih podjetij. Vsi prihodki so dobesedno poniknili v nesmiselnih investicijah ali pa so enostavno izginili (ICG, 2011f). Ko je blagajna ostala prazna, se je pokazala vsa realnost skupnega upravljanja mesta. Skladno s tem se je pojavila politična kriza, ki je niti zunanji mednarodni svetovalci ne znajo in ne zmorejo preseči. Po pravici povedano se tujim svetovalcem niti ne da več poglobljeno angažirati v samem reševanju situacije v Brčkem in je vse skupaj prepuščeno samo sebi. Je pa Brčko kot model dober primer, večji kot je protektorat, večja je možnost korupcije. Najprej je mednarodna skupnost ustvarila enormne prilive denarja v skupnost in na hitro pokazala nekaj uspehov. Ko je teh prilivov zmanjkalo, ni bilo nikogar, ki bi z delom zagotavljal nadaljevanje lažne zgodbe o uspehu. Situacijo se je poskušalo reševati z zamenjevanjem lokalnih vodij z župani vred in vseeno vse skupaj ni imelo nobenega učinka. Mednarodni investitorji so jo seveda ucvrli ven iz mesta in naložbe so nasedle ali pa bankrotirale (ICG, 2011f). Bošnjaki so ob vseh svojih ignorancah in njihovega slabega odnosa do skupnega soupravljanja mesta v predmestju Brčkega dopustili še naselitev skrajne islamistične skupine Vahabitov, kar celo situacijo res samo še poslabšuje (ICG, 2013a).

Z nenehnim blokiranjem prizadevanj Urada visokega predstavnika (UVP) so dosegli prepričanje tako v BiH kot v mednarodni skupnosti, da Urad ne dela dobro in je predvsem neučinkovit ter kot tak nepotreben. S takimi neposrednimi napadi na UVP s strani RS se ohranja Status Quo v državi, kar omogoča voditeljem v RS delovanje mimo vseh pravil in dogovorov. Znotraj RS se uporablja izrazito nacionalistična govorica, namenjena le vzdrževanju voditeljev na oblasti. V pogovoru z mednarodno skupnostjo pa se ta govorica razvodi v prilizovanje. Vse skupaj se ne premakne nikamor, le skupina ljudi blizu oblasti RS je čedalje bogatejša, ljudje pa nimajo ne dela in še manj zagotovljeno prihodnost. Veliko teh povečevanih besed o narodu, prihodnosti in odcepitvi RS iz Bosne ter s tem združitve s Srbijo je le pretveza elite za prikrito pljenje državnega proračuna, mednarodne pomoči in prerazporejanja dobrin (ICG, 2011a).

Kako skorumpirana in slabo delujoča je RS, se je pokazalo na bizarnem primeru gladovne stavke vojnih veteranov iz RS. Ti mesece niso prejeli nadomestil za invalidnino ali socialno pomoč, zato so jim celo njihovi nekdanji nasprotniki v vojni iz

devetdesetih let na bošnjaški ter hrvaški strani z denarnimi prispevki priskočili na pomoč.

3.1.4 Hrvaški pogled v BiH

Hrvati so manjša skupnost kot Bošnjaki in Srbi. Zdi se, da to kar v RS glasno govorijo o odcepitvi iz BiH, oni počno potihoma na dolge proge. Izogibajo se kakršnim koli trdnejšim dogovorom glede prihodnosti in se čedalje bolj orientirajo po sosednji Hrvaški. Večina bosanskih Hrvatov ima dvojno državljanstvo, tako bosanskega kot hrvaškega in imajo s tem pravico do hrvaškega potnega lista. To jim omogoča potovanje v EU brez viz. Tudi zdravstveno zavarovanje imajo mnogi, ki živijo ob meji Posavine in Zahodne Hercegovine urejeno kar na Hrvaškem, ker po večini tam hodijo tudi v službo (Štiks, 2011), (ICG, 2010c). Razdeljeni so na nekaj političnih strank in so v malem preslikava političnih moči na Hrvaškem. Voditelji političnih opcij niso tako enotni kot Srbi in ne tako razdeljeni kot Bošnjaki. Na državni ravni se mnogokrat ne vpletajo v spore med Bošnjaki in Srbi, celo izogibajo se jim, na kantonalni ravni pa težijo k strogo ločenim institucijam. Pospešeno uvajajo hrvaški jezik, ločujejo šole in razrede, kamor hodijo samo hrvaški učenci, ločeni od bošnjaških. Na študij odhajajo pogosteje na hrvaške univerze kot domače in tudi zaposlitev raje iščejo na Hrvaškem kot v Bosni, plače so tam nekajkrat višje in nezaposlenost je nižja (ICG, 2009b).

Na kantonalni ravni uvajajo ločene medijske projekte, kot so radio, televizija in časopisi. Ob poskusih združevanje treh kantonov FBiH v enega zaradi učinkovitejšega delovanja, so se nemudoma uprli, ker so imeli občutek, da v večjem kantonu ne bodo imeli dovolj številčne zastopanosti. Poseben problem je Mostar, kjer so Hrvati med bosansko vojno zagrešili kar precej hudih vojnih zločinov nad Bošnjaki in je še danes skupno življenje v mestu ločeno z reko in zgodovinskim mostom. Ni pa v Mostarju danes nobenih znamenj po ponovitvi oboroženih spopadov.

Čedalje pogosteje se pojavljajo zahteve Hrvatov po svoji entiteti, kar je popolnoma v nasprotju z Bošnjaki, ki si želijo močnejšo skupno državo. Pri tej nenehni težnji po lastnih institucijah in upravljanju zgolj lastnih interesov pri hkratnem drobljenju učinkovitosti celotne države se je birokracija razpasla v nedojemljive razmere. Hrvaška stran si je tako praktično izgradila že skoraj vse institucije, potrebne za

ustanovitev lastne entitete, manjka ji samo še politična odobritev s strani mednarodne skupnosti in strinjanje Bošnjakov (ICG, 2010c). V trenutni situaciji to ni izvedljivo, v praksi pa v FBiH že mnogo stvari poteka po čisto vzporednih poteh, kot da nove entiteta dejansko že obstaja. Pri tem se vmešava še kopica vplivnežev, ki formalno niso bili izvoljeni na nobeno od funkcij upravljanja entitete, vendar s svojim vplivom odločajo o marsikaterem vprašanju. Pogosto gre za lokalne premožne posameznike, ki jih vodijo čisto lastni ekonomski interesi in jih preko formalnih institucij tudi uveljavljajo. Tako je bojkot postal kar običajna oblika ignoriranja institucij skupne države in ni vedno prav jasno, kateri vzroki ali pa ljudje botrujejo postavljanju takih ovir. Stalna kriza in slabšanje razmer take lokalne vplivneže niti malo ne gane, vidijo le svoje interese in računajo, da se jim bo nekje v prihodnosti njihovo početje obrestovalo.

Prišlo je do paradokсне situacije. Medtem ko bi Bošnjaki radi bolj enotno skupno državo, se je izkazala potreba po obnovitvi vseh načel in principov, s katerimi je bila FBiH ob sprejetju DMS ustanovljena. Najprej bi morali FBiH obnoviti, jo revitalizirati, da bi sploh delovala kot skupnost in šele potem bi lahko v dogovarjanju s RS načrtovali skupno delovanje (Marko, 2007).

3.1.5 Mednarodni pogled v BiH

Država BiH je nastala po brutalni vojni, s pomočjo mednarodne skupnosti je prišlo do prenehanja bojevanja in sklenitve miru z Daytonskim sporazumom. Dokler ljudje, ki živijo in tisti, ki upravljajo v BiH, ne bodo sprejeli odgovornosti za svoje početje, do takrat tudi mednarodna skupnost ne more veliko prispevati. V skladu s sporazumom ima mednarodna skupnost visokega predstavnika z določenimi pooblastili, le ta jih uporablja ali ne. Vendar vse tri večje skupnosti v BiH v medsebojnih dogovarjanjih stalno izvajajo pritiske v skladu z reklom »vse ali nič«. Na koncu so vsi vsak bolj k sebi, skupnega pa je čedalje manj ali skoraj nič. Država je enostavno v stagnaciji, brez skupnega dogovora o prihodnosti (Sarajlić-Maglič, 2011). Nenehni spori med vodji konstitutivnih narodov se odražajo v družbenih nesoglasjih na popolnoma vseh plateh družbe. Noben dogovor glede skupnih institucij ali enotnega delovanja v celotni državi ni mogoč, pa naj bo to skupna obramba, policija, zdravstvo, šolstvo, sociala, šport, kultura ali civilna družba. Mogoče samo policija kot enotna institucija ima med prebivalci zaupanje, posebej pri pregonu kriminala. Čeprav na ravni

mednarodne skupnosti vsi trdijo, da je spodletela reforma zvezne policije leta 2007 zavrla celotni proces vseh predlaganih reform. Očitki letijo tako na UVP kot na vse mednarodne udeležence v državi (ICG, 2011c).

Celo dobri predlogi so mnogokrat obravnavani kot prevara, katere koli strani že. Težko dogovorjeni konsenzi glede kakšne spremembe se lahko hitro porušijo zaradi popolnoma banalnih parcialnih razlogov. Marsikdaj uvajanje industrijskih standardov ali ekoloških predpisov o urejanju okolja lahko pridobijo nacionalistični predznak in s tem se postopki končajo. Verjetno po koncu vojne v BiH situacija še nikoli ni bila tako slaba kot je sedaj.

Mednarodna komisija za tehnično pomoč je v BiH dosegla več sprememb kot kateri koli zunanji pritisk. Njihovo delo poteka preko srečanj, na katerih se srečujejo za natančno določeno vsebino zadolženi ljudje iz BiH ter tuji svetovalci. Srečanja potekajo približno šestkrat letno s po petimi podkomisijami. Skupaj določijo potek srečanja, se dogovorijo o ciljih ter potem skupaj iščejo konsenz okoli dogovorov. Na ta način lahko BiH dobi en glas, ki govori kot enakovreden partner z EU. Tehnična pomoč je usmeritev s katero poskušajo uradniki iz EU izvesti določene spremembe, ena od takih je bila urejanje viznega sistema za lažji vstop prebivalcev BiH v EU in prilagajanje k Schengenskemu sporazumu (ICG, 2011a).

Finančna slika BiH je nekaj, kar mednarodni skupnosti ni najbolj jasno. Pobiranje davkov, nepreglednost javnih služb ter ekscesno zapravljanje za plače in socialne pomoči, je ogromen problem, ki mu Bosanci kot celota prevelike prozornosti niso namenjali, vsaj ne do prihoda ekonomske krize v Evropo. Utaje in korupcije so del sistema, in le konflikti, ko se udeleženci sprejo med seboj pri delitvi, prinesejo na plano, v javnost, ustaljeno prakso poneverjanja javnih sredstev. Po mnenju Svetovne banke naj bi v RS pretirano zapravljali za plače javnih uslužbencev, v FBiH pa naj bi bili socialni transferji predmet izrazite korupcije. Do njih se prihaja s podkupninami, ponarejenimi dokumenti in zlorabo dejstev na podlagi krivega pričevanja posameznikov. S zmanjšanjem dotoka denarja iz tujine je prišlo na področju plač, pokojnin in socialnih prispevkov do popolnega razsula sistema (ICG, 2009b).

Približevanje EU in s tem povezani ukrepi so pomembni dejavniki stabilnosti v BiH. S tem bi se vzelo moč skrajnim nacionalistom, katerim je primarni interes oni sami in

ne enotna država. Tako bi moralo s strani mednarodne skupnosti priti zelo jasno in enotno sporočilo prebivalcem Bosne, kjer bo zelo natančno razloženo, da delitev ali pa močna stroga centralizacija Bosne ne pride v poštev. Na tak način bi se strahovi o razpadu države ali izgubi pravic posameznega naroda razblinili (Sarajlić-Magličić, 2011).

3.1.6 Urad visokega predstavnika v BiH

Urad visokega predstavnika v BiH (UVP) mora po mnenju bošnjaške strani podaljšati mandat s polnimi pooblastili ter naj uresniči cilje, ki ima zadane z ustanovnimi dokumenti. Mandat UVP so v BiH pričakovali, kot da bo mednarodna skupnost vse opravila namesto njih. Zelo jasno je definirana možna prihodnost UVP, tako kot jo vidijo posamezni visoki predstavniki mednarodne skupnosti. »Če je nekdo tvoj partner, ne moreš biti njegov protektor. Če nekdo ni sposoben voditi sam sebe, potem je smiselno njegov vstop v EU enostavno pozabiti. Dokler bo v Bosni obstajal UVP, bo to pomenilo, da je država na stranski poti in je njeno približevanje k EU neučinkovito« (ICG, 2009b). Mnogi očitajo UVP nedemokratičnost in vendar je bil visoki predstavnik od ustanovitve dalje vsaj osnoven garant demokratičnosti procesov s širokimi pooblastili upravljanja v državi. Bolj kot je poskušal visoki predstavnik delegirati ta pooblastila na institucije države, bolj se je to s strani bosanskih voditeljev izkoriščalo in izrabljalo za čisto parcialne namene. OZN, EU, ZDA in Rusija bi morali ponovno medsebojno definirati vlogo UVP in videti ali je v taki ali posodobljeni obliki še smiselni ali pa je bolje UVP ukiniti.

Srbi pravijo, da UVP po njihovem mnenju ne igra več vloge, kakršno naj bi imel z ustanovitvijo in za njegovo nadaljnje delo v BiH ni več nobene potrebe; za spreminjanje njegovega mandata pa naj bi bilo prepozno. Vsakič, ko so visoki srbski politiki iz RS pod drobnogledom zaradi organiziranega kriminala, korupcije ali kršenja dogovorov, enostavno začnejo groziti z referendumom o odcepitvi kot osnovni pravici naroda in pri priči ponovijo zahteve po zaprtju UVP (ICG, 2011c). Ko so jih neposredno obtožili poneverbe in odtujitve skoraj 80 € so umaknili vse srbske predstavnike v državnih institucijah in pričeli z akcijami za popolno dezintegracijo skupne države, pri čimer so kot argument navajali miroljubno razdružitev Češkoslovaške na dve državi. Tako je UVP vseskozi talec mednacionalnih konfliktov. Resen problem je tudi strokovna podhranjenost mednarodnih misij v BiH. Visoki

predstavnik ima možnost zamenjave, pravzaprav odstranitve posameznega lokalnega vodje zaradi hujših kršitev celovitosti in ustavnega reda države, vendar pa zadnja leta tega mehanizma ne uporablja. Vzrok je v kljubovanju posameznih politikov in neenotnosti pritiska s strani mednarodne skupnosti. Je pa ta mehanizem lahko zelo uporaben za preprečitev odcepitvenih teženj določenih lokalnih vodij.

Stalno prilagajanje bosanskim voditeljem in prepričevanje z izvajanjem sprememb po postopnih korakih ni pripeljalo nikamor. Posamezni bosanski voditelji se bojijo izgubiti svoje položaje, s tem bi bili prikrajšani in odstranjeni od vseh virov njihove ekonomske in politične moči. UVP jim je s svojim delovanjem v napoto, zato tudi tak odpor do mednarodnih strokovnjakov. Vlogo UVP pa kvečjemu vidijo kot pomirjevalca med različnimi interesi in ne kot tistega, ki uveljavlja politiko (ICG, 2011e).

Glavni zagovorniki zaprtja UVP argumentirajo svoje predloge s tem, da je zaradi popolne odvisnosti in pričakovanj uvajanja sprememb s strani mednarodne skupnosti država politično mrtva. Zahteve v nadaljevanju razložijo s tezo, da bodo z zaprtjem UVP bosanski voditelji uvideli potrebo po bolj modrem medsebojnem obnašanju in komuniciranju ter bodo k skupnim rešitvam pristopili bolj odgovorno (Pajić, 2007). To so zelo za lase privlečeni argumenti, vendar imajo v javnosti pomemben odmev in naklonjenost. Če se do sedaj, ko jim je bil UVP eden redkih instrumentov pomoči, ki je vsaj približno deloval, niso mogli preseči svojih nacionalnih interesov za skupno dobro, je težko reči, da bodo brez UVP bosanski voditelji suvereno lahko prevzeli odločanje v svoje roke.

Obstaja pa še en precejšen problem. Zelo veliko tujih strokovnjakov v državi ne dela prav nič, za to svoje ne-početje prejemajo tudi za EU razmere zelo visoke plače. To povzroča neučinkovitost UVP in resnično zmanjšuje njegovo kredibilnost. UVP danes ni več neomejena oblast in ne deluje več kot vrhovna avtoriteta, tako na področju zakonodaje kot pravosodja. Izkazalo se je, da bi bilo potrebno pred prihodom tujcev kot strokovno pomoč preveriti, koliko poznajo problematiko, regijo, kakšne so njihove izkušnje s pogoji, ki vladajo v državi (ICG, 2011a). Morajo biti iznajdljivi v takem posebnem razmerju in odnosih prebivalcev do oblasti, spoštovanju zakonodaje, poznavanju institucij ter različnosti kulture. Prav tako se čedalje pogosteje razmišlja o zaposlovanju tujih strokovnjakov, ki niso državljani ali prebivalci Evrope.

3.1.7 Bosna korak naprej

Z neprestanim iskanjem krivcev za neučinkovitost države BiH zgolj v Beogradu ali njegovih nacionalističnih težnjah se zlahka spregleda neučinkovitost skupne države in njene elite. Primerjave kažejo, da je v srbski entiteti Republika Srbska, delovanje uradnih struktur mnogo bolj ekonomično, pregledno in tudi stroškovno učinkoviteje (Pajić, 2007). Čeprav je RS dobesedno plen male klike vodij, ki entiteto izrabljajo za čisto svoje sebične ter koruptivne namene. Vse to je zlahka dokazljivo in obstaja kar precej dokumentacije o tem. Tako je eden glavnih očitkov RS zveznim organom BiH ravno nesposobnost vodenja ter upravljanja države (ICG, 2010c).

Zato je še toliko pomembno, da se danes prebivalcem BiH ponudi trdno oporo za njihovo prihodnje sobivanje v skupni državi. Vsekakor je približevanje k integraciji v EU ena glavnih strategij stabilizacije države. Vendar obstajajo omejitve in zadržki h kakršni koli zavezi s strani Evrope za te procese. Eden največjih je nezmožnost dogovorov bosansko-hercegovskih voditeljev o mnogo katerih stvareh, ki neposredno zadevajo boljše delovanje države in njenih institucij (ICG, 2010c). Velik zadržek je tudi v samih članicah EU, ki želijo pred novimi širitvami speljati najprej nujne reforma znotraj EU in potem nadaljevati s širitvijo in sprejemanjem novih članic. Se pa EU zaveda, kako je stabilnost na Balkanu pomembna za njeno lastno varnost. Če bi EU zavrla procese približevanja Bosne k članstvu, bi s tem dala argumente skrajnim nacionalističnim strujam k razgradnji države, in tega tveganja se EU tudi realno zaveda (Sarajlić-Maglić, 2011). Najbolj si vstop v EU želijo Bošnjaki, bolj kot Hrvati, najmanj so naklonjeni Srbi. Tu bo zelo pomembna odločitev posameznih narodov in entitet, čemu so se pripravljene odreči za to, kar bodo znotraj EU pridobili. Celó bolj konkretno, kaj je tisto, kar so pripravljene izgubiti zato, da bi vsi skupaj lahko ponovno začeli graditi skupno prihodnost. Danes bi v BiH vsi najraje zelo malo tvegali, še manj se odrekli, seveda pa vsi veliko pričakujejo od EU. EU ima zato pomembno vlogo zagotavljanja varnosti v BiH (Kirchner, Hanusch, 2007).

Sprememba ustave BiH ne bi bila samo odmevna reforma, ampak bi pomenila velik napredek k stabilnosti države. Kako prepričati Bosanske voditelje o prepotrebni nadgradnji DMS pa je resnično velik političen in pravni zalogaj. EU od bodočih članic pričakuje večjo prilagodljivost sprememb zakonodaje in ustavno pravnih predpisov, torej mnogo večjo pripravljenost k prilagajanju, kot so se danes v Bosni sploh pripravljene pogovarjati nekateri voditelji (ICG, 2010c). V primeru jasnih signalov

glede možnega datuma vstopa v EU, bi se lahko UVP zaprl, kar bi bil dovolj dober znak, da so bosanski voditelji sposobni sami prevzeti upravljanje države.

Čeprav mednarodna skupnost priznava, da so doživeli neuspeh v uveljavljanju ustavnih sprememb, pa so doživeli napredek pri prepričevanju bosanskih voditeljev za iskanje vsaj minimalnih kompromisnih rešitev. Predvsem pa morajo prebivalci Bosne spoznati, da ni nihče pripravljen za njih narediti tistega, kar morajo storiti sami.

3.2 Kosovo

»Posredovanje je skrajšen in hiter postopek, ki lahko včasih prinese rešitev, ki je izven dosega zakona. Vseeno je treba priznati, da je, tako kot pri revoluciji, bistvo posredovanja ilegalnost, upraviči pa ga uspeh.

Sir W.V. Harcourt, 1843« (de Waal, 2004: 101).

Kosovo je novoustanovljena država. Inicijativa za njen nastanek je bila v celoti dana s strani mednarodne skupnosti. Desetletja popolnoma neprimernega odnosa Srbije in Srbov do albanskega prebivalstva na Kosovu se je končalo z državo, zgrajeno s strani mednarodne skupnosti in EU administracije. Vsakdanje delovanje države Kosovo pa je nekaj, kar se ne da zlahka opisati z razumljivimi besedami, s katerimi se po navadi opiše, identificira ali analizira neko državno skupnost. Ta država je nedokončan projekt (Surroi, 2011).

Kot uradni datum odcepitve Kosova od Srbije štejejo nekako februar 2008, ko so se pretrgali tudi vsi odnosi med dvema vladama, srbsko in kosovsko. S tem je Kosovo postalo predmet uveljavljanja mednarodnih zakonov, tihe in odkrite diplomacije ter vpletanja vseh možnih lokalnih dejavnikov širše regije v nastanek nove države. Mnenje ICJ, izdano julija 2010, potrjuje legitimnost in legalnost odcepitve Kosova. Ustanovitev nove države postavlja tako Srbijo kot Kosovo v položaj dveh enakopravnih mednarodnih subjektov in pogajalcev. To pogajanje in sodelovanje deluje na načelni ravni. Praktično so medsebojna dogovarjanja vedno sprožena s strani mednarodne skupnosti in sprejemanje kompromisa in končnega dogovora je

dostikrat izsiljeno s takšnimi ali drugačnimi »nagradami« od obeh strani. Mnenje sodišča je bilo pravzaprav precej nevtrarno. Sodišče ICJ je zaključilo, da ni nikakršnega zadržka za ustanovitev nove države Kosovo, niti ne obstaja posebno dovoljenje, da Kosovo lahko stori to dejanje (ICG, 2010b). Kot argumente za takšno odločitev je navedlo eklatantno kršenje človekovih pravic Srbov nad Albanci in hudo zlorabo enega naroda nad drugim. Dokazi za to so obstajali in jih je popolnoma sprejemala tudi širša mednarodna skupnost. Obrazložitev odločitve je dala novi državi status mednarodno pravnega subjekta. Novo državo je v izhodišču priznalo več deset držav od njih skoraj celotna EU. Niso jih priznale države povezane s Kitajsko ali Rusijo in EU članice, v katerih je večnarodnostna sestava tudi predmet odcepitvenega poželenja. Tako pet držav EU tudi mnenje ICJ ni prepričalo v priznanje, to so Ciper, Grčija, Romunija, Slovaška in Španija. Vsekakor je tu potrebno od večjih držav omeniti Španijo, ki je svoje notranje politične razloge kot argument ne priznanja Kosova kot države posredno tudi prikazala kot vzporedne težnje po odcepitvi posameznih njenih dežel, na primer Katalonije ali Baskije. Kitajska in Rusija pa z veti in blokadami preprečujeta vstop Kosova v članstvo Združenih narodov.

Državi Kosovo so nudili v tujini izredno pomoč pri konstituiranju države ter pomagali pri pisanju ustave, zakonov in lokalnih občinskih predpisov. Na vseh nivojih države so pričeli postavljati stvari popolnoma na novo in ne nazadnje tudi na področju izobraževanja so skupaj z mednarodnimi strokovnjaki pripravili šolske programe in začeli izdajati šolske knjige s popolnoma novo vsebino. Razmerja odnosov med Srbi in Albanci, vključujoč tam živeče manjšine, so nastala prav tako v pisarnah mednarodnih posrednikov in vse to skupaj se zelo pozna v praktičnem delovanju države. Vsak si razlaga zakonodajo po svoje, Srbi na severu je bolj ali manj zavračajo, še posebej na tistih področjih, kjer bi v Prištini odločali o njihovih lokalnih zadevah (ICG, 2012c). Oboji se čutijo prizadeti. Srbi, ker naj bi izgubili povezavo z matično državo, in Albanci, ker jih ne sprejemajo v Združene narode enakopravno ostalim državam.

Kosovo je s samostojnostjo veliko pridobilo. Država se razvija in napreduje, ljudje v večini vidijo neko prihodnost. Delovanje Kosova pa ni niti približno primerljivo s standardi EU in nihče si ne dela utvar, da bi v doglednem času Kosovo te standarde doseglo. Samo takrat, ko je potrebno potrjevati takšne ali drugačne, v narekovajih, pravilne odločitve mednarodne skupnosti, takrat se govori o Kosovu v superlativih

učinkovitosti. Analize in poročila ter predvsem vsakodnevno dogajanje kažejo, da temu ni tako (ICG, 2011b).

Ne priznanje Kosova Srbiji otežuje proces vstopa v članstvo EU, čeprav obstaja danes popuščanje na obeh straneh. Srbiji si puščajo odprta vrata približevanja in priznanje Kosova ni več osrednja točka, ampak poudarjajo spremembe v državi ter prilagajanje EU standardom. Na drugi strani lahko Srbija na tak način vpeljuje precejkrat ne preveč prijetne spremembe, sodeluje v EU institucijah, ne da bi morala ob vsaki potezi državljanom razlagati odnose do Kosova in izpostavljati ta problem. Medsebojno priznanje je še daleč, ni pa to več prva in osrednja točka. Tudi z dogovori v aprilu 2013 pri visoki evropski predstavnici za zunanjo in varnostno politiko so nekako dosegli, da sta obe strani zadovoljni s sprejetim. Sklenjeni sporazum naj bi nekako urejal normaliziranje razmer na meji med Srbijo in Kosovom ter dal nekakšno avtonomijo severnemu Kosovu. To, da sklenjeni sporazum interpretira vsaka stran po svoje, pa ni popolnoma nič novega. Na ta eleganten način Srbiji ni bilo potrebno priznati Kosova, Prištini se je priznala suverenost na celem področju, Srbija bo lahko kandidirala za vstop v EU. Kako bo vse skupaj delovalo v praksi, ne ve nihče od strokovnjakov, ki dobro poznajo razmere v državi (Einspieler, 2013c).

Dnevi tako imenovane nadzorovane neodvisnosti so se končali in država je odgovorna sama zase z vsemi svojim organi oblasti. Rezultat je porazen. Država je plen kriminalnih skupin, nebrzdane korupcije in ropanja državne blagajne. Albanci na Kosovu so v preteklosti do potankosti razvili vzporedne mehanizme svojega obstoja, kar je bilo glede na odnos Srbije do njih kar precej razumljivo. Ko pa so dobili svojo državo, so ta način delovanja skupnosti na strani oblasti ali vzporedno z njo nadaljevali. Institucije v državi enostavno ne delujejo (ICG, 2012c). Celo predsednika protikorupcijske komisije in njegovega namestnika so zaprli in obtožili, ker je bil podkupljen in umazan v kriminalnih dejanjih. Enega glavnih direktorjev centralne bolnišnice so obtožili kraje denarja iz zdravstvene blagajne in trgovanja s človeškimi organi. Zgodbe na ostalih področjih so podobne in predvsem vsakodnevne.

3.2.1 Srbi na Kosovu

Za Srbe na Kosovu in za veliko večino v Srbiji je neodvisnost Kosova nelegitimna in je ne priznavajo, smatrajo jo za enostransko in kot tako neveljavno. Mnogi jim očitajo nezmožnost soočanja z realnostjo. Vendar se Srbi še kako zavedajo novo nastale situacije, kakor tudi tega, da bi jim priznanje onemogočalo njihovo držo, tako v odnosu do Kosova in Mednarodne skupnosti kot do notranjih razmerij v sami Srbiji.

To se vidi v različnem odnosu do kosovskih organov oblasti na severu države, kjer zavračajo vsako avtoriteto Prištine in na jugu, kjer srbska skupnost aktivno sodeluje v institucijah nove države. Neodvisnost Kosova je vsaj z današnje perspektive ne reverzibilen proces (ICG, 2010b). Tudi večini Srbov na Kosovu je popolnoma razumljivo, da nimajo ne politične ne vojaške moči za preobrat nazaj. Še manj imajo za svoje težnje mednarodno podporo. Torej jim za izkazovanje nestrinjanja ostajajo le kontinuirane blokade, oviranje skupnih ciljev ter upočasnjevanje procesov konstituiranja institucij ter delovanja nove države (Janjić, 2007). Res je tudi, da jih je časovno zelo kratek proces nastanka nove države s pomočjo mednarodne skupnosti prestavil s položaja nadrejenega v podrejen položaj in tega se ne da na nacionalni ravni čez noč spremeniti, ne v miselnosti ne v dejanjih. Objektivno gledano bi danes Srbi sprejeli množico zahtev Albancev iz preteklosti, po njihovi večji neodvisnosti in možnosti soupravljanja Kosova. Vse predloge so Srbi desetletja z veliko vehemenco zavračali. Največkrat je bil njihov odgovor posmehljiva aroganca povezana s političnim ali fizičnim nasiljem. Danes je prepozno. Po srbskem vojaškem posegu in izgonu milijona kosovskih Albancev v Albanijo, s hkratnim uničevanjem njihovega premoženja na očeh celotne mednarodne javnosti, povratka nazaj ni več (Hoxhaj, 2007). Pri vsem tem je bilo storjeno veliko vojnih zločinov, pretežno nad civilisti.

Po ustanovitvi nove države je srbska skupnost na Kosovu z odkrito pomočjo Srbije in skrajnih nacionalističnih krogov organizirala paralelno delovanje lastnih institucij, šolskih, zdravstvenih in tudi političnih. Še del komunalne infrastrukture na severu Kosova izgrajujejo ter upravljajo kar iz Srbije. Vse posege oblasti iz Prištine blokirajo z demonstracijami, fizičnimi blokadami in sem ter tja z grožnjami z oboroženim odporom (ICG, 2011b). Na jugu Kosova, kjer je srbska manjšina oddaljena od meja Srbije, so težave sodelovanja manjše in srbska skupnost sodeluje v kosovskih izvršilnih organih, policiji ... Vsekakor so se tvorci ustanavljanja kosovske države lotili s pretirano mero idealizma, kako bodo vsi potem živeli srečno in zadovoljno do

konca svojih dni. Mednarodna skupnost ponuja Srbom večjo avtonomijo na severu Kosova, Srbi ponujajo Albancem večjo avtonomijo Kosova znotraj Srbije (Prelec, 2011).

Srbska pravoslavna cerkev (SPC) in srbski nacionalistični krogi, polni mitov o lastni kosovski usodi, nove države Kosovo tako ali tako ne priznavajo. Trenja znotraj SPC so tudi v odnosu do Kosova prinesla nekaj zamenjav, kjer naj bi v prihodnost usmerjeni kleriki zamenjevali konservativne, vendar se stvari obračajo v posameznih cerkvenih okoljih tudi v obratni smeri. Cerkev je imela velik vpliv na razmere v pokrajini skozi stoletja in je eden od elementarnih odgovornih dejavnikov slabega odnosa do Albancev v preteklosti ter mnogokrat tudi avtor ideje o večni prevladi Srbov nad Albanci na Kosovu. Izseljavanje Srbov je SPC skušala zaustavljati vendar precej neuspešno. Zgolj z okrašenimi besedami o narodu in ohranitvi svete zemlje, se procesa zmanjševanja števila Srbov ni dalo zaustaviti. Najprej so se Srbi izseljevali zaradi ekonomskih interesov, kasneje, ko so se Albanci pričeli oboroževati in organizirati, pa tudi zaradi fizičnega nasilja nad njimi (Janjić, 2007).

Načini, kako se Srbi dobesedno borijo proti Kosovu kot neodvisni državi, so različni. Veliko se dogaja na simbolni in besedni ravni, kjer ne manjka težkih zgodovinskih in z miti povezanih prisposodobami. Na praktični ravni se poskuša severni del Kosova ohraniti kot področje permanentnega konflikta, kjer naj kosovski državni organi ne bi imeli pooblastil ter možnosti vzpostavljanja suverenosti in pravne države. Dejstvo pa je, da severno Kosovo vsaj približno bolje deluje z ekonomskega stališča. Na primer šole, zdravstvene ustanove ter komunalna podjetja so veliko bolje vodeni kot v ostalih delih države. To Srbi tudi uporabljajo kot argument proti oblasti iz Prištine. Neverjetno korupcijo centralne oblasti v Prištini Srbi na severu države uporabljajo kot močan argument proti delovanju institucij države na celotnem ozemlju (ICG, 2011b). Vzpostavljanje nove avtonomije na severu Kosova bi nedvomno prineslo do napetosti na jugu in zahteve po podobni ureditvi. Možnosti za ustvarjanje nestabilnosti je veliko in evidentno je, da se določene sile s tem ukvarjajo načrtno ter sistematično (Hoxhaj, 2007).

Nerealne obljube, politične pobude o odcepitvi in neposredni finančni tok denarja iz Srbije Srbom na severu vse skupaj samo poslabšujejo. Neposredni konflikti nastajajo pri tihotapljenju blaga iz Srbije na Kosovo, pri čemer je oškodovana carinska blagajna, vendar pa prihaja kasneje tudi do fizičnih konfliktov, ko mednarodne sile,

nastanjene na Kosovo ali pa kosovska policija poskušajo nelegalno delovanje preprečiti. Srbski in albanski kriminal se je zelo povezal in neposredno sodelujejo z lokalnimi, občinskimi strukturami, posebno ob meji na severu Kosova. Ustvarjajo se majhne enklave kriminala, ki jim služijo kot neke vrste odprte nedotakljive cone za širše mednarodne operacije (ICG, 2011b).

3.2.2 Albanci na Kosovu

To, kar je za Srbe Kosovo, je za Albance severno Kosovo. Za vsakega od njih je nekaj neločljivo in življenjsko povezano. Albanci po nastanku nove države Kosovo gledajo na medsebojne odnose s Srbi precej pragmatično in ne potencirajo vsakodnevnih napetosti. Prepuščajo dogajanja času in počasi fizično zasedajo prostor, kjer so prej živeli Srbi. Že v preteklosti so Albanci na medsebojne nacionalne izzive odgovorili z veliko potrpežljivostjo, z veliko rodnostjo prebivalstva in posledično številčnejšo populacijo v pokrajini. To je trajalo dolga desetletja. V določenih predelih Kosova teh konfliktov ni več, ker so se Srbi zaradi ekonomskih ali osnovnih preživitvenih razlogov enostavno odselili ter zapustili zemljo in prebivališča (ICG, 2011b). Albanci si postavljajo temelje svoje države na dolge proge in če so imeli v prejšnjem stoletju precej neprijetno podrejeno vlogo, se v tem trenutku novega tisočletja še kako dobro zavedajo priložnosti svoje lastne države. Albanski politiki poskušajo pomen srbskega priznavanja Kosova zmanjšati na minimum in ga prikazati kot nepomembnega za delovanje države. Srbom istočasno ponujajo sodelovanje v institucijah lokalnih skupnostih in navzven prikazati zgodbo sožitja. Taktika zmanjševanja pomena srbskega priznanja se jim je v precejšnji meri tudi obrestovala in je pozornost usmerjena na neposredne odnose z mednarodno skupnostjo. Pri takem načinu je postalo priznanje Kosova naloga Srbije po principu da ali ne. Kosovski politiki se po drugi strani na marsikaterem področju niti približno ne držijo Ahtisarijevega načrta, a se zaradi tega nihče prav veliko ne sekira. Če kdo glasno opozarja, se ga enostavno utiša. Srbe po navadi utišajo fizično z grožnjami, posamezne pripadnike mednarodne skupnosti delujoče v institucijah na Kosovu, ki opozarjajo na napake, se utiša s hierarhijo sistema, v katerem delujejo, Albanske prebivalce pa v večini primerov preglasi večina (Janjić, 2007).

Njihov glavni in najbolj zaželeni sogovornik ter partner za njih je mednarodna skupnost. Vendar si je ne želijo imeti v večjem obsegu ter fizični prisotnosti pri

sebi. Želijo si pomoči: ekonomske, družbene. Zaželeno je nenehna politična podpora, vendar ne želijo, da bi jim kdo gledal pod prste ali jih nadzoroval pri njihovih početjih. Ta izrazita težnja po odhodu bolj ali manj vseh tujcev v obliki nadzora je v popolnem netransparentnem delovanju države. Upravljanje Albancev z novo državo je v velikem razkoraku s pričakovanji mednarodne skupnosti in tu prihaja do odkritih nasprotovanj s strani prebivalstva. Ne želijo podrediti svojega početja pravilom pravne države, še manj pravilom postavljenih s strani mednarodne skupnosti ob vzpostavljanju neodvisnosti (ICG, 2012c). Večina voditeljev je bila v preteklih bojih vmešana v sporna vojaška dejanja nad civilnim srbskim prebivalstvom, v mirnodobnem obdobju so povezani neposredno s korupcijo oblasti in organiziranim kriminalom. Precej neprijetnosti posameznim političnim vodjem je povzročilo tudi ICJ, ki je nekatere vidne osebe Kosovske osvobodilne vojske (KLA) obtožilo vojnih zločinov ali odgovornost za njihovo početje (Janjić, 2007).

Obstaja kar nekaj svetlih in zelo pozitivnih točk nove države. Mnogo Albancev je iz tujine prišlo živeti nazaj na Kosovo in se vključilo v izgradnjo države. Mnogo jih poučuje na šolah, dela v lokalni ali državni administraciji, odpirajo podjetja in zaposlujejo ljudi. Kar nekaj industrijske proizvodnje so postavili povratniki z znanjem in sredstvi, ki so jih prinesli s seboj. O tem se v javnosti, tudi mednarodni, zelo malo poroča in se vedno nekako potencirajo samo slabe zgodbe. To kaže na precej pomanjkljivo predstavljanje Kosova kot dežele novih priložnosti. Kosovo merijo le v razmerjih, koliko rude ima pod zemljo, koliko vode je na razpolago, koliko je ostalih naravnih bogastev in s tem se izraža nekakšen strateški interes. Prebivalstvo je revno in je v veliki meri odvisno od raznih pomoči, priliva sredstev s strani sorodnikov ter zunanjih mednarodnih institucij. Svetovanje in tehnična pomoč pri vsakdanjem življenju ljudi in delovanju lokalnih skupnosti sta se pokazala kot zelo dobrodošla in kažeta še največ uspeha. Pri tem ima precejšen pomen civilna družba, ki se šele vzpostavlja in je slabo organizirana. Včasih predstavlja opozicijo trendom v državi in se jo zato poskuša onemogočiti (ICG, 2012c).

3.2.3 EU in Mednarodna skupnost na Kosovu

EU in širša mednarodna skupnost se v celotni situaciji glede Kosova precej sprenevedata. Izjava visokega EU uradnika ob koncu nadzorovane neodvisnosti, kako je »Kosovo postalo država visokih demokratičnih standardov z odlično delujočimi

institucijami pravne države«, kaže vso nerazumevanje problematike in zatiskanje oči pred dejstvi. Poleg vsega kažejo taka nepremišljena dejanja tudi na poizkuse tvorcev nove države, da se elegantno umaknejo in krivdo za možen neuspeh prevalijo na prebivalce regije in zunanje dejavnike, na katere bodo kazali s prstom. Vsi so enostavno mislili, da bo organiziran kriminal, siva ekonomija ter nacionalne napetosti z ustanovitvijo nove države izginile same od sebe. Na žalost se je vse skupaj le potenciralo do skrajnosti. Ne glede na dogovore v sprejetih dokumentih bi bila hitra vrnitev Albancev na sever Kosova, hkrati z vrnitvijo skoraj 200.000 pregnanih kosovskih Srbov, dokaj verjetno nemudoma povod za oborožene spopade širših razsežnosti z nepredvidljivimi posledicami (Einspieler, 2011).

Mnogokrat se vse prepušča samoumevnosti in mednarodna skupnost v teh razmerah prevečkrat piše razne resolucije, usklajuje posamezne stavke besedil, črta že sprejete odločitve in navzven kaže nadvse veliko zavzetost. Pričakovanja, kako se bo z novo državo vse spremenilo čez noč, so se k sreči že pričela razblinjati in realnost je dokaj kmalu privrela na plan. Dobro bi bilo, ko bi se vsi mednarodni dejavniki soočili z dejstvom, da bo njihova takšna ali drugačna prisotnost na Kosovu potrebna precej dlje časa od predvidenega (Surroi, 2011). Predvsem bo ta prisotnost potrebna v obliki svetovanja delovanju državnih institucij, tehnični pomoči, podpora lokalnim skupnostim in vključevanju manjšin v soupravljanje. Priznanje Kosova s strani Srbije ni prvotnega pomena, ne eni ne drugi še ne bodo tako kmalu na konkretni poti k EU integraciji, vsaj glede na izkušnje EU v preteklosti ne. Tako si lahko v tem času Kosovo vsaj približno izgradi državo, ki bi bila sploh sposobna sprejemati standarde in zahteve EU. To pomeni usposobljeno administracijo in delujoče institucije ter neodvisnost države od zunanjih pomoči, vplivov in ne nazadnje pritiskov. Za začetek bi lahko Srbija in Kosovo odprli medsebojna konzularna predstavništva, ki imajo lahko tudi naziv kakšne tehnične pisarne, kjer bi ljudje urejali svoje vsakdanje zadeve, tako glede lastništva zemlje, pokojnin, socialnega zavarovanja, rojstnih, matičnih in poročnih listov in vsega, kar ljudi vsakodnevno zadeva. Tu bi bila mednarodna pomoč čisto praktična in precej uporabna (ICG, 2012c).

Srbija je imela pred vojno v ex YU, med njo in kasneje, popolnoma napačno politiko do Kosova in večinskega albanskega prebivalstva, kar je nekako zgodovinsko pogojeno in nesprejemljivo dejstvo (Hoxhaj, 2007). To je potrjeno tudi s strani ICJ v Hagu, kjer so sprejeli sklep, da deklaracija o neodvisnosti Kosova zaradi zgodovinsko pogojenih dejstev in pravicah albanskega naroda ni kršitev mednarodnih zakonov.

Vendar pa nekako obstaja vtis, da danes mednarodna skupnost v odnosu do Srbov na Kosovu dela podobne napake, kot jih je v preteklosti Srbija do Albancev in vse skupaj ne vodi k rešitvam problemov. Tudi Albanci so opazili, da je po desetletjih srbske prevlade nad njimi sedaj moč v njihovih rokah in namesto dialoga, sprejemanja kompromisov za prepričljive argumente, prepogosto uporabljajo silo (Janjić, 2007).

Evidentno je, da država, tako kot je bila zamišljena, ne deluje in vendar vsi skupaj trmasto vztrajajo v nastalih političnih razmerah, tako zagovorniki kot nasprotniki. Problem je dvojen, brez vzpostavitve vladavine prava Prištine na celotnem ozemlju Kosova, je cel projekt nove države nedokončan. Na drugi strani Srbi smatrajo Kosovo kot izgubo 15 % svojega ozemlja in tudi njihova zgodba o lastni državi nima enotnega pogleda prebivalcev, kako naprej (ICG, 2011b).

3.2.4 Severno Kosovo

Sever Kosova je dokaj etnično čisti del s 95 % srbskega prebivalstva. Središče je mesto Kosovska Mitrovica. Med srbskim nasiljem nad Albanci leta 1999 je bilo ubitih večina vplivnih in vidnih Albancev s strani srbske policije, vojske ali paravojaških skupin. Albansko prebivalstvo je bilo izgnano in njihove hiše porušene ali požgane. Večino premoženja so jim pokradli. Rezultat spopadov je bil eksodus Albancev s severa Kosovske Mitrovice na jug ter prebeg Srbov iz juga Mitrovice na sever. Most preko reke Ibar je razdelil mesto in prebivalstvo glede na narodno pripadnost. Ahtisarijev načrt je predvidel za severno Kosovo različne oblike lokalne avtonomije, vključno s tesnejšimi povezavami s sosednjo Srbijo. Srbi bi imeli široke pristojnosti na področju izobraževanja, zdravstva ter ekonomije (Prelec, 2011). Vse pobude in iniciative s strani mednarodne skupnosti so bile zavrnjene v celoti in nikakršen poseg ali soodločanje Prištine ni prišlo v poštev. Gre za vprašanje meje, carine, davkov, policijskega nadzora in cestnih ureditev. Kakršen koli kompromis se je in se še striktno zavrača (ICG, 2011b). Podoben vzorec delovanja je v vzhodni Bosni v Republiki Srbski, kjer se prav tako zavrača kakršna koli pristojnost Sarajeva. S sistematičnim bojkotiranjem ter onemogočanjem delovanja institucij države se s tem postavlja pod vprašaj samo delovanje države. Najprej Srbi onemogočajo delovanje, potem s prstom kažejo, da je država zanič, ker ne deluje. Vzrok konfliktov so pogosto oni sami. In v večini primerov gre za organizirane skupine, ki v kalnem področju iščejo zgolj zadovoljevanje lastnik ekonomskih ali političnih interesov. To

je lepo vidno na primeru srbskih enklav na jugu Kosova, kjer vpliv Beograda ali nacionalističnih krogov iz južne Srbije ni tako močan ter država s svojimi pravili in institucijami bolj ali manj deluje tako na državni kot lokalni ravni (Nation, 2007).

Ko je z nenehnim onemogočanjem Srbov postalo severno Kosovo paralizirano za kakršno koli normalno delovanje, se je tudi na strani mednarodne skupnosti postavilo precej vprašanj kako naprej. Postavlja se nekaj možnosti: ali popolno upoštevanje Ahtisarijevega načrta ali večja avtonomija severnega Kosova ali menjava ozemelj med Kosovim in Srbijo na jugu, kjer živi albansko prebivalstvo (Prelec, 2011). Z nastalimi novimi možnostmi se je urejanje vprašanja severnega Kosova le oddaljilo in to je bil tudi namen popolnih blokad kakršnega koli vzpostavljanja celotne države. Podoben scenarij kot v Bosni. Najprej sesuvaš državo, nato jo kritiziraš, kako je slaba in ne deluje. Zelo populističen argument Srbov je, »Če Albanci nasprotujejo življenju v Srbiji, imamo pravico nasprotovati življenju na Kosovu« in tako nastane začaran krog, kjer se tudi mednarodna skupnost ne znajde prav dobro (ICG, 2011b).

Ekstremne skupine v povezavi z organiziranim kriminalom so tako na severu Kosova vzpostavile nemoteno delovanje, kjer se prodaja gorivo brez davkov in carine in prihaja iz srbskih rafinerij. Sever Kosova je neposredno priključen na srbsko električno omrežje in se elektrika uvaža brez dovoljenj, distribucija vode poteka kakor poteka in celotno upravljanje severnega dela je od danes na jutri. Dokaj verjetno je odločeno, da se bo na severu Kosova bojkotiralo vse, kar bi bilo kakorkoli povezano s sodoločanjem Prištine ali pod njeno pristojnostjo (ICG, 2011b). Pravzaprav je bil sever Kosova izven pristojnosti Prištine že iz časov vzpona nacionalistične politike Slobodana Miloševića iz konca osemdesetih let prejšnjega stoletja.

Kosovski voditelji vsakodnevno spoznavajo razliko med srbskimi enklavami na jugu ter severnim Kosovom. Mednarodno priznanje Kosova s strani uradne politike Srbije je v teh razmerah iluzorno. Medsebojno sodelovanje pri tehničnih vprašanjih iskanja rešitev za sobivanje je edina pot normalizacije odnosov. Nasprotovanje priznanju s strani SPC je načelno in odločno, na jugu Kosova pa se kažejo razpoke v tej načelnosti in posamezni duhovniki pozivajo srbske prebivalce k sodelovanju v organih lokalnih oblasti ter neformalno priznavajo institucije nove države. Vloga SPC je v zadnjem stoletju izrazito nenaklonjena albanskemu prebivalstvu, kar se je izkazalo kot velika napaka in je narode razdelilo. Marsikatero podpihovanje ali

odkrito izražanje nasilja v vsakodnevnem življenju na severu Kosova je podkrepljeno s pridigo lokalnih klerikov (ICG, 2012c).

Manjšine in večnarodnostne skupine na manjšem zaokroženem geografskem področju je nekaj kar v Evropi ni novega in so zelo pogosto vir trenj med različnimi narodi. Res je tudi, da je zaradi resničnih ali zgodovinsko popolnoma izmišljenih razlogov zaradi zaščite posameznih manjšin mnogokrat prišlo do vojn ali oboroženih konfliktov. V Belgiji obstaja nemško govoreča manjšina s svojo lokalno vlado in institucijami. V Franciji obstajajo narodnosti in manjšine s stoletno lokalno samoupravo, pravica do nje je bila nemalokrat pridobljena s političnim in kulturnim bojem. Nekajkrat se je zgodilo, kot na primer koncem tridesetih let prejšnjega stoletja, ko se je pod pretvezo zaščite nemške manjšine razplamtela vojna v Evropi z vojaškim napadom Nemčije na Češko. Nemško govoreča manjšina na Tirolskem v Italiji bije boj z italijanskimi oblastmi desetletja, v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so posegli celo po terorističnih dejanjih. V Rusiji, kjer so narodi pomešani, da je veselje, mnogokrat namenoma, da je centralna oblast imela mir zaradi mednacionalnih trenj, je kopica primerov, kako izrazito favoriziranje enega naroda nad drugim privede do ekstremnih situacij in le te lahko trajajo dolgo.

Nenačelna skrb Beograda za Srbe na Kosovu se je desetletja uporabljala za zatiranje večinskega albanskega prebivalstva na širšem področju regije. Danes se Srbom kaže drugi konec palice, tiste, ki je zlahka udrihala po Albancih v preteklosti. Problem ne bo zlahka rešljiv, možno ga je normalizirati. Ključno je to, Srbov na Kosovu je čedalje manj, mnogo je k izseljevanju pripomogla brezposelnost in slabe ekonomske razmere v pokrajini v zadnjih desetletjih. Ta razlog je bil vsekakor ključen za demografske spremembe, čeprav so ga v Beogradu politiki poskušali prikazati kot dejavnik zatiranja Srbov s strani Albancev. Medsebojna povezanost in ekonomska solidarnost Albancev v regiji je premagala velike politične besede o srbstvu in zgodovini. Dejstvo je, da je Beograd zelo slabo uporabljal ekonomske potenciale pokrajine in se je denar namenjen pomoči in razvoju porabil povsod drugod samo tam ne, kjer bi bil potreben in učinkovit. Posledica je bila velika migracija Srbov iz Kosova na jug Republike Srbije (Hoxhaj, 2007). Tudi z juga Kosova se je ogromno mladih preselilo v Kosovsko Mitrovico, kjer so dobili možnost šolanja in sobe v študentskih domovih, o povratku nazaj na jug Kosova pa skoraj nihče ne razmišlja. Vodilni predstavniki Srbov na jugu Kosova so preselili svoje družine v severni del in živijo na jugu le med tednom, za vikend pa odhajajo nazaj k družinam v Mitrovico ali

v Srbijo, kamor je odšla večina njihovih družin. Prazen prostor so zasedli Albanci, nepremičnine in zemljo so enostavno odkupili ali pa jo najeli v dolg najem uporabe. Kasneje so za pospešitev izseljevanja Srbov Albanci prav tako posegli po orožju in nasilnih grožnjah. Tako je danes demografska struktura popolnoma drugačna in argumenti SPC ter uradnega Beograda ne zdržijo več realnih dejstev.

Mnogo strokovnjakov iz EU pritrjuje mnenju, da je za reševanje konfliktov potrebna širša avtonomija na severu Kosova. Pravzaprav v tem mnogi zunanji opazovalci vidijo rešitev srbskega vprašanja na Kosovu. To možnost avtonomije, tudi v primerjavi s podobnimi avtonomijami, ki že obstajajo v Evropi, je smiselno temeljito raziskati in upoštevati kot možnost prihodnje rešitve (Prelec, 2011). Problem je včasih tudi v togosti s strani skupine, ki je pripravila Ahtisarijev predlog, ker pogosto ocenjujejo svoj predlog v kontekstu popolne idealnosti. S takim predlogom bi se lahko skrajne težnje nekako izvedle na skupni imenovalci, gre za zelo nevarne poskuse pripraviti pogoje za združevanje Kosova z Albanijo in na drugi strani predlog združitve severnega Kosova s Srbijo.

Še najmanj verjetna je možnost zamenjave ozemelj, po katerem naj bi jug Srbije, poseljen z albanskim prebivalstvom, zamenjali za področje severnega Kosova. Kar nekaj mnenj in pogovorov je bilo na to temo in vsaka stran bi rada dobila teritorij s svojo etnijo, ne bi pa niti slučajno rada oddala ozemlja z večinsko poseljenega z drugim narodom (ICG, 2011b). Tako dejanje bi za sabo potegnilo verižno reakcijo podobnih zahtev za odcepitev ali menjavo ozemelj tako v Makedoniji kot Republiki Srbski v BiH. Tako, da je ta opcija zgolj neumestno in precej nevarno špekuliranje. Srbija podpira celovitost Bosne, na načelni ravni kar precej glasno in odločno in s tem seveda nakazuje na celovitost Srbije ter s tem nepriznanje Kosova. Obstaja dokaj velika verjetnost, da bo sever Kosova ostalo področje permanentnega trenja med Beogradom in Prištino kot vzrok za medsebojno nestrinjanje in nasprotovanje, ki traja že stoletja. Kakšne trajne rešitve ni na vidiku, lahko pa se poišče modele in vzvode stabilnosti, za katero si morata prizadevati obe strani (Berishaj, 2010).

3.2.5 Srbska pravoslavna cerkev na Kosovu

Brez sodelovanja Srbske pravoslavne cerkve se ne bo dalo razrešiti problemov na Balkanu. Ne samo na verski, simbolni ali čustveni ravni, tudi v vsakdanjem življenju

SPC neposredno posega v politično delovanje Srbov na Kosovu. Konflikti z Albanci so neizbežni. Požigi, rušenje in uničenje cerkva ter verskih objektov SPC se dogajajo in odražajo težnjo po čiščenju prostora (Janjić, 2007). Nekaj starih samostanov in občin je zaščiten z Ahtisarijevim predlogom kot objekti in območja posebnega pomena pa vendar je revanšizem Albancev tudi tu evidenten. SPC na jugu Kosova praktično nima več integracijske moči, da bi obdržala Srbe v skupnostih in jim nekako dala podporo pri preprečevanju izseljevanja. Na deklarativni ravni, še posebej z glasnimi glasovi iz Beograda, vse zveni zelo odločno in jasno, na praktični ravni pa se duhovniki in nune SPC na Kosovu enostavno bojujejo za religiozno in eksistencialno preživetje. SPC je imela v preteklih stoletjih na Kosovu zelo pomembno vlogo povezovalnega elementa srbskega prebivalstva. Zadnja desetletja je bila prav SPC tista, ki je bila najodločnejši dejavnik političnega delovanja Srbov na Kosovu. Gromke besede v Beogradu so se na periferiji glavnega srbskega mesta že utišale, večina tistih, ki so v Beogradu zelo glasno govorili o Kosovu na praktični ravni zanj niso storili nič, če pa so, so njihova dejanja prišla takoj v konflikt z večinskim albanskim prebivalstvom. Za kompromis je bilo v Beogradu vedno zelo malo posluha. Ko je prišel trenutek streznitve, so Srbi na Kosovu ostali sami in z njimi SPC (ICG, 2012a). Z demografsko spremembo je prišlo do resnih sprememb tudi znotraj SPC na Kosovu. Določene kraje je cerkev skupaj s prebivalci zapustila in v enklavah na Jugu so omejeni znotraj samostanskih zidov in pogosto tarča albanskih nestrpnih. Mnogo vzrokov za konflikte leži prav tako na SPC. Nepripravljenost na kakršenkoli dialog ali razmišljanje o širši avtonomiji Albancev na Kosovu je pri SPC vedno naletela na negativen odziv. Posledice so danes tu, Albanci zavračajo vsakršen resen in argumentiran dialog z njimi. Na načelni ravni Albanci spoštujejo zaščito cerkvenih občin SPC, na praktični ravni so neraziskani pritiski in nasilje nad njimi zelo pogosti. Posamezni poskusi vračanja Srbov na jug Kosova, podprti s strani SPC, so se nemalokrat končali s fizičnim nasiljem in umori prišlekov, tako da so prizadevanja zamrla (Janjić, 2007).

SPC je institucija s počasnimi spremembami in veliko togostjo. Njeno nerazumevanje razvoja dogodkov ter sprememb nastalih v ex YU povzroča probleme prav tako v Črni Gori, Makedoniji in BiH. Nepriznavanje posameznih cerkva, kot so makedonska ali črnogorska, postavlja SPC v nestrpnosti in konflikte tudi v drugih državah ex YU. Še znotraj svojih struktur se SPC ne more odločiti, kako nadaljevati delo po priznanju samostojnosti Kosova s strani večine mednarodne skupnosti. Priznanja neodvisnosti države tako ali tako ni mogoče pričakovati, pa vendar je redko slišati tudi kakšno

pozitivno stališče po neposrednem sodelovanju s Prištino. To sodelovanje z uradno Prištino bi bilo še kako potrebno, ker je bolj ali manj ona odgovorna za zaščito SPC v državi in za uspešno vračanje Srbov v svoje matične občine.

Kaj naj pomeni ekstrateritorialnost SPC na Kosovu je že leta dolg dialog in bo verjetno še kar trajal (ICG, 2012c). Kaj si pod tem pojmom predstavljata obe strani je pogost predmet nasprotovanj. Pobuda ekstrateritorialnosti SPC izhaja iz podobnega statusa pravoslavne cerkve v Grčiji in njenih samostanov ter njihovega statusa. Nekaj podobnega bi SPC rada uvedla za svoje objekte in zemljišča okoli njih tudi na Kosovu. Seveda uradna Priština temu nasprotuje. Gre čisto konkretno za vprašanja, kolikšne naj bodo zemljiške površine okoli objektov in do kam lahko suverenost SPC sploh lahko seže. Priština bi mogoče pristala na cerkveno eksteritorialnost, a SPC v sodelovanju z Beogradom gradi na širšem pojmu te suverenosti s političnimi atributi suverenosti za lokalno srbsko skupnost vred. To pa bi privedlo zgolj do sovražnosti okolja, ker je večina najpomembnejših objektov SPC v krajih z večinskim ali skoraj izključno albanskim prebivalstvom. SPC opozarja na povečano težnjo po industrializaciji njihovih zemljišč z namenom dokončne spremembe namembnosti in s tem trajno izgubo njihovega teritorija (ICG, 2012c). Uradna Priština pa takšno suverenost, primerljivo s podobno v Grčiji, zavrača in pravi, da bi to bila potem država v državi. Verjetno pa neka oblika zgolj verske eksteritorialnosti ne bi imela velikega vpliva na državo in večinsko albansko prebivalstvo. Včasih deluje nasprotovanje tej pobudi zgolj za vračilo SPC za njeno zavračanje predlogov z albanske strani v preteklosti.

3.2.6 Mednarodna vojaška prisotnost na Kosovu

Na Kosovo za mir in preprečevanje konfliktov med narodoma skrbijo mednarodne vojaške in policijske sile potrjene in podprte z množico resolucij in dokumentov. Na praktični ravni preprečujejo oborožene spopade, varujejo strateške komunikacijske točke in v področjih z mešanim prebivalstvom ščitijo manjšinsko prebivalstvo (ICG, 2010a). Zagovarjanje vojaške prisotnosti je v vrhu EU odločno podprto z argumenti boja proti ekstremizmu in vendar se zdi, da Evropa na ta način poskuša nadzorovati področje, ki je zanjo kritičnega pomena, kar se tiče organiziranega kriminala. Kosovo je tako nadzorovano na podlagi sprejetega predloga iz Ahtisarijevega načrta; oborožene formacije NATA in mednarodne policije skrbijo za vsaj približno delovanje

pravne države. Na nekaterih področjih, kot je policija, so iz tujine zelo angažirani inštruktorji, ki poučujejo narodnostno mešane policijske enote (Prelec, 2011). Policija na Kosovu ima permanenten priliv novega kadra, ker je zaradi hude ekonomske situacije plača javnega uslužbenca zelo vabljiva.

Na drugi strani uradna Priština kritizira mednarodne vojaške poveljnike za neaktivnost na severnem delu in pričakujejo njihovo brezpogojno sodelovanje pri uveljavljanju suverenosti Prištine na celem področju. Očitajo jim popustljivost do Srbov in si celo želijo na nek način umik iz severnega dela države, tako da bi lahko Priština poslala tja svoje enote. Da bi se to razvilo v vojno, ni dvoma. Tako kaže celotna situacija na dolgoročnojšo prisotnost mednarodnih vojaških sil vsaj za potrebe razmejevanja v situacijah nasilnih nesorazumov. Vojaška prisotnost je tako potrebna za razmejevanje, preprečevanje in kot vrsta grožnje. Znan je primer, ko so vse politične iniciative odpovedale in so v določenem trenutku bile mednarodne vojaške skupine edina institucija, ki je zagotavljala mir v državi in preprečevala popolno eskalacijo nemirov (Janjić, 2007). Vse skupaj zelo poslabšujejo namerne oborožene provokacije, kjer prihaja do umorov posameznih aktivnih predstavnikov prebivalstva, tako Srbov kot Albancev, ki največkrat iščejo kompromisne rešitve sožitja in jih ekstremisti enostavno likvidirajo.

3.3 Makedonija

Makedonija je razpad Jugoslavije preživela dokaj mirno, brez hujših pretresov. Bila so mnoga trenja zaradi vojne v sosesčini in zgodil se je nepojasnen atentat na predsednika njihove države. Danes je Makedonija soočena z dvema popolnoma nasprotnima političnima stranema, med katerimi poteka stalna in neizprosna borba. Eno predstavljajo nacionalistično konservativni pol in drugo socialnodemokratska opcija, tretja, ki se občasno upira ali sklepa posamezne koalicije z njima je še albanska stran, razdeljena na precejšnje število manjših strank in interesnih skupin. Ti dve glavni politični opciji izmenično tudi oblikujeta vladajočo politično večino v sodelovanju z različnimi albanskimi političnimi strankami. Dvoboj med glavnima strankama je postal dvoboj med njunima voditeljema in je s tem postal zelo oseben (ICG, 2011d). Vzporedno se čedalje bolj poglobljajo različni pogledi na skupno državo med večinskim makedonskim ter albanskim prebivalstvom, ki celotno situacijo samo

še poslabšujejo. Dva naroda v isti državi čedalje bolj živita stran drug od drugega in delujeta eden mimo drugega.

Trenutno se ne streljajo in niti ne kaže, da se ponovno bodo, vendar se med seboj zelo težko pogovarjajo ali dogovarjajo glede nerešenih problemov. Fizični konflikti z nasiljem so pogosti (Vasev, 2013). Vse pobude za razreševanje medsebojnih sporov prihajajo po večini s strani mednarodne skupnosti. Mednarodni pritisk za bolj spravljivo politiko in skupno uvajanje reform na področju zakonodaje je stalen. Vtis je tak, kot da so Makedonci in Albanci poskuse razreševanja vseh nastalih težav in ovir v skupni državi prenesli na tujce. Država je soočena z izzivi, na katere mora sama najti odgovore in vendar se vse skupaj premika izredno počasi. Obstaja vtis, da naj bi za vse tiste naloge in dolžnosti, ki bi jih morali opraviti oboji sami, enostavno poskrbeli zunanji, tuji strokovnjaki, ne da bi sami kaj pretirano prispevali k boljšemu skupnemu delovanju države. Vse skupaj otežuje huda ekonomska kriza in velika, skoraj 33 % brezposelnost v državi, pri čimer se je 30 % prebivalstva opredelilo kot revnega (Ordanoski, 2011).

Medsebojni politični dogovor, imenovan kot Ohridski sporazum, je bil iz tujine dejansko kar ukazan. Od tega sporazuma je preteklo že več kot enajst let in veliko dogovorov je bilo nekako tudi sprejetih v vsakdanjem delovanju države. Obe strani sta ga pravzaprav morali brezpogojno sprejeti z namenom prekiniti do skrajnosti potenciran konflikt. Makedonci in Albanci so se namreč začeli že prav resnično streljati in pobijati. Žrtve so padale tako med vojaki kot civilisti. Šele oborožen poseg misije NATO je razdelil in deloma razorožil vojskujoče strani. Ohridski sporazum je poskušal boljše integrirati Albance v celoten makedonski družbeni in politični sistem. Osnova Ohridskega sporazuma so bili amandmaji k ustavi republike z namenom priznanja enakopravnosti vseh državljanov in priznanjem albanske skupnosti kot konstitutivnega naroda makedonske države (ICG, 2011d).

S priznanjem večnarodnostne države in upoštevanjem manjšin se je precej spremenila politična geografija države, še posebno na lokalnih ravneh. Prvotno je ustava opredeljevala zgolj večinski makedonski narod. Izvajanje volitev, tako lokalnih ali zveznih, mednarodni opazovalci zadnja leta opisujejo kot zelo dobro izvedeno, brez kršitev pravic ter možnostjo dostopa vseh političnih opcij ali narodnosti do kandidacijskih list. Opozarjali so na poskuse lobiranja preko javne uprave in podkupovanja uradnikov s »finančni priboljški« pri plači, kar je običajna

praksa volitev vsepovsod, tudi v EU. Nemirov pred in v času volitev ni več, kar je bila v preteklosti običajna praksa - in tudi tu se kaže napredek. S tako raznovrstno politično pahljačo je sprejemanje koalicij skoraj vedno povezano z vključevanjem albanske skupnosti in manjšin (Taleski, 2005). Le na ta način je lahko ena od dveh večjih političnih strank sposobna oblikovati koalicijo na zvezni ravni. Te koalicije vsaj deloma prispevajo k videzu delovanja skupne več etnične države.

Z Ohridskim sporazumom in spremembami ustave se je izenačila uporaba albanskega jezika in jezikov ostalih narodnosti, njihovo sorazmerno zastopanost v javnih službah in državnih ustanovah, zaščita manjšin, med drugim tudi v parlamentarnem zastopstvu in decentralizacija države. Nekateri vidijo precejšen uspeh sprejetega sporazuma in z zadovoljstvom opisujejo izboljšanje albanske zastopanosti v vseh ravneh države. To v precejšnji meri kar drži. Dostop Albancev do javnih in državnih služb ter uporaba jezika sta jo evidentno izboljšala. Vendar se je na žalost vse skupaj v praksi izvedlo na način, da sta dva naroda v skupni državi ločena na različne institucije, neodvisne drug od drugega (Einspieler, 2010b). Spore med učenci različnih narodnosti v šolah na primer rešujejo tako, da jih premeščajo glede na narodnost v različne zgradbe ali časovne termine šolskega pouka, kar ločevanje med narodoma povzroča že v otroštvu. Makedonski otroci hodijo v isto šolo dopoldne, albanski pa popoldne ali pa so v različne razrede ločeni po narodnosti. Premik k izboljšanju na tem področju so prispevale nevladne organizacije s široko mrežo aktivnosti, ki se po večini manifestirajo v skupnih akcijah, kjer poskušajo šolske aktivnosti med različnima narodoma spet zblížati, če se jih že ne da združevati. Pravica do šolanja v lastnem jeziku je neposredno prinesla tudi ločevanje že v zgodnji mladosti, če že ne kar v otroštvu. In ta pravica je bila na novo zapisana s sporazumom na Ohridu (ICG, 2011d).

Ob vsakih volitvah in menjavah oblasti si vsaka od zmagovitih strani glavnih dveh makedonskih političnih protagonistk občutno prizadeva za osvojitve vseh institucij, ki bi jim še na naslednjih volitvah omogočale obstanek na oblasti. Prilagajanje EU standardom na vseh področjih delovanja državne uprave zastaja ali pa se na tem prav nič ne dela. Ko nastanejo problemi, se na hitro sprejemajo zakoni kot po tekočem traku brez kakršne koli resne razprave ali političnega dialoga v širši družbi (ICG, 2011d). Obtoževanja o ugrabitvi države se izmenjujejo po tekočem traku, je pa

evidentno, da so vse strokovne vladne institucije predmet delitve volilnega plena in kot take delujejo zelo slabo.

Makedonske stranke so zelo centralizirane glede odločanja in izrazito nacionalno obarvane. Definiranje enotnih političnih odločitev je zelo težko, pri čimer strankarski strokovnjaki in dejstva težko pridejo do besede ali uveljavitve pravih politik (Vankovska, 2007). Zaposlovanje lastnega strankarskega kadra je napihnilo državno upravo v neobvladljive razsežnosti. Določeni visoki politiki posameznih strank so javno izkazovali interes po resorjih države, kjer se vrti običajno več denarja, to so javna naročila, finance, infrastruktura in administracija. Običajno je, da vladajoča stran opozicije ne upošteva, četudi gre pogosto za dolgoročneje odločitve, ki zadevajo vse državljane. Tudi na lokalnem nivoju se zaposluje le po strankarsko nacionalnem ključu in situacija v državi je z brezštevilnimi uradniki postala precej neobvladljiva. Ko se rivalski albanski stranki menjata na oblasti, zaposlujeta izključno svoje strankarsko privržene ljudi in popolnoma izključujeta svoje sonarodnjake pri zaposlovanju, če pripadajo drugačni politični opciji. V letu 2010 je o tem v svojem poročilu glasno spregovoril varuh človekovih pravic. Poleg izključevanja na nivoju politike so opozorili še na etnična in religiozna izključevanja ljudi iz državnih institucij in ta so glede na poročilo pogosto v uporabi (ICG, 2011d).

Razumevanje države je v političnih strankah zelo preprosto in se oblikuje po načinu pridobivanja strankarskih ter osebnih koristi, vendar je to problem vseh tranzicijskih držav s socialističnim pedigrejem. Na načelni ravni glasno propagirajo evropske vrednote, zavezanost evropskemu pravnemu redu, neodvisnost sodstva ter reformo javne uprave in svobodo medijev. Zelo glasno poudarjajo spoštovanje in upoštevanje evropskih priporočil. V praksi pa delujejo bolj ali manj popolnoma po svoje. V primeru medijskega pritiska in kritik se nacionalistične struje poslužujejo starih trikov in s pomočjo podjetij v državni lasti kupujejo večje količine oglasnega prostora v medijih ter jih na ta način podkupujejo pri njihovem molku. Bili so primeri, ko so šle zasebne televizije v stečaj, ker so živele zgolj kot propagandno glasilo vladajoče struje in je ob zamenjavi oblasti ostala TV hiša brez oglaševalskih prihodkov (ICG, 2011d).

Tako kot je razdeljena politična kartografija, je podobna slika tudi na področju medijev. Na ravni svobode medijev obstajajo poročila, kjer so eksplicitno navedene analize o zmanjševanju raznovrstnosti medijev in medijske pravice do svobode

izražanja. Mediji so najpogosteje orodje politično gospodarskih navez, kjer lastniki postavljajo uredniško politiko. Veliko manevrskega prostora novinarji nimajo, ampak kaj drugačnega tudi v razmerah ni za pričakovati. Tudi plačani so v povprečju slabo, pogosto brez kakršnih koli socialnih pravic in dodatkov. Nadevanje uzde medijem in novinarjem ni dobro za družbo, tega se zavedajo vsi, pa vendar na kratke proge delujejo natanko tako in v celotni družbi to povzroča še večje zmanjševanje zaupanja v politiko, institucije in vladajoče elite (ICG, 2011d).

3.3.1 Albanski pogled

Albanci po mnenju Makedoncev težko sprejemajo državo kot domovino. Bolje se vidijo v povezavi z Albanci v sosednjih državah kot z makedonskim narodom v skupni državi. Tako ima država praktično že kar precej federalno obliko. Nekateri albanski politiki javno govorijo o mrtvem sporazumu in zahtevajo Ohridski sporazum 2. Gre za poskuse prenesti teritorialno federalno obliko, ki trenutno deluje na lokalnem nivoju glede na večinsko zastopanost posameznega naroda, na državno raven. Poskus je čista federalizacija države ne glede na lokalni teritorialni princip. Gre za jasen predlog konkretne delitve državnih ustanov glede na nacionalno poreklo (ICG, 2011d).

Ohridski sporazum je končal z medsebojnimi oboroženimi spopadi in tudi fizično ločil dva naroda v eni državi. Albancev je približno 25 %, vseh prebivalcev je nekje dva milijona. Zmerne albanske skupnosti vidijo svojo prihodnost v Makedoniji in jo odkrito zagovarjajo. Prav tako sodelujejo v različnih vladah, glede na razmerja volitev ter konstruktivno rešujejo vsa odprta vprašanja. Na občinskem nivoju imajo marsikje večino in tako občine tudi vodijo (Ordanoski, 2011).

Tako kakor se urejajo odnosi med Makedonci in Albanci, le ti trenutno vodijo k popolni delitvi države, tako na ravni skupnosti, lokalnih oblasti, političnih struktur in izobraževalnega sistema. Pri uveljavljanju identitete države na antičnih vzorcih, ki jih vsiljuje konservativna Makedonska stran, se Albanci počutijo popolnoma izključene in v teh zgodbah ne vidijo lastne vloge. Postavitev »velikih« spomenikov ni bil nikoli dogovor na državni ravni, ampak so s pomočjo večine v mestnem svetu Skopja sprejeli sklepe o izgradnji. Albanci so kot odgovor predlagali poimenovanje dela mesta Skopje po Skenderbegu, zgodovinskem liku iz albanske preteklosti ter dali

predlog postavitve svojih zgodovinskih spomenikov v predelih, kjer imajo oni večino. Tako pri iskanju lastnih poti nastajajo ločevanja in čedalje večja decentralizacija države (ICG, 2011d).

Albanci pogosto kritizirajo zvezne oblasti, kako premalo skrbijo za enakopravno zastopanost v državnih službah, enakopravno uporabo jezika in sodelovanje v ostalih družbenih ter političnih institucijah. Zahteve do albanskih političnih voditeljev so zelo konkretne in le ti to na zvezni ali lokalni ravni tudi poskušajo uveljavljati. Albanci si prav tako kot Makedonci želijo rešiti težave s poimenovanjem države, ker v tem priznanju vidijo svoje priznanje v mednarodni skupnosti. Prizadevanje države za vključevanje v evropske integracije jemljejo tudi kot svoj političen program in članstvo v EU konstruktivno podpirajo (Taleski, 2005).

Večina zunanjih opazovalcev daje albanski skupnosti pomemben pomen jezička na tehtnici pri preveč zaletavi nacionalistični politiki. Prav tako zunanji opazovalci upravičeno trdijo, da se je položaj albanske skupnosti v zadnjih desetih letih krepko izboljšal in vendar so mednacionalne razmere še vedno zelo obremenjene z nezaupanjem in ločevanjem. Dosegli so dvojezičnost v zveznem parlamentu, za katero je bil zakon sprejet po skrajšanem postopku brez večjega nasprotovanja. Tako lahko sedaj albanski parlamentarci uporabljajo tudi v nagovoru v parlamentu svoj jezik. Zaradi političnega koalicijskega kupčkanja ob enih od volitev je albanska stran celo dosegla zakon za amnestijo Albancev, ki so bili v sodnih postopkih zaradi sodelovanja pri vojnih zločinih v obdobju oboroženih bojev, katerim je potem botrovalo sprejetje Ohridskega sporazuma. Enostavno so vse skupaj pometli pod preprogo (ICG, 2011d).

Albanci bi tako želeli še več predstavnikov v vseh državnih institucijah, zlasti na vodilnih mestih v administraciji, prizadevajo si še za večjo decentralizacijo države in dosledno spoštovanje sprejetih zakonov glede zaščite jezika, kulture in narodnosti. Pogosto so ovire za doseganje enakopravnosti čisto praktične narave, kot pomanjkanje finančnih sredstev, slaba usposobljenost tistih, ki naj bi določene naloge opravljali ali šibka podpora javnosti in politike k spremembam. Pri zaposlovanju v administracije se je pojavila tendenca zgolj zadostiti kvotam zastopanosti, nihče pa se ne sprašuje po usposobljenosti novo zaposlenih. Posledica je množica ljudi, ki ne pozna svojega dela ali enostavno ne dela nič in zgolj zapolnjuje kvoto Albancev zaposlenih v javnih službah. Ko je Makedonska akademija

znanosti in umetnosti izdala enciklopedijo in pri tem uporabila izraz »Šiptarji« za razlago makedonskih Albancev, je bil nemudoma ogenj v strehi, in posledica tega kopica protestov po državi ter mnogo dobro narejenih stvari v preteklosti je bilo nemudoma pozabljenih (ICG, 2011d).

3.3.2 Makedonski pogled

Makedonci se imajo za večinski narod, kateremu so v bivši Jugoslaviji šle vse pravice glede suverenosti v Socialistični republiki Makedoniji. V Kraljevini Jugoslaviji je bila dežela le del južne Srbije z izrazitim poskusom izbrisa vsega, kar je kakorkoli spominjalo na ostanke turške uprave in nekaj stoletnega bivanja Turkov na tem področju. V času kraljevine je bilo izgnanih na desetine tisoče Albancev, Turkov in ostalih pripadnikov islamske veroizpovedi. Priseljenci v deželo pa so bili podvrženi popolni asimilaciji in pritiskom prestopa v pravoslavno vero. Obstajajo pričevanja Slovencev, ki so se v tistih časih preselili s področij Primorske, kjer so fašisti izvajali raznarodovalni proces, na teritorij Makedonije, kako so pod pritiskom vpisa otrok v šolo le te morali prekrščevati v pravoslavje.

Po II. svetovni vojni so Makedonci dobili državnost znotraj republike in pri tem gladko pozabili ter namenoma spregledali, da kot narod niso sami. Tako so se razmere vlekle desetletja, poleg tega pa je potekal spontan proces preseljevanja ruralnih Makedoncev v večja industrijska mesta, njihovo posest pa so sistematično kupovali Albanci. Na ta način se je v nekaj desetletjih precej spremenila demografska podoba dežele, še posebno na podeželju.

V devetdesetih letih so se oboroženi spopadi ob razpadu ex YU nekako izognili Makedoniji, vendar pa so se napetosti porajale vsakodnevno. Veliko jih je bilo sprovcirano s strani severne sosede Srbije, tam je takrat vladal Slobodan Milošević. Srbija, ki je bila v vojni in je imele zaprte meje glede pretoka blaga zaradi ekonomskih sankcij mednarodne skupnosti, si je želela nestabilnosti tudi v Makedoniji in s tem preusmeritev pozornosti stran od nje same. Istočasno so spori med Makedonci in Albanci postajali vse bolj nasilni in začele so se pojavljati nelegalne oborožene formacije na albanski strani. Makedonija je pri spopadih z njimi uporabljala enote ministrstva za notranje zadeve, ki so delovale mimo vsakih pravil in je bil zaradi tega kasneje takratni notranji minister tudi kazensko obsojen. Iz

tistega časa so znane demonstracije tisoče mladih Makedoncev, ki so protestirali proti temu, da bi Albanci lahko imeli pouk v šolah v maternem jeziku. Tako zanikanje drugemu narodu po pravici do izobraževanja v svojem jeziku zahodna, vzhodna, severna ali južna Evropa do tega trenutka sploh ni poznala. Šele s politično intervencijo mednarodne skupnosti so Makedonci pričeli dobivati drugačen pogled na razmere v državi in tudi zavedali so se, da morajo upoštevati tudi pravice drugih v njihovi skupni državi (ICG, 2011d).

Večina Makedoncev se strinja z napredkom v odnosih z Albanci po sprejetju Ohridskega sporazuma in se dejansko zaveda napak iz preteklosti. Mnogo skupnih načrtov za prihodnost in dolgoročnih projektov pa ne izvajajo. Prav zlahka Makedonci ne prepuščajo položajev v javni administraciji albanskim kolegom in še posebno ne na visokih mestih, kot so na primer Narodna banka Makedonije ali nadzorni organi državnih institucij. Enakopravno zastopnost si Makedonci precej poskušajo prilagajati svojim interesom. Pri interpretaciji enakopravnosti jezikov so želeli imeti na ravni države zgolj makedonščino kot uradni jezik, albanščino kot drugi jezik pa v lokalnih skupnosti, kjer dosega albansko prebivalstvo minimalno 20 %. Argument za take jezikovne zahteve je bil enotnost države. Potem so leta 2008 z zakonom o jezikih uredili, da obstajata prvi in drugi uradni jezik, makedonščina in albanščina, ter njuno uporabo glede na institucije in lokalno zastopnost. V Skopju kot glavnem mestu ja albanščina glede na številčnost skupnosti uradno drug jezik in se mora uporabljati v vseh mestnih uradih, v državnih institucijah pa razen v parlamentu uporabljajo zgolj makedonščino (ICG, 2011d).

Pri izobraževanju bi Makedonci lahko mnogo več storili za preprečitev ločevanja že v začetku šolanja. So večinski narod in bi morali z določenimi kompromisi in izjemami preseči pretekle prakse. Za začetek bi lahko vsi skupaj pisali vsebine knjig, ki poučujejo zgodovino, geografijo in vse tisto, kjer se nacionalistične struje z veseljem ločujejo. Na dolge proge se jim bo tako ločevanje škodljivo poznalo na skupnem življenju. Mnogokrat se na to spomnijo šele, ko se konflikti razvijejo v širše razsežnosti. Problem uporabe jezika je vedno najbolj pereč. Tu brez sodelovanja mednarodnih strokovnjakov in institucij ne bo šlo. Rešitve, predlagane s katere koli strani, lahko postanejo kmalu čustvene in neobvladljive. Eksperimentiranje s šolskimi programi in učenjem jezika na kateri koli stopnji v več etničnih skupnostih pa ni nikjer na svetu šala. Pomanjkanje denarja pri šolskih programih pa bi zlahka

nadomestili, če bi zmanjšali naložbe v ekscesno drage kvazi antične zgodovinske spomenike (Vankovska, 2007).

Prenos kompetenc z države na lokalne skupnosti je del novega delovanja države. Kako učinkovito je to, pa je zelo vprašljivo. Podvajajo se službe, eksponentno se veča zaposlenost javne uprave, kjer danes štirje delajo to, kar je še pred kratkim delal eden. Prenos odgovornosti se prenaša za javne storitve, varovanje okolja, izobraževanje, socialno skrbstvo, gospodarski razvoj, zdravstvo, urbano in podeželsko načrtovanje in lokalni gospodarski razvoj. Tako kot je bil lokalni razvoj v preteklosti precej različen glede na prebivalstvo in lokalno razvitost, je prenos pooblastil podoben. Mnogo kje obstaja zgolj kot črka na papirju, brez kakršnega koli stvarnega delovanja. O finančnih učinkih takega prenosa služb iz države na lokalne skupnosti resnih analiz ni. In se jih ni nihče do danes niti lotil. Kako se porablja davkoplačevalski denar v tej novi shemi, pa ni nikomur jasno, še najmanj pa pregledno. Tako se tudi projekti in financiranje delegira po ključu večine ali pripadnosti in sredstva se porablja tja v en dan. Tako kot s polaganjem optičnih povezav po krajih, ki nimajo ne vodovodov, organizirane zdravstvene službe in drugih bolj potrebnih storitev. Razkorak med bogatejšimi in revnejšimi predeli države se le še pogloblja (Ordanoski, 2011).

3.3.3 Poimenovanje države

Makedonija ima resen problem z identiteto države, pravzaprav s konkretnim poimenovanjem lastne države. Trenutno uradno ime države je Bivša jugoslovanska republika Makedonija. Zaradi obstoja pokrajine Makedonija v Grčiji in zahtev po vračilu premoženja slovanskih Makedoncev iz severne grške Makedonije, ki so bili izgnani v jugoslovansko Makedonijo po grški državljanski vojni v sredini prejšnjega stoletja, ter vsekakor aktualnih notranjepolitičnih interesov na obeh straneh, se Grki in Makedonci danes predvsem prepirajo glede simbolov in si jih interpretirajo prav vsak po svoje (Kofos, 2009). Ne lotevajo se resničnih ter pomembnih medsebojnih odnosov in še manj poskušajo razreševati nesporazume. Različne politične strani so sprejem kakršnega koli kompromisa glede poimenovanja države že vnaprej proglasile za najmanj narodno izdajstvo in nekaj takega kot političen in zgodovinski samomor (Vankovska, 2007). Grčija na drugi strani krši pravice makedonske manjšine v Grčiji, evidentirane so celo s strani evropskega sodišča v Strasbourgu, a se te težave ne

zmorejo razrešiti, ker Grčija zaradi notranje politike ne želi upoštevati makedonskih pritožb. Ne nazadnje Makedoniji oporekajo uporabo imena njene valute makedonski denari (MKD), njihovi spletni portali naj ne bi smeli uporabljati končnice .mk in še kopico raznih pripomb in omejitev bi se lahko našlo s strani sosedov. Čeprav se glasno ne omenja, ima soseda Bolgarija resne zadržke prav tako s priznavanjem makedonske manjšine in makedonskega jezika (Einspieler, 2011).

Če bi presegli obojestransko ošabnost o državnih simbolih, bi mogoče le našli iztočnice za dogovore o skupni prihodnosti v regiji. Prepričan je bil Aleksander Makedonski in ostali zgodovinski liki, vplivajo nekaj tisoč let kasneje na prekinjene ekonomske povezave med državama. Zaradi taistega Aleksandra Makedonskega in sporov z imenom države Grki blokirajo Makedonce pri članstvu v različnih mednarodnih gospodarskih ter varnostnih povezavah. Pri čemer početje Grkov in njihov veto za članstvo Makedonije v zvezi NATO ni vedno v skladu z mednarodnim pravom, na kar je opozorilo že sodišče IJS v Hagu (Ordanoski, 2011).

Zavrnitev članstva v NATO na srečanju združenja v Bukarešti aprila 2008 je samo še podžgalo skrajne nacionalistične struje, ki so le še pridobile večjo podporo v javnosti. Po pričevanju udeležencev srečanja v Romuniji je bila zavrnitev precejšnje neprijetno presenečenje tudi za večje in ustanovne članice zavezništva, primer je bil do takrat edinstven. Zagovornike prilagajanja EU in Albance pa so pričeli zmerljivo obkladati z nazivi kot so »izdajalci«. Zgodilo se je to, da je konservativna politična stran to zavrnitev proglasila za svojo zmago in njeno upravičenost k starodavnim antičnim izročilom lastne entitete. Ponoven poskus vključevanja v NATO je pričakovati, ko bo rešeno vprašanje z Grčijo glede imena države (ICG, 2011d).

Na drugi strani Makedonci upravičeno pričakujejo sprejem v mednarodne integracije ne glede na medsebojne spore s sosedi glede njihove identitete. Porajajoči nacionalizem v Makedoniji z ekspresivnimi simboli, kot so megalomanski kipi, slavoloki zmage, poimenovanje letališč in trgov, ne vodi ravno k doseganju kompromisa med Makedonci in Grki. Posamezni Makedonski politiki zgolj zaradi lastnih notranjepolitičnih ambicij permanentno rušijo prizadevanja pozitivnih struktur ne glede na veliko ceno v mednarodnih odnosih, ki jo plačuje Makedonija. Politiki so s svojim potenciranjem antičnih korenin izgubili kar precej naklonjenosti na diplomatskem parketu, predvsem s strani Bruslja in Washingtona. Da taka dejanja

upočasnjujejo Evro-Atlantska približevanja, je danes jasno vsakemu lokalnemu politiku, vendar se je čas za ugodne kompromise kot zgloda že iztekel (ICG, 2009a).

Na drugi strani dajejo take megalomanske antično arhitekturne eskapade EU elegantno priložnost pri njenem zavlačevanju vključevanja Makedonije kot polnopravne članice. Pred leti je bila država omenjena med prvimi možnimi kandidatkami iz ex YU za vključevanje v EU, pred Hrvaško. Danes o datumu vstopa nihče ne govori več. Celoten prepir in vsi spori že krepko škodijo gospodarstvu države, v kateri se ravno ne tare tujih vlaganj, brezposelnost pa dosega zelo visoke številke (Ordanoski, 2011).

3.3.4 Problemov jim ne morejo v nedogled reševati drugi

Številni prikazi nekaterih resnejših problemov v Makedoniji izrazito opozarjajo na zmanjševanje števila zaposlenih, izredno hitro povečevanje nezaposlenih in hkratno množično upokojevanje ljudi. Zmanjšuje se rodnost in prirast prebivalstva, poleg tega se Makedonci pogosto odločajo za odhod iz države in iščejo delo drugod (Ordanoski, 2011).

Pomenljivo je medijsko zelo podprto kampanjsko uvajanje uporabe računalnikov za vsakega šolarja in dostop do širokopasovnih internetnih povezav po celi državi. Tako imajo najbolj zakotne vasi internet dobesedno na hišnem pragu, pri čimer taisti prebivalci teh vasi nimajo niti urejenih cest, tekoče vode ali elektrike. Internetna in računalniška revolucija je pospešila posamezne gospodarske sektorje in določene panoge, predvsem v mestih. K rasti poslovanja izven teh območij pa je bil učinek zanemarljiv. Ta diametralnost nihanja od vračanja nazaj k zgodovinskim koreninam v antične čase in nerealno preskakovanje v moderno dobo kaže na veliko mero populizma, za katerega se nesmotrno troši ogromne vsote denarja. Za realne investicije je denarja, ki bi prinašal delovna mesta in vračilo vložka, v času recesije popolnoma zmanjkalo. Pod pragom revščine živi okoli 32 % prebivalstva, nezaposlenost je blizu 40 %. Državna blagajna je enostavno prazna (Ordanoski, 2011).

Veliko pripomb in konkretnih prigovorov namenja mednarodna skupnost makedonskemu sodstvu. Najpogostejša oznaka je velika skorumpiranost, vpliv politike na odločanje in pomanjkanje zakonodaje. Prav gotovo je tudi tu po sprejetju Ohridskega sporazuma narejen velik korak in so se razmere izboljšale. Sprejemanje zakonodaje je bolj razvidno in dostopno javnosti. Ustanovili so akademijo za izobraževanje pravosodnih delavcev. Vendar vse skupaj glede učinkovitosti in sistematičnosti spominja na naključno izbiranje prioritet. Politika pa si je pridržala v nekaterih primerih tudi mehanizme »discipliniranja« državljanov. Kot povsod v tranzicijskih državah kakšne posebne odgovornosti za taka početja, kot je neposredno vplivanje politikov na delo sodnikov, ni. Odgovornost za taka početja ni predvidena niti v zakonih. V preteklosti je bilo kar nekaj sodnikov, ki so sodili v velikih in odmevnih razpravah o visoki korupciji, enostavno zamenjanih. Mnogi sodniki pa so še vedno menja, da so v službi države in ne državljanov. To pomeni, da reforma pravosodja bolj poteka v skladu s potrebami vladajoče oblasti. Spremembe so najhitrejše tam, kjer mednarodna skupnost najbolj »sitnari«. V javnosti ima pravosodje zelo malo zaupanja, v primerjavi z ostalimi državnimi institucijami je zelo nizko na lestvici državljanov (ICG, 2011d). Ob menjavi oblasti politika pogosto menja sodnike in to je ena od šibkejših točk pravosodnega sistema v državi. Najpogostejši mehanizem takih menjav je tako imenovana lustracijska komisija, ki je ena najbolj dejavnih izmed vseh v tranzicijskih državah. Marsikje take komisije, na primer v Sloveniji, sploh nimajo.

Problem s poimenovanjem države je možno rešiti, vendar ga je potrebno postaviti v celoten kontekst makedonske identitete. To je povezano s priznanjem makedonskega jezika, naroda, vere in entitete. Makedonija ima precejšnje težave z nepriznavanjem avtokefalnosti Makedonske pravoslavne cerkve s strani skupnosti ostalih pravoslavnih cerkva. Nosilka nasprotovanja je Srbska pravoslavna cerkev z Beograjsko patriarhijo na čelu, ki vehementno blokira to odprto vprašanje.

Da vsi skupaj favorizirajo pravoslavje pred islamsko versko skupnostjo, ter le tej ne priznavajo istih pravic za njihovo delo v makedonski družbi, ni nobena novost na Balkanu, čeprav islamska skupnost po številu vernikov ne zaostaja prav veliko za pravoslavno, mogoče le za 50-100 tisoč vernikov. Najbolj se to odraža v denarni pomoči, donacijah in denacionalizaciji premoženja, kjer ima pravoslavna skupnost prednost pred ostalimi štirimi prav tako priznanimi verskimi skupnostmi. Islamska skupnost sama priznava, da imajo zaradi neselektivnega favoriziranja države težave z

radikalnim islamizmom, ki ga posebljajo vahabiti. Ti počasi prevzemajo posamezne islamske centre ter vodenje džamij s skoraj popolnoma tujimi viri financiranja. Zadnjih 15 let makedonska vlada ni dovolila islamskega verskega izobraževanja na srednjih in višjih šolah v državi, mladi so tako odšli v tujino in mnogi od njih nazaj prišli z radikalnimi prepričanji (Einspeiler, 2010a).

Nedorečenost prihodnosti zaradi zavrnitve članstva v različnih mednarodnih organizacijah kot posledica blokade Grčije, velike ekonomske krize in nezaposlenosti ter nikakršnega oprijemljivega datuma vstopa v EU, je Makedonijo pripeljalo v situacijo, ko se ekstremistične težnje pojavljajo zlahka in so mnogo bolj razdiralne kot dajejo vtis na prvi pogled. Kar dve tretjini prebivalcev albanske narodnosti na območjih, kjer lokalne ravni predstavljajo večino, podpira združevanje Kosova z Albanijo in ne samo to, mnogi od njih pričakujejo, da se bo to zgodilo kmalu. Poslabšanje razmer v Makedoniji lahko tem idejam da veliko političnega goriva na tleča tla. Makedonci bi zato prav tako radi spremenili doseženi sporazum z Ohrida, ker jih je takih teženj enostavno strah in to še zelo upravičeno. Dvomiti je, da bi spremembo sporazuma lahko sporazumno izvedli, zato je bolj verjetno, da bo potrebno vlagati več dela v obstoječe delovanje institucij ter pravne države, pri tem zagotavljati delovna mesta in prenehati z megalomanskimi arhitekturnimi projekti (ICG, 2011d).

Neuspeh pri poimenovanju države je privedel tudi do preprirov znotraj dveh narodov ter pri tem vprašanju popolnoma sprl vlado in opozicijo. Prepriji so popolnoma neproduktivni in ko je v Makedoniji kakšna odločitev glede imena že blizu potrditve, nad vsem tem visi grožnja, da bo kakršnakoli odločitev šla na referendum. Vse to res ne daje nekega upanja na takojšnjo rešitev, so se pa na situacijo Makedonci navadili in pravijo, da živijo lahko naprej tudi z začasni imenom (Vankovska, 2007).

S pristopnimi pogajanjmi z EU bi Makedonija dobila finančna sredstva potrebna za svoje aktivnosti, čeprav nihče v Bruslju ne daje več nobenih signalov o konkretnem datumu vstopa. Nerešeni problemi s sosednjo Grčijo, ki je sama v izrazito neugodnem položaju in popolnoma odvisna od zunanje pomoči, ne dovolijo EU administraciji nikakršnih nerealnih obljub glede vstopa v EU. Mnoge EU države imajo čedalje večjo in močnejšo opozicijo, ki nasprotuje novim širitvam in v situaciji, kjer vstop v skupnost odobri vsaka država posebej, je pristopna procedura resnično dolgotrajen proces (Ordanoski, 2011). Zato bi morale reformne spremembe iti v Makedoniji

naprej, čeprav za ceno počasnejšega razvoja. Ustaviti se sedaj, bi bila najslabša možnost.

3.4 Črna Gora

Črna Gora (ČG) se v primerjavi z njenimi sosedomi ponaša z relativno daljšo državotvornostjo in mednarodnim priznanjem že v XV. stoletju. Bila je ena zadnjih balkanskih držav, ki so si jo pokorili Turki in še to zgolj za kratek čas. Njena diplomacija je bila zelo spretna in si je z mednarodnimi zavezništvimi ter nepriznavanjem turške oblasti ohranjala samostojnost skozi stoletja. V tem obdobju je bil vladar države istočasno še metropolit cerkve. Po I. svetovni vojni je bila neprostoovoljno anektirana k Srbiji, v sklopu nje je postala del Kraljevine Slovencev, Hrvatov in Srbov (SHS). Vladi, ki je med I. svetovno vojno odšla v izgnanstvo, so onemogočili vrnitev. Upor prebivalcev proti tem političnim spremembam so nasilno zatirali s precejšnjim številom vojaštva in političnih spletk (ICG, 2005b). Črnogorska pravoslavna cerkev je v Kraljevini Jugoslaviji prav tako izgubila svojo samostojnost in je postala del Srbske pravoslavne cerkve. Po drugi svetovni vojni je Črna Gora postala samostojna socialistična republika znotraj Jugoslavije.

3.4.1 Razhod z vojno logiko razpada države

Razpad Jugoslavije je črnogorska politika pričakala v popolnem zavezništvu s politiko Slobodana Miloševića. V vojaških operacijah so Srbi in Črnogorci skupaj sodelovali v Bosni in na Hrvaškem, zato si pri vojnih zločinih nad civilisti popolnoma sorazmerno delijo krivdo. Ko so zločini storjeni v Bosni, še posebno po padcu Srebrenice, z grozo pretresli svet, je takratna vladajoča elita v ČG spoznala, da obstajajo zelo verjetne možnosti za njihov mednarodni sodni pregon. Pričeli so si reševati kožo. Do takrat prijatelj, partner in zaveznik Slobodana Miloševića, črnogorski politik Mile Đukanović, je 1997 premagal na volitvah v ČG prav tako dotedanjšega skupnega zaveznika Momirja Bulatovića in čez noč Srbiji obrnil hrbet. Črna Gora je s popolnim preobratom spet začel mednarodno povezovati z Evropo in sklepati nova zavezništva. Od majhne, evropsko usmerjene politične stranke iz Podgorice je v celoti pobral in prekopal politični program ter ga uspešno predstavil kot svojega (Radulović, 2011).

Evropi in njenim zaveznikom je takrat kakršno koli partnerstvo v regiji pri destabiliziranju položaja Slobodana Miloševića zelo ustrezalo in je ponujeno zavezništvo s strani Črne Gore in njenega voditelja Đukanovića v celoti sprejela (ICG, 2005b).

Za ekonomsko in finančno ločitev so v ČG uvedli kot plačilno sredstvo nemško marko in kasneje evro. Na ta način so svojo valuto ločili od srbske monetarne oblasti. ČG je v nekem trenutku ugotovila, da ji kakršna koli tesnejša povezava s Srbijo škodi, tako na ugledu v mednarodni skupnosti kot v vključevanju v evropske integracije. Črnogorci enostavno niso želeli biti talci beograjske politike in njenih odnosov s tujino. Na Berlinskem kongresu leta 1878 je ČG dobila polno mednarodno priznanje kot suverena država in na to so se sklicevali, ko so se dokončno poslavljali iz političnih in zakonodajnih povezav s Srbijo. Vmesno obdobje so poimenovali kot obdobje prenesene suverenost na skupno državo, najprej državo SHS kasneje Jugoslavijo (ICG, 2005b).

Ko so sile zveze NATO napadle Srbijo z bombnimi napadi zaradi skrajno nacionalistične politike do Albancev in izгона vseh prebivalcev Kosova v Albanijo, se je ČG tiho postavila na stran EU in NATO. Odprli so državo za nekaj deset tisoč beguncev iz Kosova. Prav tako je v ČG pribežala politična opozicija iz Srbije, ki jo je Miloševićeva politika začela življenjsko ogrožati z umori in hudim nasiljem (ICG, 2005b).

Črna Gora se je tako izognila gospodarskim sankcijam in zunanjemu vojaškemu napadu, dobila je znatno ekonomsko pomoč in njena nesporna in precejšnja krivda ter vloga v vojnah v ex YU je počasi postajala drugotnega pomena. Pri preganjanju vojnih zločincev je ČG sprejela popolno kooperativnost s sodišči in se zavezala k izročanju ali sojenju obtoženih. Predvsem ni nikdar postavila obstoj ICJ pod vprašaj legitimnosti. Za ČG se ni nikdar omenjalo, da skriva vojne zločince ali želi prikriti dejstva o storjenih zločinih. O tem, da se k družinam in prijateljem v ČG pred pregonom ICJ zatekajo posamezniki iz Bosne pa se je kar dolgo špekuliralo.

3.4.2 Prehod k popolni samostojnosti države

V vmesnem obdobju do popolne samostojnosti (2002-2006) je mednarodna skupnost ustvarila z močnimi pritiski neke vrste konfederacijo med Srbijo in Črno Goro. Skupna država kot taka je bila zelo nezaželena pri obeh, argument za njen nastanek pa je bil v Kosovu in prepričavi njegovih odcepitvenih teženj. Mednarodna skupnost si ni takoj želela samostojnosti Črne Gore. Konfederacija se ni obnesla, napetosti so se povečale in spor med državami zaostrial (ICG, 2003). Kmalu je ta oblika konfederacije tudi uradno razpadla, pred tem so v Črni Gori izvedli referendum o samostojnosti. Samostojnost so razglasili junija 2006, nekaj dni po referendumu (Radulović, 2011). ČG je edina država na območju ex YU, ki ni nastala na podlagi vojne ali mednacionalnih oboroženih spopadov.

Mednarodna skupnost se je tokrat odzvala zelo razumsko in tej odločitvi ni nasprotovala, ravno nasprotno, ČG so ponudili pomoč pri postavljanju lastne države in povezovanju z mednarodnimi institucijami. Na vsak način so se precej potrudili, da bi kot zgled postavili dober primer sodelovanja pri novonastali državi. Še istega meseca, ko je ČG razglasila samostojnost, je bila sprejeta v OZN in priznana s strani EU. Kasneje so jo sprejeli v IMF, Svetovno banko, OSCE, Svet Evrope in druge mednarodne organizacije. Leta 2010 je ČG postala uradno kandidatka za sprejem v EU. Zahteve za sprejem so obsežne in ČG mora postoriti in spremeniti mnogo ter pri tem sprejeti obsežne reforme, da bi zadostila pogojem. EU ob tem ni sporočila, kdaj se bodo o pridružitvi začela pogajanja, ki jih mora opraviti vsaka od novih kandidat in bodočih članic. Ob podelitvi statusa kandidatke, je EU jasno povedala, kaj pričakuje od ČG, katera področja so izrazito problematična. To so delovanje pravne države in boj proti organiziranemu kriminalu, demokratizacija družbe in podpora civilni družbi, razvoj političnega sistema ter hitrejše gospodarske reforme. ČG ima majhno gospodarstvo in je zelo odvisna od večjih sistemov, ki so bili v preteklosti prodani, lastniki pa se niso posebno brigali za njih. V današnji gospodarski krizi je za ČG še posebno težko, ker so družinsko srebrnino bolj ali manj prodali (Radulović, 2011).

Izrazit je nepotizem na vseh področjih, kjer se v državnih službah zaposluje zgolj po družinskih ali političnih povezavah. Privatizacija gospodarstva je bila povezana neposredno s pridobitništvom nekaj družinskih članov vladajoče elite, ki istočasno nadzorujejo medije ter ustvarjajo popolno nepreglednost nad porabo javnih sredstev.

Organiziran kriminal in korupcija sta po mnenju mnogih sestavni del izvršilne oblasti. Odnos politične elite do civilne družbe in njenih predstavnikov je pogosto negativen. EU je v času podelitve statusa kandidatke pozitivno sprejela odstop Mila Đukanovića s političnih položajev in to razumela kot pozitivno spremembo (Radulović, 2011). Pred časom se je spet vrnil na čelo črnogorske politike in vprašanje je, kako se bodo stvari odvijale naprej, saj veliko bremena in obtožb o korupciji in klientelizmu sloni prav na njem.

Civilna družba in nevladne organizacije lahko v tako majhni skupnosti veliko naredijo za prepotrebne spremembe, pri čimer jim mora dati vladajoča politika prostor in jih pri tem upoštevati kot enakopravnega partnerja vpeljevanju sprememb. S sosedomi ČG nima resnejših konfliktov ali težav, ne glede meje ali delitve premoženja (Radulović, 2011).

3.4.3 Država lahko postane suverena članica EU in spoštovan dejavnik v regiji

Približevanje k članstvu v EU je cilj ČG, kdaj pa lahko postane članica EU, je v tem trenutku precej pod vprašajem glede na izrazito nenaklonjenost širitvi EU, posebno v luči hude gospodarske krize in strateških odločitev o prihodnosti skupnosti. Država s pol milijona prebivalcev ne bi vplivala na razmerja moči, zato ni nobenega razloga, da bi jo v teh prizadevanjih upočasnjevali ali omejevali. Resda mora ČG še veliko postoriti in sprejeti lepo število nelahkih reform. Nihče jim ne bo pogledal pod prste in zapleti, ki so bili s članstvom Hrvaške v EU, so veliko opozorilo pred nerešenimi med sosedskimi problemi na Balkanu (Radulović, 2011).

Današnja in pretekla uradna politika Črne Gore je skozi zgodovino izrazito posebljena zgolj v nekaj posameznikih, nosilcih politične in ekonomske moči države. O vsem odloča peščica ljudi. Domnevni vpliv mednarodne skupnosti na spremembe v Črni Gori je omejen. Tako je mednarodna skupnost za ceno odcepitve uradne Črnogorske politike od Miloševićevega režima dovolila nekatere izjeme, ki so s stališča delovanja demokratičnih držav popolnoma nesprejemljive. Ena izmed najbolj očitnih je neizmerna korupcija vodilnih političnih struktur. V času, ko je bil Milošević na oblasti, je bila v organiziran kriminal vpletena množica ljudi, ki so bili na tak ali drugačen način povezani tudi z današnjimi oblastniki. Mednarodna skupnost jih je v

imenu nasprotovanja Miloševiću tudi tolerirala in si zatiskala oči (ICG, 2005b). Kasneje je prišlo do premikov in nekaj javnih oseb ali njihovih sorodnikov je bilo aretiranih. Nekateri so bili tudi obsojeni na različnih sojenjih v drugih državah.

Pri opoziciji obstajata najmanj dve struji - prva zagovarja srbsko identiteto Črne Gore in ne priznava njene samostojnosti ter državnosti, druga je liberalna in vladajoči eliti očita oblastništvo, kriminalne metode vodenja države in jih krivijo za vzrok precej slabega gospodarskega stanja v državi. Glavna opozicija vodilni politični skupini je odkrito naklonjena Beogradu in mnogi zanikajo obstoj Črnogorcev kot naroda, saj sebe in ostale sodržavljanke smatrajo za Srbe. Tako je tudi sama opozicija del problema celotne ureditve ravno z zanikanjem priznanja državnosti Črne Gore in prebivalcev kot samostojnega naroda. Kakšne hitre spremembe pri načelih in delovanju teh strank ni pričakovati, posebno še, ker so precej pod vplivom SPC (ICG, 2006). Liberalen del opozicije z močno podporo v civilni družbi in zavezan k demokratični družbi pa čedalje bolj pridobiva podporo in na volitvah povečujejo število članov v parlamentu. Ker so bolj ali manj stalno v opoziciji, se jim pozna, da nimajo veliko političnih izkušenj na ravni države, zato marsikdaj delajo napake, ki jih javnost ne sprejema z odobravanjem. Z njihovim delovanjem se je vsekakor povečala preglednost dela vlade in ostalih institucij države. Mediji pa civilni družbi počasi postajajo bolj naklonjeni.

3.4.4 Po odločitvi za samostojno pot je bilo storjenega ogromno

V preseku celega obdobja, po razkolu z Miloševićem, je ČG doživela pozitiven preobrat, kakršnega ji priznavajo vsi. Prišlo je do večje demokratizacije družbe, vzpostavljanja pomembnih institucij za delovanje države in spoznali so pomen prepotrebni reform sodstva, javne uprave. Na področju gospodarstva so majhna enota zelo odvisna od zunanjih vplivov. Tu sprememb čez noč, glede na širše razmere, ni pričakovati. Za poštena in razvidna pravila delovanja ekonomije pa lahko naredijo veliko že danes.

Ko so mednarodni strokovnjaki razglabljali o perspektivah zahodnega Balkana glede na EU integracije, je Milada Anna Vachudova pojasnila perspektivo asimetrične soodvisnosti, kjer pojasnjuje, da je prihodnost EU manj odvisna od držav v tej regiji, odvisnost teh držav od EU pa mnogo večja. Pri teh integracijah države zahodnega

Balkana pridobijo mnogo več kot EU sama (Radulović, 2011). V ČG se vsi zelo zavedajo, da je zavezanost k reformam eno, njihovo uvajanje ter učinkovito delovanje pa popolnoma nekaj drugega. Pri uvajanju reform morajo skupno delovati tako uradne institucije kot nevladne organizacije (Radulović, 2011). Po zapletih s članstvom novih članic EU v zadnjem obdobju je EU čedalje manj naklonjena pometenim problemom pod preprogo in v mnogih pogledih ne bo več dopuščala izjem. Obstaja namreč tudi precejšnja nenaklonjenost novim članicam, vsaj do takrat, dokler se ne rešijo vsebinske in strateške odločitve novega vključevanja držav, zato bo morala biti ČG kar precej potrpežljiva.

Zelo hitro priznanje Kosova kot samostojne države s strani črnogorske vlade je bil v veliki meri samo odgovor lastni črnogorski opoziciji glede njihovih neposrednih povezav s Srbijo. Do Kosova je imela ČG vseskozi odprt odnos in je na nek način albanske oblasti vedno priznavala kot legitimne. Nikoli ni omejevala vstopa njihovim prebivalcem in niso postavljali ovir glede priznavanja dokumentov, potrdil ali avtomobilskih registrskih tablic kosovskih državljanov. Resda je bilo to priznanje pospešeno tudi z realnim pritiskom in pogojevanjem s strani mednarodne skupnosti (Radulović, 2011). Kar nekaj najvišjih črnogorskih politikov je bilo ali pa je še vedno v postopkih sodne in policijske preiskave v nekaterih Evropskih državah zaradi njihove domnevne kriminalne dejavnosti.

Tako ima EU zelo močan, neuraden argument pritiska. Prav tako Črna Gora za lastno denarno enoto uporablja €, kar EU prav tako omogoča določeno vrsto pogojevanja in sprejemanja njenih zahtev. Zaradi zgodovinskega razvoja Črne Gore ni možno pričakovati neposredno kopiranje demokratičnih modelov, predvsem zato ker gre za majhno plemensko skupnost, ki skozi preteklost kreira dokaj samosvojo obliko razvoja, vendar je to lastnost tudi drugih.

Srbska pravoslavna cerkev je šele z vključitvijo ČG v Kraljevino SHS dobila primat med prebivalstvom in ga danes ne želi izpustiti iz rok. V skoraj sto letih je uspela zanikati kakršnen koli obstoj samostojne črnogorske pravoslavne cerkve, čeprav je ta pred I. svetovno vojno obstajala stoletja. Nobena skrivnost ni, da SPC pogosto uveljavlja interese srbskih nacionalističnih krogov v odnosu do srbskih oblasti pa je pogosto kritična, da se premalo zavzemajo za ozemeljske težnje. Nekako jim podoba Srbije iz starih časov nikakor ne izgine iz miselnih vzorcev (ICG, 2005b). Podoben problem kot je v Makedoniji obstaja tudi v ČG in SPC ni pripravljena popustiti niti za

korak. Črnogorci tako v določenih cerkvah obhajajo bogoslužje s strani SPC nepriznanimi duhovniki in tudi na tem področju paralelno vzpostavljajo cerkveno samostojnost. Črnogorska pravoslavna cerkev formalno pravno deluje kot nevladna organizacija.

4.5 Srbija

Skrajno nacionalistična politika, z izrazito težnjo po urejanju nesporazumov z vojaškimi dejanji, je celotno ex YU pahnila v vojno. Salonski akademiki, nosilci srbskega ekspanzionističnega nacionalizma so našli v Slobodanu Miloševiću ustrezno orodje za ideje o Veliki Srbiji. S sloganom, ki je nastal znotraj akademskih vrst »Srbi v miru izgubljajo to, kar v vojni pridobijo« so pridobili na svojo stran še velik del vrha Jugoslovanske ljudske armade (JLA) in skoraj v celoti operativni srednji častniški kader, srbske narodnosti. Pot, za pričetek vojne, je bila tlakovana. Če se je pri osamosvajanju Slovenije srbska politika še skrivala za interesi zveznih vladnih organov in vlogo JLA pripisovala ščitenju enotnosti federativne države Jugoslavije so bile na Hrvaškem in kasneje v BiH namere Beograda in njegova vloga v vojni že popolnoma razvidne. Cilj je bil: »Ves srbski živelj naj živi v eni državi, Veliki Srbiji«, neposredno orodje za ta cilj je bil vojna. Končalo se je popolnoma drugače, kot so si vsi nosilci vojne zamislili (Nation, 2007). Takega konca njihovega vojnega pohoda na začetku vojne vihre prav gotovo niti približno ni bilo v njihovih načrtih.

Srbija bi lahko ponovno gradila odnose s sosedi z naslednjim izrekom: »Srbija je izgubila svojo prihodnost z vojno, vendar si lahko svojo prihodnost ponovno pridobi nazaj z mirom«. Tak naslov ima poleg simbolnega pomena tudi povsem praktičen značaj. Tak pogled v prihodnost lahko sprosti ustvarjalno energijo v srbski družbi, tako da pričnejo državljani sami ustvarjati svojo prihodnost z lastnimi prizadevanji, hotenji in delom.

Tak slogan je tudi dovolj dober odgovor tistemu nacionalističnemu izpred dveh desetletij in pol »Srbi v miru izgubljajo in vojni pridobivajo«. Obstaja namreč še vedno velika kritična množica ljudi, ki so prepričani, da so krivično izgubili vojno in da je le ta edini primeren način reševanja srbskih ciljev. Ta skupina je v veliki meri odgovorna za vso vojno tragedijo na Balkanu. Velika Srbija ni realna grožnja

trenutnim razmeram na Balkanu, je pa zelo uporaben populističen političen program za lokalne politične voditelje Srbov, ki živijo izven Srbije (Batt, 2005). Torej tistih politikov, ki v BiH, ČG ali KOS s temi idejami blokirajo delovanje njihovih političnih in družbenih institucij.

Pravzaprav je ideja Velike Srbije odkrita grožnja ljudem v Sarajevu, Prištini in Podgorici. Na ta način lahko vladajoči nacionalistični krogi v Srbiji prikrivajo domače težave in preusmerjajo pozornost državljanov stran od svoje nesposobnosti, ekonomske neučinkovitosti, sprejetih gospodarskih ukrepov ter lastne kriminalne dejavnosti. Nekako pravilo je, da se vladajoči politiki, ne glede na njihovo strankarsko pripadnost, njihovi družinski člani ali pa najožji prijatelji, ukvarjajo s kakšno od gospodarskih dejavnosti, ki je neposredno povezana in odvisna od državne blagajne. Takrat, ko se javnost glasno prične spraševati o njihovem početju, so nacionalistične ideje in podobni miti odlično sredstvo za zamegljevanje ter odkrivanje takega početja (Batt, 2005).

Vloga civilne družbe kot nosilca dialoga v družbi je pomembnejša kot se zdi političnim elitam. Dialog, kakršnega lahko civilna družba neposredno vzpostavlja, tako z mednarodno skupnostjo kot srbskimi sosedami, je bistvenega pomena za premik k spremembam. Vzpostavljanje vezi znotraj civilne družbe s Srbi izven države, živečimi v novonastalih državah na zahodnem Balkanu, je enostavno eden od vzvodov za razumevanje situacij in problemov ter preprečevanje novih konfliktov. Srbija bo dobila podporo v mednarodni skupnosti za vsa njena prizadevanja takrat, ko se bo pokazala kot verodostojen partner in začela izpolnjevati jasne kriterije, zahtevane s strani mednarodnih institucij. To zajema postopno reformo družbenih in političnih ustanov. Vse skupaj se ne bo zgodilo čez noč in seveda tega od njih nihče ne pričakuje. Pričakovanja pa so, da se reformni procesi pričnejo izvajati in pri tem spoštuje dogovorjene kriterije in pričakovane standarde reform. Nihče ni danes izrazil nasprotnik Srbije ali njen sovražnik, te zgodbe o sovražnosti so bolj ali manj končane, vendar nihče ne bo dopustil kakršnegakoli trgovanja ali zmanjševanja zahtevanih standardov. O članstvu Srbije v EU bo odločalo vseh 28 držav in pri zahtevanih kriterijih ne bodo popuščali. Glede na slabe izkušnje z nekaterimi kasneje na lahko sprejetimi članicami bodo zahteve še toliko bolj dosledne (Einspieler, 2013b). Zato je civilna družba in njeno delovanje ter podpora njihovim prizadevanjem toliko bolj pomembna za državo. Vsekakor bi sama civilna družba

potrebovala tehnično in strokovno mednarodno podporo, najbolj pomembno pa je zaupanje politike v Srbiji v dober namen civilno družbenih institucij.

Na marsikaterem področju, kjer politika nima pretiranih interesov, so opazne zelo pozitivne spremembe in napredek. Za časa Miloševića se je zgodil velik eksodus mladih v tujino, enostavno niso videli prihodnosti, ne v vojni ne v nacionalistični politiki. Večina jih je bila izobražena ali pa se je izobraževala. Posledice tega so bile za državo kar precejšnje in to slabe, zmanjkala jim je cela generacija ljudi, ki bi lahko prevzemali pomembne vloge v družbi in bili nosilec sprememb (Teokarevic, 2011). Danes se strokovnjaki vračajo, vendar še zdaleč ne toliko, kolikor bi bilo potrebno za družbo in kolikor bi si razgledani državljani želeli. Tako se je delo civilne družbe pokazalo zelo uspešno pri mladih živečih v današnji Srbiji in je praktičen dokaz, kako pomembna je vloga civilne družbe pri ustvarjanju novih elit na katerem koli področju. Povezovanje z mednarodnimi univerzami, skladi za štipendiranje in gospodarstvom je kot porok verodostojnosti in zanesljivega partnerja opravila tu ravno srbska civilna družba. Že s prihodom civilne družbe v širšo javnost se je korenito začel menjati besednjak v družbi, nekako se je odpravilo prej prevladujočo agresivnost in sovraštvo, tudi javno zavzemanje za demokratične vrednote je postalo del vsakdanjega besednjaka. Dialog, kompromis ter poslušanje nasprotnih mnenj, je spet dobilo pomen in pričelo se je spoštovanje različnih interesov (Žerdin, 2009). Širša regija Balkana je zgodovinsko prepletena s precejšnjimi spori med narodi in se dokaj pogosto pojavljajo v različnih zgodovinskih obdobjih. Marsikateri spor na Balkanu se je pričel s preprirom, nadaljeval z vojno in še vsak se je končal z mirom. Pomembni predstavniki civilne družbe se zavedajo teh dejstev in apelirajo na upoštevanje drugače mislečih, njihovih želja in interese vseh v regiji.

4.5.1 Demokratizacija družbe je bila edina rešitev po koncu vojn

Desetletje in še več po tem, ko je Srbija šla na pot demokratizacije družbe in poskušala vpeljevati reforme, je razočaranje med prebivalci ogromno. Politične elite, polne obljub o novi in boljši družbi, so naredile bolj malo. Povprečnemu prebivalcu države se življenje ni premaknilo nikamor. Pričakovanja ljudi so bila velika in obljub je bilo še več. Implozija vseh jugoslovanskih vojn, kjer je bila Srbija udeležena, množica prevratov ter slabih političnih odločitev, je blokirala državo v celoti (ICG, 2005a). Atentat na predsednika vlade Zorana Đinđića, blokada

mednarodne skupnosti pri gospodarski in politični pomoči, ker niso izročali vojnih zločincev, nepotrebno ustanavljanje skupne države s Črno Goro, nastajanje neodvisne države Kosovo, družbena tranzicija polna preprirov ter obtoževanj, so procesi, ki so dobesedno pokrili vso obdobje po padcu nacionalističnega režima Slobodana Miloševića. Mogoče po takem obdobju polnem vojn, kjer je vodilna politika Srbije devetdesetih letih prejšnjega stoletja konkretno z vojaškimi in političnimi odločitvami sodelovala pri genocidu na Bošnjaki v BiH in kasneje povzročila eksodus celotnega prebivalstva Kosova, vse skupaj tudi ni moglo iti drugače (Batt, 2005).

S strani mednarodne skupnosti vsiljena konfederacija med Srbijo in Črno Goro je po oceni poznavalcev vzela prepotreben čas takratni vladi Zorana Đinđića za reformne procese in dalo čas strujam zvestim Slobodanu Miloševiću, da so ponovno strnili vrste. Vlada je takrat energijo in čas potrebno za uvajanje sprememb v Srbiji porabljala za brezsmiselno zvezo dveh skupnosti, iz katere sta se bolj ali manj obe distancirali, ali celo po tihem norčevali. Po mnenju mednarodnih opazovalcev so se varnostne sile in paravojaške enote v tem obdobju zelo okrepile in se jih ni dalo več spraviti pod nadzor. Na koncu so te napol paravojaške enote Đinđića v atentatu umorile (ICG, 2005b).

4.5.2 EU je najbolj verjetna in hkrati nedoločena perspektiva

Verjetno so bila pričakovanja ljudi prevelika in primerjave s prebivalci drugih nekdanjih republik bivše Jugoslavije nerealne. Čeprav je bilo sprva nasprotovanje EU veliko, posebno med ruralnim delom prebivalstva, je postalo v zadnjih letih čedalje bolj jasno, da je evropska perspektiva edina realna možnost za državo. Koliko je EU resno pripravljena sprejeti nove članice pa je popolnoma drugo poglavje medsebojnih odnosov. Gospodarski padec in nerešene težave iz preteklosti povzročajo precejšnje družbene probleme. Tako imenovani demokratični blok, v katerega je bilo vložena mnogo upanja, domačega, tujega in sosedskega, je nekajletno vladavino končal pod obtožbami klientelizmu, korupcije in popolne odtujenosti od prebivalcev. Skrbeli naj bi bolj ali manj zgolj za svoje strankarske pripadnike in naredili bolj malo. Prav veliko se ni dalo, ker so ostali vzporedni procesi jemali precejšnjo energijo. V tem obdobju postopne demokratizacije je največja nacionalistična stranka razpadla in večji del članov je odšel k naprednejšemu

proevropsko usmerjenemu delu. Njihov predsednik Nikolić je kasneje zmagal na predsedniških volitvah (Einspieler, 2012).

Ker so z mnogimi državami kot institucijami zaradi mednarodnega priznanja Kosova prekinili bolj ali manj vse stike, niso bili deležni marsikatere ekonomske ali tehnične pomoči. To se je počasi začelo spreminjati, zelo slab socialni položaj prebivalstva je namreč prevladal nad vztrajanjem pri ideoloških in nacionalnih simbolih. Samostojnost Kosova pa je v državi povzročila precejšnje nerazumevanje in medsebojno obtoževanje, pri katerem so premogli zelo malo objektivnega pogleda v preteklost, kaj vse so v tej deželi desetletja počeli zelo narobe. Pesimizem v državi je prevladujoč in glede na mednarodne meritve eden izmed najvišjih med vsemi državami na svetu. Glede na raven velikosti plač, pokojnin in števila zaposlenosti se je Srbija skoraj izenačila s Kosovom, ki nekako velja za najbolj nerazvito področje Balkana. Na proteste prebivalstva vladajoče strukture, prav tako ne opozicija, nimajo ustreznih odgovorov. Perspektiva situacijo slika še slabše. Javni uslužbenci so v velikih presežkih, kot v vseh tranzicijskih državah, istočasno na drugi strani mednarodne institucije pritiskajo z zmanjševanjem javnega sektorja ter količino finančnih sredstev namenjenega njim. Kmetje ne dobivajo subvencije ali pa jim plačila za pridelke plačujejo z veliko zamudo. Industrijski delavci v večini podjetij nimajo dela, mladi pa nikakor ne morejo dobiti zaposlitev. Celotno tuje investicije so predmet notranje političnih sporov in pogosto se za vlaganja podjetij favorizira tiste kraje, kjer imajo trenutni politični voditelji večino volivcev. Javna podjetja pa si je politika razdelila kot plen, iz katerega se potem napaja njihova dejavnost in posamezniki. Cel nabor problemov se samo še pogloblja.

Odnos do vojne v bivši Jugoslaviji in srbske vloge pri tem je tema, ki jo bo potrebno slej ko prej v celoti odpreti in se o njej začeti pogovarjati. Na tisoče ljudi je sodelovalo v vojaških operacijah in mnogo jih je bilo udeleženih v hudih vojnih zločinih. Molka o tem je za državo samo veliko breme in ovira katerokoli politiko pri hitrejših korakih pri spreminjanju obstoječih razmer. Tožilstva in sodišča se zganejo šele, ko so posamezni zločini predstavljeni v javnosti, do takrat pa velja nek nenapisan konsenz molka. Ljudje, odgovorni in udeleženi v teh vojaških operacijah, so večinoma končali na strani organiziranega kriminala, ki razpolaga za njihove razmere z neomejenimi sredstvi, in do povezav s politiki ni potrebno veliko. Pogosto, posebno sedaj v gospodarski krizi, se kaže, kako so t.i. tajkuni bogateli na račun mednarodnega embarga ali pa se okoristili čisto konkretno pri ropanju in delitvi

vojnega plena v sosednjih državah. Država je zahteve ICTJ glede izročitve vojnih zločincev izpolnila, niso pa uredili odnosa do teh zločinov med seboj (Del Ponte, 2009). Pozaprli so vodje, na katere so prenesli načelno odgovornost. Vse tiste, ki so izvajali zločine, pa ne preganjajo, če se njihova konkretna dejanja ravno ne pojavijo v javnosti.

Danes Srbija nima ne vojaških, niti političnih, še manj pa ekonomskih možnosti za začetek kakšnega večjega spora v regiji. Tudi vladajoča politika, ne glede na hude in gromovniške besede namenjene notranji politiki, na zunaj kaže ter zagotavlja diplomatsko in miroljubno reševanje medsebojnih sporov. Čimprejšnja ureditev vseh nespোরазumov o mejah s sosedami bi Srbiji omogočila ukvarjanje z bolj bistvenimi in pomembnejšimi spremembami v državi (Nation, 2007).

Srbija je danes resnično na zelo nezavidljivi prelomnici svoje prihodnosti. Po vojni v ex YU, kjer je bila generator vojaških spopadov in akter najhujših zločinov po 2. svetovni vojni, je kasneje kot odgovor na svoja dejanja doživela napad zveze NATO na njeno državo. Pesimizem med prebivalstvom je v porastu. Tako kot vse povsod v celi ex YU se ves čas vrtijo vedno nova politična imena, ki niti slučajno nimajo pametnih rešitev za povsem konkretno prihodnost države. Ko je apatija na višku, se potem nacionalizem vedno pojavi s podobo rešilne bilke, kar pomeni kvečjemu korak nazaj. Da bi ljudje danes sledili novemu vodji z namenom ogrožanja novih držav v ex YU pa vseeno ni velikih možnosti (Einspieler, 2012).

Primanjkuje volje in obstoječa politika, tako demokratična kot nacionalistična, izrazito skrbi le za lastne interese ter zadovoljevanje strankarskih potreb. Tranzicija, vojna in huda gospodarska ter socialna kriza so vzpostavili razmere, ki ljudem ne dajejo nobene prave volje do uvajanja sprememb. Naveličani so vsega. To se praviloma kaže na volitvah, kjer nobena politična stran ne more pričakovati nekih stabilnih volilnih projekcij. Ljudje menjajo svoje razpoloženje in glasove dajejo na volitvah vsakič drugemu. Dva večja politična bloka sta se nekako izoblikovala, na eni strani ga predstavlja DS, Demokratska Stranka, na drugi strani je to SNS, Srbska napredna stranka. Ne glede na volilni izid so njihovi programi vsaj navzven dokaj podobni in zavzemajo sredino političnega prostora. Razlike med njimi delajo politični voditelji in ljudje, ki ti stranki v javnosti predstavljajo. Ta dva bloka imata podobna stališča tako glede približevanja k EU, kot do odnosov s sosedi. Na teh dejstvih tudi temelji varnostna ocena, da se ne glede na rezultat volitev ni potrebno bati kakšnih

drastičnih sprememb. Za jeziček na tehtnici pa potem nastopajo še SPS, Socialistična stranka, ki je pogosto del vladajoče koalicije, in še nekaj ostalih strank, ki se jim uspe prebiti ob volitvah v parlament (Teokarevic, 2011).

Nizka stopnja pravne države in precejšnja povezanost politike z organiziranim kriminalom blokira kakršne koli obsežne spremembe. Zakonodaja se spreminja bolj s pomočjo iniciativ iz tujine in pogosto zastane, posebno takrat, ko se razkrije, da so najvišji politični ljudje posredno ali neposredno povezani z organiziranim kriminalom. Takrat se vedno pojavijo tendence vladajoče politike po večjem nadzoru nad mediji, sodstvom, tožilstvom in spreminjanju zakonodaje po lastnih željah. Politika iz EU po navadi ob takih primerih vedno reagira in zmanjšuje intenzivnost pogajanj ali pa prekinja pogovore o doseganju medsebojnih sporazumov. Zato se zelene spremembe odvijajo zelo počasi. Čeprav sedaj obstaja tako imenovana evropska zakonodaja, ki naj bi omogočala hitrejše sprejemanje sprememb zakonov, manj obstrukcij katerekoli opozicije in večjo odgovornost pri delu politikov (Mungiu-Pippidi, 2011). Streznitev prihaja s strani članic EU, ki niso ravno navdušene nad širitvenimi procesi. To sprejemajo v Srbiji kot spoznanje o prepotrebem lastnem prilagajanju novim družbenim standardom. Zapleteni odnosi s sosedi, posebno z Bosno, nepriznavanje Kosova in prav tako malo volje na strani EU daje Srbiji negotovo prihodnost glede polnopravnega članstva. Preprosto enotnega konsenza glede kateregakoli pomembnega vprašanja ni, obstaja le širok dogovor o EU usmeritvi, kar pa je za konkretne spremembe premalo. Z nedorečenim datumom pričetka pogajanj glede članstva v EU se neodločnost še povečuje in pri ljudeh se poraja dvom o pravilnosti te odločitve. Članstvo v EU mnogim deluje kot cilj, ki se vedno bolj odmika. Javno mnenjske ankete tako beležijo precejšnja nihanja glede naklonjenost vstopa v EU s pogostejšimi trendi padanja podpore. Ljudje ne vidijo več cilja in kaj bi s tem lahko pridobili (Teokarevic, 2011).

4.5.3 Nenehno iskanje rešitev in kompromisov

Povezanost z Rusijo je za Srbijo zgodovinskega pomena in ima pomembno vlogo pri odnosih s sosedi kot tudi z EU. Rusija je na načelni ravni vedno podpirala Srbijo in svojega nestrinjanja z ostalimi članicami mednarodne skupnosti ni vedno javno ali glasno izkazovala. Danes jim ta povezava vsaj malce omogoča boljše gospodarsko sodelovanje in lajša precej slabe razmere. Tudi sporazumi s Turčijo jim omogočajo

lažji dostop do trgov. Srbija je vedno skrbela za tesne stike z Moskvo, Washingtonom, Pekingom in Brusljem. Kakšni so bili ti odnosi pa so pogosto pogojevale notranjepolitične razmere, v nekem trenutku, ko se je dogodilo bombardiranje države s strani NATA, so bili ti odnosi z nekaterimi izrazito slabi. Danes nekako vsi politični akterji na prvo mesto med prioritetami mednarodnih odnosov postavljajo Bruselj kot sedež EU in za cilj integracijo v EU. Ali si za to res prizadevajo pa ni vedno popolnoma jasno. Posebno ko se ukvarjajo z internimi prepiri in reformni procesi stojijo, se marsikdo od zunanjih opazovalcev resno sprašuje, ali je možno te procese približevanja v nekem doglednem času sploh izvesti (Teokarevic, 2011). Običajnim državljanom, navajenim boja za preživetje še iz devetdesetih let prejšnjega stoletja, je EU kar precej imaginaren pojem in se z njo ne ukvarjajo, svojim vladajočim elitam, navajenim okoriščanja, pa navadni državljani ne zaupajo kaj dosti.

Za nastale razmere se je srbska politika domislila dokaj pametno in sklenila nekaj strateških partnerstev s posameznimi državami. Ta temeljijo na gospodarskem sodelovanju in medsebojnih sporazumih o investicijah in vlaganjih. S tem je država vsaj po korakih začela razpletati klopčič, v katerega se je sama nespametno zapletla v tistem trenutku, ko je prekinila sodelovanje in odnose z vsemi državami, ki so priznale samostojnost Kosova. Tako so se sami na primer izključili iz že dogovorjenega sodelovanja tehnične pomoči pri urejanju svojih standardov, kjer bi lahko dobili tako finančna sredstva kot precejšen intelektualen ter znanstven prispevek iz mednarodnega sodelovanja. Spoznali so, da jim ne bo nihče nič poklonil, če se sami ne bodo potrudili. Naveličanost je bila precejšnja, državna administracija ni bila navajena delati po drugačnih vzorcih, še posebno ne evropskih, zato so bili odpori povzročeni tudi s strani javnih uslužbencev, ki za svoje delo niso ustrezno usposobljeni. Gospodarska kriza jim je odprla oči, da morajo za lastno prihodnost enostavno pričeti delati. Najkrajše transportne poti iz Azije vodijo po kopnem skozi Srbijo, zato posodabljanje železnic in cestnega omrežja predstavlja dobro gospodarsko priložnost. Tistim, ki vedo, kako se pripravljajo in vodijo taki projekti v državi, kako se že vnaprej deli zaslužek, ne da bi bil z delom tudi zaslužen, pa so skeptični v hitro in uspešno realizacijo teh prepotrebni gradenj.

Veliko energije in prilagajanj je v zadnjem desetletju državi vsekakor pobrala samostojnost Črne Gore, s katero so urejali medsebojna razmerja in se jim je kasneje zgodila še samostojnost Kosova. To so bili za državo zahtevni procesi,

nasprotja so bila močna, še danes so vzrok marsikaterega počasnega odločanja o prihodnosti. Meddržavne meje so načeloma jasne, a v mnogo detajlih popolnoma nedorečene, zato bi bilo dobro, če bi se jih pričeli lotevati že danes in jih dali visoko na seznam političnih prioritet, ki neposredno zadevajo prihodnost države (Teokarevic, 2011).

4.5.4 Kosovo, miti in sedanost

Odnos Srbije do Kosova je bil desetletja izrazito pokroviteljski, poln nacionalizma in zgodovinske simbolike brez vsakega smisla za realnost. V Beogradu se je o Kosovu govorilo veliko, naredilo bolj malo in še to, kar se je delalo, je le povzročalo konflikte z Albanci. Večina teh, v narekovajih velikih Srbov, je bila polnih besed o Kosovu, ki pa niso nikoli šli v pokrajino niti poskušali kaj narediti. Iz beograjskih pisarn in uradov so trosili kup nesmislov in neumnosti, življenje med dvema narodoma pa je šlo vsako k sebi. Ko se je Srbija v osemdesetih letih prejšnjega stoletja odločila uporabiti silo za razsojanje in urejanje razmer v pokrajini, je Kosovo postalo predmet notranje političnih sporov, mednarodnega vpletanja in na koncu čez dve desetletji še cilj oboroženih posegov s strani zveze NATO (ICG, 2010a). Na problematiki Kosova so si srbski politiki kovali notranje politične točke, za samo pokrajino in njene prebivalce pa je to pomenilo zelo slab položaj. Na koncu so ravno Srbi, živeči na Kosovu, odšli z dokaj nedoločeno perspektivo ali se bodo, če se bodo in kdaj se bodo vrnili.

Proglašena samostojnost Kosova je združila vse Srbe pod skupno zastavo. Prekinili so odnose z vsemi, ki so novo državo priznali. S tem so si ustvarili zapletene mednarodne razmere, ki jih še danes rešujejo. Pragmatičnim politikom v Beogradu je z razsodbo ICJ v Hagu postalo jasno, da je Kosovo kot političen subjekt realnost in je potrebno najti rešitve znotraj medsebojnih odnosov (Pešić, 2007). Ker je bolj ali manj vsak, ki se z vlado v Prištini pogaja za običajne Srbe navaden izdajalec, urejanje medsebojnih razmer vse skupaj le še otežuje. Sam Beograd je z enostranskimi potezami celo posegal v suverenost Kosova, pa naj si bodo to dvojne legitimacije za srbske prebivalce na Kosovu ali pa prodaja elektrike in vode na severu Kosova, za katero je imela Srbija kar nekako monopol. Srbija danes na Kosovu vidi svojo identiteto, del svojega naroda, kulturno zgodovinske spomenike, lastnino,

investicije in naravne resurse. Zavedajo se, vsaj razumni del, da se upravljanja tega ne da reševati brez dogovora z Albanci (Berishaj, 2010).

V letu 2013 se končno urejajo tudi tehnične podrobnosti v zvezi s severnim Kosovom in jurisdikcijo Prištine na celotnem ozemlju. Predvidena ohlapna avtonomija Srbov dobiva konkretne oblike, imajo pa ukrepi bolj obliko korenčka in palice. Beograd ve, da nima manevrskega prostora glede na ekonomsko situacijo, Priština se zaveda, da imajo državo, pa čeprav je vsakemu strokovnjaku od daleč jasno, da deluje prav po svoje. Na tej točki se s pomočjo bruseljske administracije pogajajo (Einspieler, 2013a). Bistveno je, da dosežejo normalizacijo razmer in da se ne streljajo, bojujejo ter poskušajo vzpostaviti kolikor toliko normalne razmere sobivanja, vsak na svoji strani seveda. Tisti Srbi na Severu Kosova, ki si želijo urejenih razmer s sosedi v isti državi in skušajo umirjati zadeve, so pogosto tarča fizičnih napadov ekstremističnih Srbov, le ti po navadi izvirajo iz kriminalnih krogov, ker jim nepregledna meja brez carine in področje brez ravnega nadzora še kako ustreza. Pogosto so bili vir konfliktov ravno kriminalne skupine in so se pri tem borile zgolj za nadzor na področjem ter ilegalnimi poti nedovoljenega blaga.

Kosovo danes ni članica OZN, tu Srbija še vedno računa na pomoč Kitajske in Rusije in tudi ti dve veliki državi imata svoj pogled glede lastnih pokrajin željnih samostojnosti. Določene države EU in ostale države si niso dovolile priznanja Kosova zaradi podobnih etničnih problemov glede lastnih pokrajin in dežel. Resolucije o Kosovu, vložene v OZN s strani Srbije, so bile pogosto kasneje pod pritiski EU popravljane, tako da kakšnih novosti glede spreminjanja samostojnosti ni. Prav tako se v OZN s tem vprašanjem ne ukvarjajo prav pogosto. Srbi se zelo zavedajo, mogoče pri tem še najbolj Srbska pravoslavna cerkev, da se je demografska slika Kosova popolnoma spremenila. Srbov marsikje na Kosovu, kjer so bili prej gosto naseljeni, ni več ali pa so zgolj lokalna manjšina (ICG, 2011b). Osredotočeni so na Severu. Na jugu imajo nekaj naselij in to je vse. Albanci so Srbe s precejšnjim revanšizmom, ustrahovanjem ter tudi pogostim fizičnim nasiljem za vso napačno preteklo politiko in odnosom do njih, enostavno izselili. In za vso to zgodbo so Srbi precej soodgovorni. Danes je postal problem zaščita srbske manjšine in definiranje njihovih pravic. Na papirju je zaščita kulturne dediščine, samostanov in cerkva korektno rešeno vprašanje, v vsakdanjem življenju pa je to nekaj, s čimer se mora prav tako ukvarjati mednarodna skupnost. Kosovo kot država bo šele morale pokazati, da sploh deluje in je sposobno Srbom nuditi enakovredno ter enakopravno življenje (ICG, 2013b).

Zavedanje, da z nasiljem ne bodo dosegli ničesar, Srbe veskozi v ciklusih vračajo k pogajanju z Albanci, pri čimer tudi javno vedno povedo, da je za njih kakršnega koli vojaškega bojevanja za kateri koli cilj konec. Do kdaj seveda? Mednarodna skupnost pravi, da se mej ne bo spreminjalo – tu ni mišljeno samo Kosovo, ampak tudi Bosna. Že s tem, ko je Srbija sprejela posredništvo pri tehničnem urejanju medsebojnih razmerij, je stopila na pot večjega zaupanja mednarodne skupnosti in spoznavanju, kaj vse morajo storiti, če želijo iti v EU. Srbski politiki bodo morali na volitvah za notranjepolitične razmere manj uporabljati težko retoriko o Kosovu, ker enostavno ne zdrži več realne situacije in potem vsa dogovarjanja otežujejo. Še vedno pa imajo argument, da je Srbija članica OZN, Kosovo pa ne in tudi ni videti datuma, kdaj bi to postalo.

EU je v zameno za kooperativno sodelovanje s Kosovom ponudila Srbiji vso pomoč na poti k članstvu, pa naj bo to še tako časovno nedefinirano. Pri tem bi morala Srbija pokazati več diplomatske spretnosti, precej več razumevanja za dejanske razmere kot je pokazala do sedaj. Vsekakor v vsej obsežnosti nerešenih odnosov ter gospodarskih razmer mogoče Kosovo še zdaleč ni Srbski največji problem (ICG, 2013b).

4.5.5 Vojvodina in ponavljanje napak

Zdi se, da jih izkušnja s Kosovom ni prav nič izučila. Pokrajini Vojvodini namesto možnosti, da postane vlečni voz družbenih in gospodarskih sprememb, natikajo uzde, jo omejujejo in navzven v mednarodnem okolju celo diskreditirajo kot regijo. Vojvodini razmere ne odgovarjajo in išče priložnosti za samostojnejši razvoj ter vodenje regije, v Beogradu pa se pojavljajo stari miselni vzorci z močnimi nasprotovanji kakršnim koli političnim spremembam pokrajine. Javno zavzemanje za evropske standarde in neupoštevanje želja regije kaže, kako je EU v Beogradu zgolj deklarativna želja z zelo majhno sposobnostjo implementacije. Vojvodina je gospodarsko in družbeno najrazvitejša pokrajina v tem delu Balkana in bi bila lahko vzorec, kako uvajati spremembe. Nacionalistični in po tiho tudi kar precej proti njej nastrojeni cerkveni krogi jim poskušajo spremembe omejevati na vse možne načine. Naj si bo to sprememba ustave, kjer so na novo definirali pokrajino, ali čisto preprosto pri preprečevanju odpiranja gospodarskih predstavništev v EU državah,

kakršne je Vojvodina začela odpirati za promocijo lastnega gospodarstva in turizma. Zanimivo je, da so se v Srbiji pri vprašanju Vojvodine neverjetno uskladile tako nacionalistične kot demokratične stranke (Pajvančić, 2007).

4 Raziskovalno delo

V raziskovalnem delu magistrske naloge smo analizirali pridobljene podatke iz različnih vrst sekundarnega gradiva in tudi sami zbrali obilo materiala, s katerim smo pripravili vprašalnik za izvedbo ankete. Del vprašalnika smo predhodno preverili s pilotsko raziskavo, ki smo jo opravljali za potrebe učnega programa na FVV. Izbor pilotskega testiranja se je izkazal za zelo pravilnega, saj nam je omogočil prilagoditev in popravo samih vprašanj. Urejanje razmer v ex YU ni šala in sprejeti ukrepi ne smejo biti stvar eksperimentov. Rezultati raziskovalnega dela so nam pokazali, da so spremembe nujne in je v njih realna možnost pozitivnega urejanja prihodnosti regije. Anketiranje smo izvedli preko pisnega vprašalnika, v katerega so anketiranci pisali svoje odgovore. Vprašalnik je bil v slovenskem in angleškem jeziku. Izvedli smo pet anketiranj. Anketirali smo profesorja iz Ljubljane, ki je po narodnosti Albanec, mirovno aktivistko iz Zagreba, profesorja iz Münchna, profesorico iz Londona ter profesorico iz Istanbula. Anketo smo izvedli v mesecu maju in juniju leta 2013.

Postavljeni predpostavki smo preverili s pomočjo vprašalnika ter anketiranja strokovnjakov, ki se na razmere v ex YU spoznajo in so že dolgo aktivno prisotni v regiji. Strokovnjake smo izbirali izključno glede na njihove reference, njihovo sposobnost analitičnega razmišljanja ter zmožnost sintetiziranja bolj kompleksnih in zapletenih situacij v razumljive rešitve. Prav tako smo izbirali strokovnjake iz različnih držav, s tem smo poskušali zajeti med rezultati različne poglede in načine rešitev. Predvidevali smo, da nam bodo ljudje dali dovolj kvalitetne odgovore, ki jih bomo vsebinsko lahko primerjali med seboj. S takim izborom anketirancev smo poskušali dobiti tudi pogled različnih politično kulturnih področij in na ta način približati rezultate naše naloge k dejanskemu stanju v regiji in primerjati z delovanjem mednarodne skupnosti. Vprašalnik smo vsebinsko sestavili na osnovi dosedanjega dela, prebrane literature in raziskanega gradiva. Osredotočili smo se na tiste vsebine, za katere menimo, da so ključne pri iskanju rešitev. Anketo smo pripravili v elektronski izvedbi in jo po elektronski pošti poslali vprašancem.

4.1 Anketiranci

Anketirali smo naslednje osebe: iz Slovenije smo anketirali profesorja, ki je po narodnosti Albanec in je bil sredi osemdesetih let že zelo aktiven v družbenih dogajanjih. Bil je eden izmed tistih ljudi, ki je v Slovenijo redno prinašal realna in korektna sporočila, kaj pravzaprav se v različnih delih Jugoslavije, predvsem na Kosovu, dogaja. Danes kot gostujoči predavatelj predava na Fakulteti za diplomacijo v Prištini in pogosto potuje še v ostale države ex YU. Ima stvaren odnos do nastale situacije z vzpostavitvijo novih držav na Balkanu in si ne dela utvar ter ne olepšuje dejanskega stanja.

Mirovno aktivistko iz Zagreba smo anketirali zaradi mnogih razlogov. Bila je mirovna aktivistka že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. V devetdesetih letih je bila zelo aktivna neposredno v mirovnih akcijah, ko je bila Hrvaška v vojni in se aktivno angažirala pri pomoči beguncem in žrtvam vojne. Bila je aktivna pri razkrivanju vojnih zločinov, nastalih v času vojnih operacij ter po vojni skrbela za dokumentiranje vsega dogajanja. S skupino aktivistk in aktivistov je bila predlagana celo za Nobelovo nagrado za mir, ki je seveda niso dobili, ker je le ta rezervirana za drugačne politične profile. Danes je zagotovo ena izmed najbolj razgledanih strokovnjakinj za človekove pravice na področju zahodnega Balkana.

Naslednji anketiranec je profesor iz Münchna, v pokoju in po poklicu ekonomist. Aktiven na področju zahodnega Balkana je skoraj celo življenje. Ko je bila Nemčija še razdeljena na dva dela, so bili v Münchnu koncentrirani glavni strateški inštituti za jugovzhodno Evropo in enemu od najbolj pomembnih je dolga leta predsedoval. Po združitvi Nemčije je leta delal v Berlinu kot vodja oddelka za jugovzhodno Evropo na strateškem inštitutu SWP, ki je neposredno ustanovljen za strokovno podporo kanclerskega urada države. Danes živi in dela v Münchnu v Nemčiji. Je verjetno ena najbolj informiranih ter razgledanih oseb za to problematiko in velja v Nemčiji za zelo zaupanja vredno osebo. Njegova mnenja naročajo ter seveda upoštevajo na zunanjem ministrstvu države; sedi v nadzornem odboru založniške družbe Bertelsmann, je član eminentnih akademskih združenj na Bavarskem ter predava na nekaj univerzah v Evropi in v Ameriki. Zato se nam je zdel naravnost prava oseba za naša vprašanja.

Naslednja anketiranka je do začetka vojn v ex YU živel v rojstnem kraju Mostarju v Bosni in Hercegovini. Danes dela na London School of Economics v Londonu in je docentka. Je specialistka za zahodni Balkan, glede na profesionalno strokovno dejavnost na univerzi pa zelo dobro pozna posamezne razmere v Afriki, Bližnjem vzhodu in Aziji. Zaradi velikega nabora znanja in informacij ima precejšnje sposobnosti primerjave različnih konfliktnih situacij ter jih na ta način tudi pravilno ovrednotiti in pri tem najti prave vzroke za probleme. Kot dobra poznavalka razmer v Bosni in Hercegovini velja v svojem strokovnem okolju kar za nekakšen »spiritus movens« pri nastajanju predlogov za iskanje rešitev.

Naša zadnja anketiranka je profesorica iz Marmarske univerze v Turčiji in je hkrati zunanja sodelavka strateškega inštituta TASAM v Istanbulu. Kot specialistka za zahodni Balkan ima precejšnje zasluge za to, da se je Turčija aktivneje vključila v reševanje težav v regiji. Tako so po dolgem obdobju opazovanja pričeli z organiziranjem letnih konferenc na temo problemov Balkana ter iskanja rešitev. Z odličnimi povezavami znotraj turške diplomacije in strokovnjaki so postavili strateški inštitut, ki je eden vodilnih think tankov v državi.

4.2 Anketiranje

Anketiranje je potekalo v mesecu maju in prvi polovici meseca junija v letu 2013. Kakšnih bistvenih težav pri izvedbi ni bilo, edino anketiranci so bili zaradi lastnega vsakdanjega dela zelo zasedeni, tako da so si vzeli ali dlje časa za odgovore ali pa so bili določeni odgovori dokaj kratki brez obširnejših obrazložitvev. Vprašalnik so prejeli po elektronski pošti in izpolnjevali kar v istem dokumentu pod vsako vprašanje posebej. Za naše primerjave je bil tak način še najboljši in tudi za anketirance je bilo tako tudi sprejemljivejše. Anketni vprašalnik je obsegal 31 vprašanj, kar bi bilo za telefonski pogovor kar verjetno preveč in bi se lahko zgodilo, da odgovori na kakšno vprašanje ne bi bili temeljiti. Že tako je bilo potrebno anketirance s šaljivimi sporočili in prijateljskim poizvedovanjem malce aktivirati k izpolnjevanju. Za vprašanja ni bilo potrebno izdelati nikakršnih dodatnih obrazložitvev, edino za tujce smo vprašalnik prevedli v angleščino.

4.3 *Obrazložitev vprašalnika*

Vprašalnik je imel 5 poglavij, posamezna poglavja so bila razdelana z vprašanji. Celoten vprašalnik je objavljen v prilogi te naloge. Prvo poglavje je posvečeno situaciji v BiH. V tem poglavju nas je zanimala vloga mednarodne skupnosti v BiH, njena učinkovitost ter možnosti za spremembe glede na resnično slabe razmere v državi. Naslednje poglavje je Kosovo in status te nove države, ki ima kopico nerešenih problemov, ki zadevajo neposredno samo ustavno in zakonodajno zgradbo države. Tretje poglavje smo posvetili Makedoniji, tu smo se osredotočili na implementacijo sporazuma med Albanci in Makedonci nadaljnje skupne prihodnosti. Prav tako nas je zanimala vloga civilne družbe in možnost sobivanja obeh narodov. Četrto poglavje je preverjalo pri anketirancih stanje v Črni Gori, njeni specifičnosti in pripravljenosti za vstop v Evropsko unijo. Zadnje, peto poglavje je raziskovalo Srbijo, njeno možnost za prihodnost v EU in njeno vlogo v med sosedski situaciji.

Z enaintridesetimi vprašanji smo se osredotočili na tiste bistvene točke razmerij v ex YU, kateri odgovori na njih bi nam dali dokaj dober vpogled na situacijo in možne rešitve. Nikakor ne želimo prejudicirati pomembnosti določenih problemov še manj zmanjševati pomen resničnih zapletov, ki so zgodovinsko pogojeni in onemogočajo prihodnost regije. Kompleksnih razmerij in odnosov nismo posploševali, edino kar smo storili je to, da smo jih skušali prikazati na enostaven način. Z vprašalnikom smo to enostavnost izvedli s čim krajšimi in zelo konkretnimi vprašanji. Vsako poglavje smo opisali s kratkim uvodom pred vprašanji in nakazali smer našega poizvedovanja, ne da bi pri tem vsebino kakršnih koli odgovorov anketirancem sugerirali. Vprašalnik smo dvema strokovnjakinjama pred pošiljanjem anketirancem dali v vsebinski in slovnični pregled ter dali lektorirat angleški prevod.

4.4 *Kratki povzetki odgovorov na vprašanja*

4.4.1 *Povzetek odgovorov, profesorja iz Ljubljane, Slovenija*

Prvi nam je na vprašalnik odgovoril profesor iz Slovenije in pri tem uporabil moderne tehnologije, saj je odgovore napisal in poslal z njegove iPad naprave, medtem ko je bil na poti na Kosovu in v Črni Gori. Izkazalo se je, da so bila pisna elektronska

vprašanja prava metoda, ker so anketiranci neprestano na delovnih poteh in bi jih bilo zelo težko dobiti za osebne intervjuje ali pa z njimi izvesti daljši telefonski pogovor. Odgovore nam je dal v kratkih povzetkih in pri določenih vprašanjih, kjer ima boljši pogled v situacijo, so bili odgovori poglobljeni in izčrpni. Na poglavje o Srbiji ni napisal nobenih odgovorov, kar je z njegovega stališča nekako razumljivo in tako subjektivno kot objektivno popolnoma korektno.

O Bosni meni, da je mednarodna skupnost imela že pred razvojem oboroženih spopadov natančne analize in jih je potem uporabila pri sklepanju mirovnih sporazumov. Za nadgradnjo Daytonskega sporazuma vidi možnost v gospodarski oživitvi države, ki bi dalo tisto potrebno energijo za premike v mednacionalnih dogovorih. Učinkovitost mednarodne skupnosti v Bosni vidi kot proces in s tem povezane vzpone ter padce uspehov dela pri izvajanju nalog. Meni, da je potrebno vrniti zaupanje v delo mednarodne skupnosti ter ji dati širšo podporo za njena prizadevanja, pri čimer odkrito pokaže na njene napake pri preveliki tolerantnosti za ekstremiste, ki jih je mednarodna skupnost ustavljala takrat, ko je bilo to še možno. Ker na delo mednarodne skupnosti gleda skozi dolgotrajen proces, meni, da so bistven problem v Bosni politične elite, ki spreminjajo svojo pojavno obliko zgolj z namenom obdržati se na oblasti. Za strategijo mednarodne skupnosti pa ima vsaj po našem mišljenju eno zelo redkih mnenj, meni namreč, da mednarodna skupnost natanko ve, kaj dela v Bosni in si s tem početjem zgolj kupuje čas za končno urejanje »Balkanskega kotla«, kot on v svojem izrazoslovju poimenuje regijo. Treba je priznati, da je tako mnenje o mednarodno skupnosti res originalno in redko. Za politično arhitekturo in razdelitev Bosne na entitete, kantone ... pravi, da državo decentralizira tisti, ki ima oblast. Ko se je postavljalo poveljno ureditev, je imela absolutno oblast mednarodna skupnost in je ustvarila bosansko politično arhitekturo, kakršna je še danes. Za spremembo obstoječega stanja vidi rešitev v participaciji državljanov pri odločitvah o spremembah. Le na tak način bi lahko prišlo do nove bolj učinkovite politične ureditve države. O skupnih institucijah države ima kratko in jedrnato mnenje, da ne delujejo. Integracije narodov v enovito državo vidi kot zelo boleč in ranljiv del sedanjosti. Odnos in merila mednarodne skupnosti do enakopravnosti narodov vidi v korektnosti in nepristranskosti, če kakšen narod meni, da ni enakopraven, je to po njegovem mnenju posledica, da ta narod enakost med vsemi doživlja kot neenakopravnost. Odločno zagovarja potrebnost pričetka spreminjanja ustave.

O Kosovu ima zelo jasne izjave in precizno navaja ter oblikuje besede. Za Kosovo meni, da je bila njegova samostojnost že pred uradnim priznanjem dejstvo, časovno vsaj od trenutka, ko se je zgodil mednarodni poseg vojaških sil. Mednarodna skupnost je dolgo čakala, kako si bodo Albanci in Srbi sami uredili odnose, in ko se je izkazalo, da to ni možno so posegli z ustanovitvijo nove entitete, države. Pozitivnost nove države vidi v tem, da so Srbi in Albanci dojeli, kako so v tej skupnosti danes oboji objekti in ne subjekti. Oni se morajo soočati s samim seboj in poslati jasno sporočilo svojim volivcem o dejanskem stanju. Če hočejo biti del evropskih integracij, morajo normalizirati odnose s sosedi ter ugrizniti v "kislo jabolko" medsebojnih odnosov. Politične elite tako na Kosovu kot v Srbiji zanima samo eno – to je oblast. Na njej se držijo z napihovanjem nacionalnih interesov. Negativne učinke vidi predvsem v dejstvu, da "novi državljani Kosova" (Srbi) s tega dela niso še v stanju obrniti hrbet Srbiji. Njihov proces približevanja Prištini bo terjal veliko časa. Zanimivo je njegovo stališče, kjer pravi, da v bistvu ne obstaja konflikt med Srbi in Albanci na Kosovu, ampak med projekti kot so prisotnost srbske države na Kosovu in albanske percepcije kosovske države, saj kosovsko in s tem albansko stran Srbi ne motijo kot del kosovske administracije ampak obratno. Ali bo Kosovo v prihodnjih letih postala članica EU je po njegovem mnenju popolna odločitev EU in ne Kosova. O albanskem nacionalnem programu vključno z zahtevami po eni celoviti albanski državi pravi, da je etnična Albanija projekt, ki je že prišel na pol poti. Akceptiranje etnične Albanije se je že začelo predrugačiti v glavah Albancev. Danes, ko se je končal projekt cestne infrastrukture med Albanijo in Kosovom, bo projekcija o bodoči skupni državi fokusirala na ekonomski logiki projekta. O popolnem umiku vseh mednarodnih institucij s Kosova pravi, da je za kaj takega krepko prezgodaj.

V sklopu vprašanj o Makedoniji je podal svoje mnenje bolj na kratko in to le o statusu Albancev. Misli, da je bil Ohridski sporazum dobra iztočnica za dokončanje spopadov med Albanci in Makedonci, a ni izpolnil svoje temeljne naloge. Glavni pogoj, ki po njegovem ni izpolnjen, je proporcionalno vključevanje Albancev v vse pore države Makedonije, da bi prevzeli svojo odgovornost za obstoj države. Makedonci kot večina naj ne bi mogli premostiti svojega civilizacijskega odnosa do Albancev in na ta način postajajo talec svojega ranljivega mednarodnega statusa kot države. O gradnji enormno dragih spomenikov in arhitekturno presežnih zgradbah pravi, da politična elita v Makedoniji, pri tem misli predvsem na Makedonce, morajo na nek način "opravičiti" svoj neuspeh pri vodenju države. Opravičilo najdejo v iskanju svojih "korenin" in graditvi svoje identitete. Albanci kot relevanten faktor obstoja

Makedonije celoten ta projekt doživljajo kot izziv njihovemu obstoju v skupni državi. Svoj odnos do tega Albanci evropskim partnerjem razlagajo kot nacionalno frustracijo Makedoncev ter kot neupravičeno porabo davkoplačevalskega denarja ter povezujejo z odnosom, ki ga ima ta politična elita do svojih državljanov.

O Črni Gori ima deklarativno mnenje in odločno pove, da je po njegovem mnenju v zgodovini Črne Gore najti veliko elementov, ki dokazujejo, da so demokracija in spremembe oblasti bile vedno domena klanov ali družin in da se Črna Gora v klasični parlamentarni demokraciji težko primerja z ostalimi državami. Ena in ista politična elita naj bi od leta 1989 Črno Goro vodila na popolnoma svoj način. Volitve pa imenuje kar pogosta industrijska kraja glasov in je skupni imenovalec, ki zaznamuje oblast. Črna gora naj bi prevzela vse "zaveze", ki jih od nje pričakuje EU, v praksi pa naj bi implementacijo uredila čisto po svoje. Vladajoča politična elita se zaveda svoje moči in pozicije tako, da bo pristala na spremembo, predvsem na deklarativni ravni in pisni obliki zakonodaje, vendar bo v praksi delovala tako kot do sedaj. Črne Gore ne vidi kot primer dobre prakse v približevanju EU. Transparentne volitve in enaka pravila igre za vse pa kot ednini način preseganja trenutnega stanja, ki traja že dolgo. Rešitev odprtega vprašanja avtokefalnosti Črnogorske pravoslavne cerkve je po njegove mnenju v cerkveni pravoslavni sinodi. Status ČG pravoslavne cerkve je elegantno začasno rešen, ker je le ta registrirana kot nevladna organizacija.

4.4.2 Povzetek odgovorov, mirovna aktivistka iz Zagreba, Hrvaška

Naslednja nam je na vprašalnik odgovorila mirovna aktivistka iz Zagreba. Obdobje pred vojno v ex YU opisuje kot čas, ko so mednarodne inštitucije, vključno z obveščevalnimi službami, imele dovolj informacij, kaj se pripravlja, a so bili pri tem vsi popolnoma nepripravljeni in zelo natančna ter predvsem točna opozorila civilnih iniciativ enostavno preslišali ali jih celo arogantno ignorirali. Pravi, da je daytonska ureditev Bosne in Hercegovine rezultat vojne in mirovnih pogajanj. Šele ko je bilo v Bosni in Hercegovini ubitih in pogrešanih več kot 100.000 ljudi, je bil dosežen dogovor o teritorialni delitvi znotraj države in podpisan sporazum, ki je privedel do prekinitve oboroženih bojev. Žal je ustavna ureditev predvidena v sporazumu postala del problema. Kot je pokazala sodba evropskega sodišča v predmetu Finci-Sejdić, se v delu, ki omejuje izbiro na volitvah v najvišje vladine inštitucije samo na pripadnike treh konstitutivnih narodov, krši 14. člen Evropske konvencije o človekovih pravicah. Kljub sodbi in večletni javni razpravi o spremembah ustave za zdaj še ni dosežen

dogovor. BiH danes funkcionira kot pol protektorat, v katerem neučinkovite mednarodne inštitucije ne uspevajo omogočiti dogovor med lokalnimi akterji. Po doseg ključnega kratkoročnega cilja prekinitve oboroženih spopadov in fizične obnove dela porušenih objektov se je zaustavil proces družbene obnove. Globoko polarizirana bosansko-hercegovska družba potrebuje sinhronizirano delovanje mednarodnih akterjev. EU po njenem mnenju na žalost nima konsistentne politike in brez dosledne politike bodo spremembe na boljše zelo počasne. Glede politične arhitekture pa pravi, da je normalizacija po vojnem spopadu s tako veliko žrtvami zelo težka tudi brez administrativnih preprek, s tako administrativno ureditvijo države pa je skoraj nemogoča. Kot dober primer daje poudarek za uspešno skupno sodelovanje naslednjih inštitucij: Državne agencije za preiskave in zaščito (SIPA), Sodišča BiH in Tožilstva BiH posebno v sferi procesiranja vojnih zločinov. Skupno delovanje drugih inštitucij ji ni dovolj znano. Zelo važna je bila tudi skupna priprava Strategije tranzicijske pravde. O integraciji meni, da je družba globoko polarizirana. Ker od leta 1991 ni bilo popisa prebivalstva, žal ni možno ilustrirati fizične razdelitve med narodi s konkretnimi podatki s terenskega dela in ve, da se trend izseljevanja etničnih manjšin nadaljuje. Mednarodno skupnost naj ne bi delala razlik med narodi v BiH; njena pomanjkljivost je neučinkovitost. Vsekakor brez ustavnih sprememb ni mogoče rešiti probleme v BiH.

Za mednarodni poseg in ustanovitev države Kosovo smatra, da v situaciji po več desetletni represiji proti etničnim Albancem s strani oblasti nekdanje socialistične Republike Srbije ni bilo boljše rešitve. Seveda pa bi bilo potrebno pripraviti celovito strategijo tranzicijske pravde, vključno z iskanjem pogrješanih in ugotavljanja dejstev o žrtvah ter sodnega procesiranja zločinov vojne kot tudi definirati učinkovite mehanizme zaščite manjšinskih pravic, posebno zaščite pravic Srbov in Romov, ki so po koncu vojne ostali pod največjim pritiskom v državi. Po njenem mnenju bodo v predelih, kjer živi srbsko prebivalstvo, ostali, ker so trenja v mestih s tako različnimi interesi neizbežni, lahko pa se izboljša upravljanje s konflikti. Za približevanje EU in vstop v skupnost je po njenem mnenju potrebno pokazati politično voljo za iskanje pogrješanih, procesiranje vojnih zločinov ne glede na etnično pripadnost žrtev in krivcev ter odločno bitko proti korupciji. Misli, da program velike Albanije nima znatne podpore ne na Kosovu ne v Albaniji in ne v Makedoniji. Umik vojnih in policijskih enot bi bil povezan s precejšnjim rizikom obnove oboroženih spopadov.

Za razmere v Makedoniji po Ohridskem sporazumu je mnenja, da ni potrebno predlagati amandmajev. Upa, da se bodo v naslednjem desetletju začeli sodni procesi proti pripadnikom Nacionalno-osvobodilne vojske (albanskih enot) ter vojske in policije (makedonskih enot), ki so odgovorni za zločine v oboroženih spopadih leta 2001. Za večjo vlogo nevladnih organizacij bi bila potrebna večja prepoznavnost posameznih skupin in prikaz kompleksne realnosti spopadov iz leta 2001. S tem bi dodatno osvetlili pomembnost kreiranja javnega prostora za različne interpretacije vojne ter spoštovanja trpljenja žrtev iz drugih etničnih skupin. V gradnji velikih spomenikov prepozna interpretacijo povezano z rastočim zapiranjem v okviru lastnega selektivnega spomina, kar že ima določene posledice na odnose s sosednjimi državami. Glede vstopa v EU se ji zdi, da so trenutno politiki zelo zagledani v lastne lokalne bitke s ciljem več osvojenih mandatov na lokalnih volitvah in so vsi skupaj še daleč od EU. Za nerešeno težavo z Grčijo glede imena je potrebno več odprtosti za prepoznavanje skupnih potreb.

Za konkretnejše približevanje Črne Gore v EU so najbolj pomembni reforma pravosodja, spoštovanje človekovih pravic in pravic manjšin ter procesiranje korupcije in vojnih zločinov. Črna Gora se glede vstopa v EU lahko uči od Hrvaške in tako postane inspiracija za druge. Če bodo imeli politično voljo za procesiranje korupcije, bodo gotovo imeli tudi rezultate na ostalih področjih. Najbolj pomembna se ji zdi pobuda za REKOM, ki je kot regionalna pobuda civilne družbe nastala v državah naslednicah nekdanje Jugoslavije. Njen cilj je ustanoviti meddržavno regionalno komisijo za ugotavljanje dejstev o vseh vojnih zločinih in drugih hudih kršitvah človekovih pravic na ozemlju nekdanje Jugoslavije v obdobju od leta 1991 do 2001. Cilj je, da se na podlagi dejstev o vojnih zločinih in drugih kršitvah človekovih pravic ugotovi resnica o preteklosti.

Poenotenje političnih skupin in civilno družbenih organizacij v Srbiji vidi kot praktično realizacijo omenjenega cilja in je možna v kontekstu pogajanj o pridruženju EU. Kar je bilo možno na Hrvaškem, lahko uspe tudi Srbiji. Pri tem so najbolj važne spremembe na področju pravosodja in temeljnih človekovih pravic. Za prihajajoče nove generacije so ključne odprte meje in več mednarodnega sodelovanja pa tudi kreativno interpretiranje preteklosti, posebno dela, ki se tiče vojn in hudih kršitev človeških pravic z umetniške in znanstvene perspektive. Nove generacije imajo pravico vedeti, kaj se je zgodilo in pravico na učenje zgodovine utemeljene na dejstvih. Pravi, če se je na Hrvaškem izboljšalo spoštovanje

človekovih pravic, ni razloga, da se ne izboljša tudi v Srbiji. Za reševanje napetosti na severu Kosova pa predlaga zanimive izkušnje z uveljavljanjem Erdutskega sporazuma na Hrvaškem in razvijanje institucionalnih mehanizmov za bolj učinkovito reševanje konfliktov.

4.4.3 Povzetek odgovorov, profesor iz Münchna, Nemčija

Profesor je velik strokovnjak za jugovzhodno Evropo in zna probleme umestiti v širši kontekst ter najti ustrezne razlage za nastale situacije. Za začetek vojne pripisuje odgovornost v največji meri Slobodanu Miloševiću in hegemoniji takratnega srbskega vodstva, katere cilj je bil Velika Srbija, v kateri bi živeli vsi Srbi na teritoriju ex YU. Njegovo prepričanje je, da mednarodna skupnost zagotovo ni bila pripravljena na spopade v bivši Jugoslaviji, saj so bila še celo velika razhajanja znotraj nje: kaj se pravzaprav dogaja in kako na vse skupaj reagirati. Francija in Anglija sta imeli tradicionalno dobre odnose s Srbijo in s tem velik vpliv posameznih svetovalcev. Tako omenja zelo sporno osebo Jovana Zometico in njegov velik vpliv na politiko Anglije, pri čimer je kasneje postal celo svetovalec za zunanje zadeve pri Radovanu Karadžiću na Palah. Daytonski sporazum naj bi bil tako zgolj vmesno orodje za končanje krvave vojne. Sporazum je ločil sprte strani in omogočil vračanje beguncev na svoje domove. Ustavna struktura države, nastale iz tega sporazuma, je seveda neustrezna, vendar pa so se med seboj sprte strani nezmožne dogovoriti za kakršen koli napredek. Zanimiv je pogled, kjer vidi mednarodno skupnost kot nekega prehodnega pokrovitelja in garanta za spoštovanje zakonov ter varuha miru med nekdanjimi sprtimi stranmi. Tu poudarja, da je naloga mednarodne skupnosti varovanja pravnega reda, ko katera koli bosanska stran le tega preko institucij krši. Mednarodna skupnost je odgovorna za mednarodne odnose BiH pri zagotavljanju finančne in tehnične pomoči pri izgradnji države.

Normalizacija odnosov med narodi je na zelo nizkem nivoju, državljani so naveličani neprestanih političnih ter mednacionalnih konfliktov in politični predstavniki vseh treh narodov se niso sposobni dogovoriti o osnovnih elementih demokracije v državi. Na eni strani Milorad Dodik vsakič, ko mi ni kaj po godu, grozi z odcepitvijo, Hrvati in Muslimani ne zmorejo spraviti skupaj občinske uprave, ki bi upravljala z Mostarjem in muslimanski fundamentalisti poskušajo svoj vpliv razširiti na celotni bošnjaški del Federacije. Tako nov mirovni načrt za BiH sploh ni realna opcija, ampak je

pomemben nov dogovor glede sprememb ustave. Obstoječa politična arhitektura v BiH je cokla delovanja države, boljše bi bilo ustanoviti močnejša zvezna državna telesa, razdeliti državo na kantone, pristojnosti Federacije in Republike Srbske pa proporcionalno prenesti na zvezno državo v Sarajevo. Trenutno delovanje skupnih institucij, kot so zunanja politika policij, vojska in integracije v EU, delujejo slabo. Zunanja politika nima enotnega mnenja do vprašanja Kosova, policijska reforma ni končna, vojska ima še vedno etnične polke, skupno delovanje pri vključevanju v EU je brez resnega načrta ter izvajanja. Primer Sejdić in Finci je pokazal resne pomanjkljivosti delovanja skupne države. Naloga mednarodne skupnosti ni urejanje medetničnih odnosov, ampak zagotavljanje spoštovanja pravnega reda. Narodi morajo odnose urejati sami. Tam kjer res lahko mednarodna skupnost prispeva nekaj pomoči so dogovori glede ustavnih amandmajev in sprememb politične arhitekture države.

Za Kosovo profesor meni, da jo moramo kot entiteto jemati skozi daljše obdobje in kot taka ni nastala z ustanovitvijo države ter njenim mednarodnim priznanjem. Nastanek entitete vidi v njeni avtonomnosti kot pokrajini že v jugoslovanski ustavi in pravi, da se je zgodovinsko spreminjala le pravna oblika. Kosovo kot entiteta pa naj bi obstajalo že dolgo. Danes jo je priznalo že več kot polovica članic OZN. Posredovanje mednarodne skupnosti vidi kot pravično in upravičeno. Dejanje je bilo posledica popolnoma napačne politike Srbije do Albancev in odnosa do Kosova. Srbi so vseskozi pretirano uporabljali kruto nasilje, zanikali kakršne koli pravice Albancem in jih enostavno niso upoštevali kot sebi enakopravne državljane. Ko sta se UCK (Albanska osvobodilna vojska) in srbska vojska spopadli, situacija ni bila več obvladljiva in je posegla mednarodna skupnost. Srbi se niso hoteli odreči vojaškemu načinu posredovanja na Kosovu in Albanci si niso več želeli upravljanja njihove prihodnosti iz Beograda. Žrtev med civilisti je bilo preveč, fizični izgon vseh Albancev s Kosova v Albanijo pa je pomenilo nekaj, kar s civilizacijskega vidika ni bilo sprejemljivo. Mednarodna vojaška intervencija je postala neizogibna. Struktura nove države Kosovo je v principu dobra in demokratična, vse potrebne institucije države so vzpostavljene. Velik problem je v ljudeh, ki vodijo te institucije in nimajo posluha za delovanje v skupno dobro in s tem normalno delovanje celotne skupnosti, ampak jih izrazito zanimajo zgolj njihovi lastni interesi. Dobesedno to pomeni moč, politični vpliv in materialne koristi. Za kosovsko skupnost je značilna velika korupcija in organiziran kriminal in tu bi morale politične sile radikalno preobrniti trenutni trend razvoja države. V primeru severnega Kosova je odprto mnogo vprašanj in veliko

dogovorov je sklenjenih tudi s popravki prvotnega Ahtisarijevega načrta. V praksi ne deluje skoraj nič. Če severno Kosovo dobi večjo avtonomijo in je Beograd pripravljen sprejeti, da je to del države Kosovo, je možno pričakovati malce bolj sproščene odnose med Srbijo in Kosovim. Primer je južno Kosovo in srbsko sodelovanje pri delovanju nove države. Popuščanje na obeh straneh bi bilo zelo potrebno in zaželeno. Glede na dinamiko približevanja EU Kosovo zagotovo ne bo postalo članica pred Srbijo, ki pa lahko članstvo Kosova pogojuje s priznanjem. Pri vstopu Srbije v EU bo potrebno, kar zagotovo ne bo tako hitro, zagotoviti tudi njeno strinjanje članstvu Kosova v skupnosti. Dober primer oviranja k EU integracijam je grško oporekanje Makedoniji glede imena in neskončna natezanja okoli raznoraznih članstev v takšni in drugačni mednarodni politični skupnosti. Možno je, da bo ta neprestan dialog nasprotovanja tako Srbijo kot Kosovo pustil zunaj EU, ker se nihče ne bo želel ukvarjati z njihovimi problemi.

Velike Albanije profesor ne vidi kot grožnje, kvečjemu pričakuje, da bodo posamezne države, kjer živijo Albanci, želele vstopiti v EU in bi tam uveljavljali skupne interese, kar jim edino daje bolj obetavno prihodnost. Na hipotetično vprašanje, kaj bi pomenil odhod vseh mednarodnih sil s Kosova je prepričan, da to ne bi bilo dobro in bi država nazadovala, v najslabšem primeru bi prišlo ponovno do oboroženih medetničnih konfliktov.

Za Ohridski sporazum pravi, da ni institucionalno popolnoma ločil obeh narodov, ampak je možno najti skupne oblike tako v administraciji, vojski in policiji. Po njegovem mnenju je Ohridski sporazum popolnoma zadovoljiv in ne potrebuje izboljšav. Kar ostaja nedorečeno je implementacija sprejetega sporazuma; posebno še na makedonski strani. Za zaplet glede uradnega imena Makedonije v prvi vrsti kaže na nagajanje Grčije posebno še v začetku, ko je takratni zunanji minister Samaras, današnji grški premier, izrazilo nasprotovanje kakršni koli pozitivni rešitvi. Danes je problem tudi na makedonski strani in njeni novi nacionalistični politiki. Vsekakor je velik delež nesporazuma tudi na strani EU, ker niso bili dosledni, še posebno ko je ICJ razsodilo, da je Grčija kršila mednarodne dogovore in je blokiral z vetom vstop Makedonije v NATO. Za vlogo NVO in njihov pomen pa pravi, naj z delovanjem dokažejo svojo strankarsko neodvisnost in neomejenost z etničnimi okvirji. Gradnja megalomanskih kipov in arhitekturnih posegov nazaj v antiko kviri med sosedske odnose z Grčijo, hkrati pa ustvarja še večjo vrzel med dvema obema narodoma v

Makedoniji sami. Za vstop v EU je potrebno rešiti zaplete z imenom in od tu nadaljevati pogajanja z Brusljem.

Črna Gora je resna kandidatka vstop v EU in se jo omenja kot naslednjo za Hrvaško. Pričela je z uvodnimi pogajanja z Brusljem in najbolje bi bilo, če bi sledila njihovim usmeritvam pri odpiranju in zapiranju pristopnih poglavij. Črna Gora ni ravno vzorčen primer glede ostalih držav zahodnega Balkana, ker nima velikih medetničnih nasprotij. Ostale države se lahko od nje naučijo, kako se uspešno prodaja pozitivna podoba balkanske države v Bruslju. Korupcija in klientelizem je plemenske narave in je sistemski odraz delovanja države. Če bo Milu Djukanoviću uspelo prepričati sonarodnjake za vstop v EU, bo sistem ostal stabilen, čeprav je v osnovi izrazito koruptiven in klientelističen. Od NVO omenja profesor »Center for Civic Education«, za katere meni, da so izredno pomembni pri uveljavljanju svobode medijev in izražanja. Glede na ekstremen nacionalizem patriarhije pravoslavne cerkve v Beogradu ne vidi realne možnosti za potrditev avtokefalnosti Črnogorske pravoslavne Cerkve.

Srbija je na poti v prihodnost po njegovem mnenju neenotna in bivši predsednik Koštunica predstavlja resno oviro k kakršnem koli konsenzu ali skupnemu dialogu. Poročilo EU komisije o Srbiji je eksplicitno in deluje tudi kot priporočilo. Vsekakor po zapletih med Slovenijo in Hrvaško EU ne bo sprejemala novih članic z nerešenimi med sosedskimi vprašanji tako, da je vstop Srbije v EU pogojen neposredno s priznanjem Kosova.

EU je odprla vstop Srbiji v EU brez vize tako, da lahko mladi ljudje vidijo skupnost od blizu in pridobijo pomembne izkušnje. Strukturne reforme za prihodnje generacije pa bodo morali Srbi izvesti sami. Posebno še v povezavi z neposrednimi investicijami. Njihova gospodarska perspektiva je zahodna Evropa, ki mora tudi sama najti načine rešitve, šele takrat bo tudi Srbija v boljšem položaju. Glede vladavine prava je bilo v Srbiji narejenega že kar nekaj, vendar je potrebno še kar precej sprememb. Odnos do albanske manjšine na jugu in odprto vprašanje glede Vojvodine pa poraja resna razmišljanja o stanju demokracije v državi. Kar se tiče odnosov s Kosovom, bodo največji problem Srbi, živeči na Severu Kosova, in kako jih prepričati, da pričnejo delovati v skupno dobro. Prav tako nacionalistična opozicija v Beogradu ne popušča in vsekakor blokira kakršno koli približevanje EU ali implementacijo dogovorov pri urejanju razmer s Kosovom.

4.4.4 Povzetek odgovorov, izredna profesorica iz London School of Economics, London, Velika Britanija

Docentka iz Londona pozna razmere v BiH zelo dobro in je do začetka vojne tudi živela v Mostarju, malo pred razpadom pa je odšla na študij v Veliko Britanijo. Po njenem mnenju je bila ocena situacije mednarodne skupnosti in predvsem EU zelo slaba, neustrezna in predvsem »Evropsko obarvana« z notranjimi medsebojnimi nesoglasji. Daytonski sporazum naj bi ustvaril državice znotraj države in okrepil disintegrativno politiko, ustava naj bi veljala le prehodno, ker pa je zadovoljevala etničnim zahtevam, je njena reforma vseskozi blokirana. Vloga mednarodne skupnosti se je spreminjala od najvišjih pooblastil in avtoritete v vlogi visokega predstavnika, ki naj bi v vsakem trenutku lahko posredoval in uveljavljal kompromise med narodi, do popolne inertnosti in nezainteresiranosti za kakršne koli spremembe. To pa ne pomeni vedno dejanja v interesu miru in sprave v državi. Mednarodna skupnost nima posebne strategije, kako deblokirati politični proces v državi. Prenehanje nasilja in vrnitev k neke vrste »normalnosti«, je bil po vojni velik napredek v življenju običajnih ljudi. Vendar ostajajo ključna vprašanja v političnem, gospodarskem in mednacionalnem odnosu nerešena in grozijo, da bodo spodkopala dosežen mir. Strategija mednarodne skupnosti v BiH je pogosto slab kompromis in odraža velike razlike med lokalnimi stranmi pri ključnih vprašanjih. Nesoglasja znotraj mednarodne skupnosti so glavni razlog za nedorečene strategije. Razdelitev države na dve entiteti je na dolge proge nevzdržno in asimetrija države preglasi vse druge pomembne elemente skupne prihodnosti. Skupne institucije so pod fasado polne nesoglasij, pri čimer so zaradi blokirane učinkovitosti nedosegljiva mednarodna finančna sredstva za financiranje le teh. Že samo dejstvo, da šole pogosto delujejo v skladu z geslom in etničnim merilom »dve šoli pod eno streho«, je dober pokazatelj, kako slabo se integrativni procesi v državi soočajo s pomenom sprave. Mednarodna skupnost naj bi imela malce več posluha za želje najmanjše etnične skupine, Hrvatov. Dopolnitev ustave je zelo pomembna za prihodnost BiH.

Glede na vse, kar se je dogajalo in kdo vse je bil v preteklosti vpleten v nevzdržne razmere na Kosovu, sta bili po njenem mnenju mednarodni poseg in ustanovitev države Kosovo pravi odločitvi. Na načelni ravni pa so taki ukrepi vedno problematični. Realno dejstvo je, da so Srbi postali manjšina na Kosovu, in ne glede na vsakodnevno retoriko jim Albanci ta občutek s premislekom še povečujejo. Revščina, neenakost in šibke institucije so nekatere izmed težav, ki stojijo na poti do bolj uresničljivih razvojnih možnosti v državi. V bližnji prihodnosti ni videti možnosti, da bi se neprestani konflikti zmanjšali, ker obe strani nista pripravljena na konstruktiven

dialog. Kosovo lahko v prihodnjih letih postane članica EU zgolj po politični odločitvi, saj objektivnih možnosti za to ni. Velike Albanije ne vidi na vidiku in ni realna možnost, tudi nič verodostojnega ni v tej smeri v Albanski politiki. V primeru, da bi vsi mednarodni svetovalci odšli iz Kosova, so možno nemiri, vendar brez resnih konfliktov.

Ni nujno, da bi popravljali Ohridski sporazum kot tak, ampak je potrebno zagotavljati pravo soglasje za njegovo izvajanje. Obstaja močna opozicija, ne samo med strankami makedonskega političnega telesa, temveč tudi odpor navadnih ljudi do tega sporazuma. Glede imena države nima opredelitve in mnenja. Za nevladne organizacije je pomembno, da sodelujejo z regionalnimi partnerji, s čimer bi pridobili verodostojnost in večji vpliv v nacionalnem okviru. Gradnja arhitekturnih presežkov ima vpliv tako na mednarodne odnose kot na domače razmerja moči. Širitev EU bo odvisna predvsem od tega, ali bo EU sama uspešna pri premagovanju trenutnih težav z nastopom svetovne finančne krize in ali bo obnovljala svojo zavezanost nadaljnji širitvi.

Glede Črne Gore nima posebnih stališč, katere spremembe so nujno potrebne za približevanje EU. Črne Gore pa ne vidi kot posebnega vzorca in primera za ostale države pri vstopu v EU. Izrazito družinska in klientelistična politika Črne Gore je težka zapuščina za prihodnost države in zahteva posebno obravnavo. Od nevladnih organizacij daje poudarek ZID, Zvezi za napredek demokracije, ki deluje na področju demokratizacije družbe in človekovih pravic. Glede avtokefalnosti Črnogorske cerkve nima nekega izrazitega prepričanja, ker ne pozna podrobnosti.

Premagovanje delitev v Srbiji je težko, ampak če bi se odprla in ohranjala pristopna pogajanja z EU, bi to dalo zagon in pomagalo pri urejanju notranjih razmer. Pomembno pa je imeti v mislih regionalne dinamike pri oceni gibanja v Srbiji ter njeno gospodarsko uspešnost. Mednarodna skupnost lahko naredi veliko več in pomaga gibanjem civilne družbe za podporo reformam. S tem lahko zagotovijo ugodnejše okolje za civilno družbo ter njeno učinkovitejšo vlogo. Potrebno je imeti v uvidu, da Srbija še vedno trpi zaradi šibke pravne države in težav pri utrjevanju demokracije. Nedavni razvoj dogodkov kaže, da je bil dosežen določen napredek med odnosi med Prištino in Beogradom.

4.4.5 Povzetek odgovorov, izredna profesorica iz Marmarske univerze, Istanbul, Turčija

Profesorica iz Istanbula se je izkazala za dobro poznavalko zgodovine razpada Jugoslavije, vzrokov in nastalih posledic. Ima precej stvaren pogled tudi na prihodnost regije. Po njenem mnenju mednarodna skupnost ni zmogla realne analize stanja pred konfliktom. Motili so se v pričakovanjih, da se bo vse rešilo samo in so bili zelo počasni pri odzivanju na razmere. Ravno zaradi Daytonskega sporazuma BiH še vedno nima pravega delujočega ustavnega reda, saj le ta zavira celotni politični sistem in sporazuma ni mogoče obravnavati kot ustrezen instrument za te vrste večnacionalno skupnost. Vloga mednarodne skupnosti je bila bolj pomembna v začetku, kot opazovalec uveljavljanja mirovnega sporazuma in dogovorjenih sklepov, danes pa v BiH deluje množica različnih mednarodnih institucij, ki imajo pogosto popolnoma nasprotujoče si interese. Pri tem prisotnost različnih institucij mednarodne skupnosti dela lokalne oblasti bolj odvisne od njih in jim daje dober razlog pri izogibanju lastne odgovornosti. Normalizacija razmer po koncu konfliktov je na kakršenkoli način zahteven proces, zlasti v državah kot je BiH, ki imajo večnacionalne skupnosti. Pred BiH je še dolga pot učenja, da bodo lahko ponovno vzpostavili ustrezne mehanizme, strukture za normalno delovanje države in sobivanje prebivalcev. Za BiH bi bilo boljše, da mednarodna skupnost čim prej najde rešitve, ki bodo omogočile, da lokalne oblasti prevzamejo odgovornost za prihodnost skupnosti. Razdelitev BiH v entitete ni bila dobra zamisel in samo ustvarja mikro državice, ki so nesposobne skrbeti zase. Delovanje skupnih institucij je del splošnega problema. Brez prave delujoče ustave je nemogoče pričakovati učinkovito delo vojske, policije, zunanje diplomacije ali približevanje EU. Proces integracije v EU bo v veliki meri odvisen od krize EU in koliko se bo EU osredotočala na svoje notranje probleme. Kompromis med narodi v BiH bo težaven in ne bo možno zlahka doseči dogovore o prihodnosti. Mednarodna skupnost je s pritiski in prepričevanjem obravnavala vse narode enakopravno, vendar niso bili uspešni pri doseganju pričakovanih rezultatov. Za rešitev v BiH meni, da bi bilo boljše ustavo spisati čisto na novo. V posameznih amandmajih ne vidi ustrezne in učinkovite poti k rešitvi problemov.

Za mednarodno uveljavitev nove države Kosovo pravi, da je vedno težko oceniti take razmere, saj je pravica pogosto odvisna od tega, s katere plati se gleda na problem. Osebnostno pa je proti vsem vrstam enostranskega ukrepanja mednarodne skupnosti pri spreminjanju ozemeljskih meja. Kosovo kot nova država je lahko dober znak, kako

mednarodna skupnost ustvari novo državo, če to želi in ima tak interes. Ampak hkrati daje ta primer tudi mednarodni skupnosti novo odgovornost pri pripravi smernic, kateri politični subjekti lahko v prihodnosti postanejo države. Kosovo bo potrebovalo veliko časa, da postane resnično delujoča država. Konflikti na severu Kosova ne bodo trajni, možnosti za njih pa bodo vedno obstajale. Zaradi razmer v EU in zaradi odnosov s Srbijo ne vidi realne možnosti, da Kosovo postane članica EU v prihodnjih petnajstih letih. Velika Albanija je bolj zgodovinska razlaga kot domnevna realnost. Kot potencialna ideja lahko vedno poslabša obstoječe stanje. Prezgodaj bi bilo za mednarodno skupnost, da bi popolnoma zapustila Kosovo, vsekakor bi se odnosi s Srbijo poslabšali in bi se ustvarile nestabilne razmere.

Ohridski sporazum je potrebno upoštevati v notranjem in zunanjem okolju, v katerem so podpisane pogodbe. Ker je minilo toliko časa in se je spremenila dinamika razmerij med narodoma, misli, da je potrebno izboljšati sporazum v luči novih dogodkov. Problem glede imena države je argument z zgodovinskim ozadjem, in preden bodo našli rešitev, se bo nadaljevala diplomacija med obema stranema z neko srednjeročno rešitvijo. Diplomatsko posredovanje mednarodne skupnosti lahko prispeva k reševanju tega vprašanja. Za nevladne organizacije je najbolj pomembno, da ostanejo nevtralne, se pri tem ukvarjajo predvsem z ljudmi in ne izgubijo svoje verodostojnosti v tem smislu. Za arhitekturne podvige pravi, da je normalno za državo, da so ponosni na svojo zgodovino, pri tem pa naj upoštevajo odnose s sosednjimi državami. Glede članstva EU ponavlja, da je to vprašanje odločitve EU in pripravljenosti na širitev in manj kandidatk za članstvo.

Vsaka država kandidatka mora izpolnjevati kopenhagenske kriterije za članstvo v EU. V resnici pa se zdi, da so vse obveznosti Črne gore toliko povezane med seboj, da je potrebno vse obravnavati hkrati. Korupcija in klientelizem so najresnejši problemi v državi. Ne verjame, da je lahko Črna Gora model vstopa v EU za sosednje države. Ker je relativno majhna država, ima manj težav. Od Srbije so se ločili na drugačen in bolj miren način. Ima različno dinamiko demokratičnih procesov od sosednjih držav. Za doseganje demokratičnih sprememb in preseganje obstoječe prakse bo potrebno precej napora in prizadevanj. Saj bodo vse spremembe v zakonodaji pomenile spremembo v kopičenje bogastva med različnimi segmenti družbe. Vendar se lahko s pravno državo problemi rešijo. Po drugi strani pa je potrebno za uveljavitev takih procesov čas. Najpomembnejše dejavnosti nevladnih organizacij v Črni Gori so pri spodbujanju civilne družbe, človekovih pravic, vprašanja žensk in varovanja okolje.

Priznanje avtokefalnosti Črnogorske pravoslavne cerkve bi zagotovo imelo zelo pozitiven učinek v regiji.

Povezati različne politične skupine v Srbiji s skupnimi cilji ni enostavno, vendar če bi se to zgodilo vsaj pri nekaterih opredelitvah skupne prihodnosti, bi to pomenilo lažji korak za strategijo v naprej. Ker bo morala Srbija tako kot v drugih državah kandidatkah izpolnjevati merila iz Kopenhagna, se bo poleg vsega morala osredotočiti tudi na izpolnjevanje zahtev EU, povezanih z vojno na zahodnem Balkanu in njenimi posledicami. Mladi lahko prevzemajo nove vloge v družbi s pomočjo mednarodnih izobraževalnih programov, programov izmenjav mladih, spodbujanja med regionalnih in mednarodnih projektov mladih itd. Srbija se s svojo pozicijo (v sredini Evrope) ne more izogniti razvoju vladavine prava v državi. To lahko traja nekaj časa, vendar pa je to nujen in prepotreben proces. Konflikte in napetosti na severu Kosova je mogoče zmanjšati le z oblikovanjem kreativnih in delujočih odnosov med Srbijo in Kosovom. Vseeno imajo zgodovinsko pogojene razmere stalni potencial, da se spremenijo v nestabilnost.

5 Zaključek in potrjevanje predpostavk

NERONOV ROK

*Neron ni bil prav nič zaskrbljen,
ko je slišal, kaj pravi delfsko preročišče:
»Pazi se starosti triinsedemdeset let.«
Še dovolj časa, da se veseli.
Star je trideset let. Rok,
ki mu ga postavlja bog, zadošča,
da bo kos vsem nevarnostim prihodnjih dni.*

*Zdaj se bo, rahlo utrujen, vrnil v Rim -
a prijetno utrujen od tega potovanja,
do konca posvečenega užitkom: -
gledališča, vrtne zabave, gimnaziji ...
Večeri v ahajskih mestih ...
Predvsem pa slast golih teles ...*

*Tako Neron. V Španiji pa Galba
skrivaj zbira in uri svojo vojsko -
starec triinsedemdesetih let.*

(Kavafis, 1999: 40).

5.1 Skupne ugotovitve anketiranja

Na podlagi pridobljenih odgovorov različnih strokovnjakov lahko ugotovimo veliko istih zaključkov in pogledov. Zelo podoben ali skoraj identičen pogled imajo glede razmer v BiH in nujnost določenih ukrepov za urejanje razmer v državi. Na prvem mestu je to sprememba ustave in nato nadgradnja Daytonskega sporazuma. O vlogi mednarodne skupnosti v BiH so si edini, da brez njene pomoči in sodelovanja premiki v državi niso možni. Tudi pri vlogi civilne družbe in nevladnih organizacij so odgovori anketirancev blizu, mogoče je malce razlike le v tem, da nekateri poudarjajo njihov neodvisen pomen, ki ni povezan s posameznim narodom ali politično stranko. Medtem ko drugi potrjujejo zgolj pomembnost njihovega delovanja in jim ni pomembno, ali

imajo povezave s politiko in so zgolj enonacionalno obarvani, važno jim je, da so del civilne družbe. Vstop v EU je za katerega koli anketiranca pomembna pot sprememb, realističen pogled je pri vseh isti. Ocena se razlikuje v malenkostih zgolj pri časovni oddaljenosti vstopa posamezne entitete v EU.

Vsebinske razlike med anketiranci glede na to, da vsi zelo dobro poznajo razmere v ex YU, izhajajo iz različnih ocen vzrokov za nastanek posledic ali obstoječih razmer. Na primeru Makedoniji različno ocenjujejo težo vloge Makedoncev in Albancev, da je prišlo v preteklosti skoraj do vojnega stanja. Za mirnodobsko uveljavljanje Ohridskega sporazuma eni kažejo na nepripravljenost Albancev do aktivnejše vloge, na drugi strani eni prigovarjajo, da so Makedonci tisti, ki si ne želijo enakopravnih partnerjev pri vodenju države. Tudi glede situacije v Črni gori obstajajo razlike, eni ocenjujejo razmere kot bistven napredek v regiji, drugi pa pravijo, da se v vsebini ni nič bistvenega spremenilo in da ista vladajoča politika zgolj lepša javno podobo. Razlika je tudi v definiranju ukrepov mednarodne skupnosti za urejanje razmer. Nekateri polagajo precej upanja v njihova dejanja, nekateri, ki imajo skeptičen odnos do njihove učinkovitosti iz preteklosti pa s precejšnjo zadržanostjo ocenjujejo prihodnje poteze mednarodnih političnih v regiji.

Iz anketiranja in analize ostalega pridobljenega gradiva lahko potegnemo zelo uporabne zaključke. Delo mednarodne skupnosti v celotnem obsegu njenega angažiranja v regiji še zdaleč ni zanemarljivo je pa pogosto zaradi neenotnosti ciljev manj učinkovito od pričakovanja prebivalcev, ki bi si želeli več. Prav tako se je izkazalo, da prebivalci v regiji pričakujejo več pomoči, kot jo je pripravljena mednarodna skupnost nuditi in kot so jo sposobni procesirati. Prav tako se kažejo sklepi in ukrepi mednarodnih intervencij na papirju in v dogovorih ter pogodbah dorečeni skoraj do zadnje podrobnosti, v praksi se stvari izkažejo popolnoma drugače. Eden od bistvenih zaključkov je, da bi morali prebivalci v regiji spoznati, da morajo svojo prihodnost graditi sami, skupaj s svojimi sosedi. Čakanje na neprestane impulze ter predloge od zunaj bi lahko jemali le kot dobrodošlo gesto, tako pa še vedno pričakujejo, da jim bodo drugi urejali države, pokrajine ter polnili institucije s finančno pomočjo.

Precej odgovorov anketirancev se sklada z našimi pogledi, zapisanimi v 3. Poglavju, in na tem smo tudi oblikovali predpostavki. Vstop v EU je zagotovo velik motiv za regijo. Ali so posamezne države sposobne zadostiti standardom in zahtevam EU pa je

vprašanje, ki si ga morajo postaviti kar sami. To ni enostaven proces in glede na notranje razmere v posameznih državah niti zlahka izvedljiv. Skupno glede na različne anketirance je vsekakor to, da je tehnična pomoč državam pri doseganju zahtev in predlogov EU eno najbolj učinkovitih sredstev spreminjanja razmer na bolje. Izvaja se korak po korak in že pri načrtovanju pomoči so pogosto doseženi konsenzi glede same končne implementacije. Dokaj različno glede na naše ugotovitve v 3. poglavju pa anketiranci vidijo realni datum vstopa držav iz regije v EU. Nekateri vidijo to zgolj kot politično voljo EU in je vstop bolj pogojen s politično širitvijo EU. Medtem ko drugi poudarjajo, da tokrat izjem ne bo in morajo države izpolnjevati obsežne ter stroge zahteve vstopa.

Bolj podrobno pa opredeljujemo zaključke anketiranja ter analize pridobljenega gradiva v nadaljevanju.

5.1.1 Bosna in Hercegovina

Nacionalne ter mednarodno politične institucije, vključno z vsemi možnimi svetovalnimi telesi in obveščevalnimi agencijami imajo dovolj dobre podatke, kaj se v Bosni in Hercegovini dogaja. Vse kar je potrebno narediti je, da se celotne in enovite nujno potrebne rešitve poveže v učinkovit načrt, ki bi preprečil nadaljnjo dezintegracijo države. Ta načrt je potrebno začeti pri enotnosti mednarodne skupnosti in najprej pri usklajevanju njenih ukrepov. Priporočila civilne družbe, nevladnih organizacij in ekspertnih skupin je potrebno zelo natančno poslušati, njihove avtorje pa aktivno vključiti v procese iskanja izhoda iz obstoječe situacije.

Že na primeru Federacije BiH bi lahko s pragmatičnim in pametnim sodelovanjem dosegli racionalizacijo delovanja celotnega sistema dela države. Z bolj objektivnim pogledom dela vodstva Republike srbske na skupne razmere v BiH bi se dalo doseči preprečitev pogostih nesmiselnih zapletov. Situacija bo slabša dlje kot se bo odlašalo s ključnimi spremembami. Pred petimi ali šestimi leti se je veliko govorilo o posodobitvi učinkovitosti Federacije BiH, zgodilo ter naredilo pa se je bolj malo. Danes so posledica tega odkrite zahteve vrste hrvaških politikov iz Federacije po ustanavljanju tretje entitete. Kakršno koli drobljenje in ločevanje na podlagi nacionalnosti pomeni na srednji rok kolaps celotne države in skrajne nacionalistične struje igrajo ravno na te strune. Hrvati in Bošnjaki, nekoč partnerji v dialogu s srbsko

stranjo, so danes vsak na svojem bregu. Mostar je odličen primer, kako Federacija BiH ne deluje. Če se pri tem upošteva resna opozorila o povečani islamizaciji bošnjaške družbe v povezavi z naraščajočim bošnjaškim nacionalizmom, postaja čedalje bolj očitno, da za pametne rešitve ostaja čedalje manj manevrskega prostora (ICG, 2013a). Federacija BiH ima svoje institucije, le te delujejo slabo ali skoraj nič. V Republiki Srbski je mogoče učinkovitost institucij entitete za odtenek boljše. Prenos večjega dela upravljanja na zvezno državo je nuja za delovanje države in ne prestiž političnega nategovanja, kdo je močnejši in kdo ima bolj prav. Tu bi morala mednarodna skupnost nastopiti enotno in ravno tu je en velik problem, ker tega ne počne konsistentno, še manj je resnične operativne enotnosti na mednarodni ravni v konkretnem terenskem delu. Nihče se več ne znajde v parcialnih uredbah posameznih kantonov, zaščite večinskega naroda na nekem področju, pravic manjšinskega ter potem vse skupaj podkrepljeno z lokalnimi posebnostmi. S takimi zapleti tako potem čisto preprosto rešljivi problemi postanejo enostavno prezapleteni in zadeve obstanejo. Tak primer je enotna matična številka vsakega posameznega državljana, s katero bi se lažje pridobivalo potne listine in vse osebne dokumente, urejalo nepremičninska razmerja ali poenotilo pokojninsko, socialno ter zdravstveno zavarovanje. Načrtna razgradnja BiH s strani nacionalističnih politikov v Republiki Srbski in s tem razvrednotenje prispevka mednarodne skupnosti je nevarno početje, katerega bi bilo dobro ustaviti čim preje. Vztrajno zanikanje BiH kot države je potrebno vzeti kot resno opozorilo, da je to sistematičen načrt, ki želi BiH enostavno ukiniti.

Nadgradnja Daytonskega sporazuma

Daytonski sporazum je potrebno razumeti kot proces in ga prikazati kot takega. Je posledica vojne in mirovnega sporazuma po končanju le te. S sporazumom je nastala fizična ločitev narodov in teritorialna delitev ozemlja, kar je privedlo do precejšnih težav upravljanja države. S sodbo evropskega sodišča v predmetu Finci-Sejdić se v ustavi BiH krši 14. člen Evropske konvencije o človekovih pravicah. Kljub sodbi in večletni javni razpravi o spremembah ustave za zdaj še ni dosežen dogovor. BiH danes deluje kot popolnoma nedokončan politični načrt z zelo slabimi temelji.

Z zelo usposobljeno ekipo mednarodnih strokovnjakov bi bilo potrebno pripraviti izhodišča za spremembo Daytonskega sporazuma. Sporazum kot tak je dosegel svoje meje in bolj ovira kot omogoča prihodnost.

Potrebno bi bilo izdelati tak operativni načrt, ki bi v spremembe vključil aktivno sodelovanje civilne družbe. Prihodnje generacije bodo peljale BiH k EU integracijam, čas ter priložnost je potrebno dati novim ljudem.

Spremembe ustave

Sprememba ustave bi bila potrebna že zaradi dokazanih kršitev pravic posameznikov pri zagotavljanju njihovih človekovih pravic in zaradi poenostavitve delovanja skupnih organov. Država in državljani niso samo v mednacionalnem konfliktu, ampak je celotna skupnost popolnoma administrativno blokirana s kopico nesmislov.

– Za spremembo ustave bi bila nujna zunanja tehnična pomoč po zgledu arbitraže, kjer bi vsi trije narodi z mednarodnimi strokovnjaki skupaj pripravili predloge sprememb. Pri čimer bi bilo zelo potrebno paziti, da se vključi zelo široka aktivnost državljanov pri uveljavljanju sprememb in se poišče na ta način konsenzualne dogovore, ki bodo le tako lahko sprejeti v vsakdanjem življenju s strani politike in prebivalcev.

Vloga mednarodne skupnosti

Brez zunanjih impulzov, torej pomoči mednarodne skupnosti, ne bo možno narediti nobenih sprememb pa če so še tako nujne in potrebne. Nesoglasja znotraj mednarodne skupnosti so pogosto bistven vzrok za slabo delovanje pri uveljavljanju ukrepov.

- TTN bo predlagal konkretni program za mednarodno skupnost, kako uskladiti iniciative, da bi pri uveljavljanju predlogov in projektov za zahodni Balkan prišlo do enotne mednarodne politike.
- Globoko polarizirana družba BiH potrebuje sinhronizirano delovanje mednarodnih akterjev. Vsi trije narodi enostavno ne vidijo izhoda iz razmer in mednarodna skupnost v širši sestavi potrebuje konsenz in skupne cilje najprej pri sebi.

Politična arhitektura, entitete, kantoni, občine

Federacija BiH ima 11 ustav, ena je od federacije in deset kantonalnih. Končni rezultat je: Federacija BiH ima približno 155 ministrov in ministric. Če se upošteva še razdrobljenost občin in njihovo, v praksi prosto presojo upoštevanja in spoštovanja zakonov, je nedelovanje Daytonskega sporazuma na dlani. Posledice vojne so hude, ljudje nimajo zaupanja drug do drugega in niso pripravljeni medsebojno sodelovati. Tudi sama politična konstrukcija države je vse postopke odločanja ter možnega sodelovanja birokratizirala do popolnosti. Kar je eden večjih vzrokov vseh blokad.

- Skupno s ponovnim pregledom Daytonskega sporazuma in ustave bi mednarodna skupina istočasno še poskušala predlagati ključne spremembe za poskus preureditve obstoječe politične arhitekture države. Če se to ne bo spremenilo, je Bosna funkcionalno mrtva država.
- Smiselno bi bilo ponovno pretresti resničen pomen Federacije BiH in Republike Srbske ter večji del upravljanja posameznih institucij prenesti na zvezno raven. Nadaljnja medsebojna nacionalna razmerja bi se dala urejati učinkoviteje, urejati na zvezni ravni, kjer bi bilo manj blokad in vsakodnevnih političnih spotikanj.

Sodelovanje civilne družbe

TTN je bil že v osnovi zasnovan tako, da bi se v njega vključilo čim več aktivistov civilne družbe, intelektualcev in posameznikov, z namenom, da bi skupaj ustvarili dobre predloge za iskanje rešitev obstoječih problemov v regiji.

- Vsi strokovnjaki, ki sodelujejo v TTN, imajo veliko neposrednih povezav s posamezniki in nevladnimi organizacijami v regiji, s katerimi bi v nadaljevanju lahko skupaj izvajali TTN projekt.

5.1.2 Kosovo

Kosovo je nastalo z mednarodnim, vojaškim, političnim in pravnim posredovanjem. Nova entiteta ima napisana pravila delovanja, postavljena so na demokratičnih načelih in skušajo upoštevati razmere v državi ter usmerjati prihodnost prebivalcev. Nobena prav posebno velika javna skrivnost ni, da država ne deluje. To potrjujejo

besede albanskih strokovnjakov, srbskih predstavnikov in mednarodnih poznavalcev regije. Konkretni primeri različnih interpretacij se kažejo v sprejetem dogovoru med Beogradom in Prištino glede severnega Kosova in s tem pogojenim vključevanjem tako Srbije kot Kosova v EU integracije. Nekaj mesecev so se glavni pogajalci Thaci in Dačić ter evropska komisarka Ashtonova pogajali o dopolnitvah Ahtisarijevega načrta za Kosovo. Oseminštirideset ur po sprejetih in podpisanih dogovorih so tako na severu Kosova kot v srbski opoziciji zavrnilo sprejete dogovore, albanski pogajalci so se znašli pod pritiski domače javnosti (Einspieler, 2013b). Nekaj dni po podpisu sporazuma so ga Srbi na severnem Kosovu popolnoma zavrnilo, oblasti v Prištini si ga razlagajo s svojega vidika, beograjske oblasti ga poskušajo Srbom na Kosovu in svoji javnosti razložiti spet s čisto drugega vidika. Srbska pravoslavna cerkev ga v celoti zavrača in posamezni duhovniki kar javno grozijo najvišjim srbskim politikom, ki so sporazum podpisali. Nek pravoslavni duhovnik pa je srbskim pogajalcem javno zagrozil s cerkvenim izobčenjem in smrtjo (Einspieler, 2013c).

Upravljanje s konflikti

- Mednarodna skupnost bi potrebovala drugačen pristop do tehničnega svetovanja in bi lahko izvajala svetovalno vlogo v okviru mediacije in svetovanja pri preprečevanju konfliktov. Mednarodna skupnost bi morala začeti upravljati s konflikti in jih ne samo skušati pogasiti.
- Nesoglasja bodo na Kosovu ostala, vendar jih je mogoče nadzorovati, da pri tem ne izbruhnejo v prepogosta nasilja. V tej vlogi bi lahko mednarodna skupnost s pomočjo civilne družbe izvajala aktivno preprečevanje konfliktov in obvladovanje konfliktov. Ob podpori mednarodne tehnične pomoči se lahko izobražuje in usposablja veliko lokalnih strokovnjakov ter pritegne starejše izkušene prebivalce, tiste starešine in predstavnike družin in plemen, ki verodostojno predstavljajo svojo skupnost.
- Albanci so v zgodovini vedno imeli neke vrste neformalna mirovna sodišča, kjer so se pretežno ubadali s hudimi konflikti med plemeni in družinami. Podobno obliko pravnega sodišča v obliki lokalnih uglednih starešin imajo tudi Srbi. Z njihovo pomočjo bi se dalo konflikte lažje reševati kot z institucionalnimi predpisi.
- Tak način reševanja sporov med narodoma bi lahko vključil tako vodje Srbske pravoslavne cerkve kot muslimanske verske voditelje.

Obrazložitev Ahtisarijevega predloga

Pogosto so mirovni sporazumi, mednacionalnimi dogovori in podobni zelo pomembni dokumenti površinski ali v celoti urejeni preveč podrobno. Marsikdaj takšni sporazumi zelo natančno na papirju urejajo vsako podrobno, ne glede na to, ali je to sploh izvedljivo v resničnem življenju. Sprejeti akcijski načrti za državo Kosovo so eden od takih zelo podrobnih, na vsak detajl pozornih dokumentov, kjer pa niti približno ni bilo upoštevano, da je večinski narod Albancev skoraj stoletje živel in deloval v paralelnih strukturah in z upravljanjem države niso imeli prav nikakršnih izkušenj. Njihovo dojetje delovanja države pogosto povsem deluje na čisto svoj način. Srbi kot tako imenovani dovčerajšnji vladarji na Kosovu tudi ne razumejo ravno dobro spremenjenih vlog in nove zgodovine, ki nastaja v regiji. Zato so bolj ali manj zavrnili vse predloge skupnega sobivanja v državi in so v stanju, ko nič ne delajo in zelo veliko razlagajo, kako velika krivica se jim dogaja.

- Preveč enostavno bi bilo reči, da si ljudje niso natančno prebrali dokumentov, teh, ki so državo postavili kot novo entiteto, in urejajo medsebojne odnose ter določajo skupno prihodnost nove države. Potrebno bi bilo vključiti kombinacijo tradicionalnih modelov dogovarjanja in spoštovanja sprejetih zakonov.
- Kosovska skupnost je stoletja delovala znotraj okvirov različnih političnih ureditev in ljudje so razvili lastne kodekse odnosa do oblasti ter razmerij z ostalimi narodi in prebivalci. S takšnim tradicionalno že uveljavljenim konceptom sprejemanja razmerij med prebivalci bi bilo možno Ahtisarijev predlog narediti lažji za razumevanje in implementacijo, vključno z dopolnili sprejetimi na novih pogajanjih med Prištino in Beogradom. Preskočiti časovno zanko z novo ustanovljeno moderno državo se ne da.
- Osnovni dogovori za skupno delovanje države bi se lahko dogovorili v okviru mirovnih poravnalnih sodišč pod vodstvom starešin in uglednih posameznikov družin na lokalnem področju kot plemen in nacionalne skupnosti na državnem nivoju.

5.1.3 Makedonija

Makedonija je v položaju, ko so potrebne spodbude in mednarodno sodelovanje na ravni tehnične pomoči za približevanje EU. Reforme se izvajajo, vendar je učinkovitost in hitrost daleč od želja prebivalcev kot tudi zunanjih mednarodnih opazovalcev. Dokaj pogoste politične krize in blokade, tako v parlamentu kot pri sestavljanju vlade in operativnih ministrstev, je Makedonijo dobesedno porinilo na stranski tir glede konkretnih zagotovil vstopa v EU. Nekoč kot prva v regiji je danes to država s popolnoma nedorečenim datumom vstopa v evropske integracije. EU je Makedoniji predlagala sedem glavnih poglavitnih ukrepov reform in sedaj je na državi poteza, da jih začne izvajati. Mogoče imajo prednost v tem, ker nimajo nerešenih težav s sosedi glede meja in prav tako niso v nikakršnem večjem sporu s sosedi razen z Grčijo glede imena države. Notranja razmerja med Albanci in Makedonci morajo urejati v skupnem upravljanju skupnosti, s čimer se lahko izognejo federalizaciji države. Namesto da politika zapira medijski prostor zgolj za lastne razprave, strankarske parole in sporočila, bi morali medije uporabiti kot tribuno dialoga in odpiranje vprašanj, tako glede problemov kot za načrtovanje skupnih rešitev. Mnoge več-etnične države imajo v EU resne težave in Makedonija med njimi ni izjema, kar prepisovati recepte in navodila iz Bruseljskih pisarn pa tudi ne gre. Če za Belgijo, ki je bila dolgo brez vlade in operativne politike nihče ni našel pametnega recepta kaj narediti, ni možno pričakovati na Balkanu čarobne palice, kjer se bo čez noč vse skupaj postavilo v red in na pravo mesto. Neko pravilo, kako zagotoviti večetnično zastopanost posameznih narodov in manjšin v vseh nivojih državne administracije in uradov, bi vseeno moralo postati vzor in primer ostalim. S tem bi se elegantno rešili trenutnih zagat, ko se kadruje zgolj po strankarskih pripadnostih in ne glede na kvalifikacije, sposobnost ali primernost posameznikov. Mediji, nevladne organizacije in civilna družba so lahko aktivni udeleženelec, arbiter in opazovalec reform, ki se izvajajo v družbi. Pri tem morajo nevladne organizacije z dejanji dokazati, da niso le podaljšek te ali one politične opcije.

Kaj narediti z imenom države

Po mnenju resnih poznavalcev razmer v regiji ime države danes še ne predstavlja zelo resnega problema, lahko pa bi to postalo. Nekateri makedonski politiki so konflikte z Grčijo glede imena uporabili za notranjepolitični prestiž in tako se po navadi ne velike težave zapletajo v nerešljive zagate. Grožnje po referendumih glede

določitve imena, preden je karkoli dogovorjeno ali razrešeno, vse skupaj samo poslabšujejo, zato takšnih zapletov okoli imena ne gre podcenjevati.

– V mednarodni skupnosti bi bilo potrebno ponovno sprožiti pobudo, kako Michael Nimetzov predlog uvrsti na dnevni red kot zelo dobro priložnost, da bi našli rešitev glede vprašanja imena Makedonije. Do sedaj je bil ta predlog daleč najboljši in je upošteval tako prvotne želje Grčije kot tudi strah Makedonije. Niemetzov predlog je postavil v dobro medsosedsko razmerje makedonski jezik, državo, etnijo in mednarodno priznanje. Žal so Grki zaradi notranjepolitičnih razlogov vse skupaj gladko zavrnilo, makedonski politiki pa to zavrnitev izrabili za notranjo politiko in boj z opozicijo. Predlog sam pa je enostavno dovolj dober, da ga je smiselno ponovno postaviti v ospredje.

Vloga civilne družbe

Recesija in gospodarski problemi morajo biti prioriteta države. Veliko ljudi je brezposelnih in revščina je precejšnja. Sanjanje o velikih tujih naložbah je nerealno in tu bi se morali Makedonci predvsem opreti nase in na tradicionalno povezanost v regiji. Korenitih ukrepov s strani politike ne bo, zato bi bilo zelo dobro, ko bi se povečala vloga nevladnih organizacij ravno pri medregionalnem povezovanju. Sosednje države prav tako bolj ali manj stagnirajo in nazadujejo pod težo razmer, zato je potreba po takem povezovanju še tako večja. Z regijskim sodelovanjem lahko Makedonija korak po korak uveljavlja in izvaja zelene reforme.

– Vlogi civilne družbe in nevladnih organizacij, ki je pomemben element pri reševanju vsakodnevnih in pogostih nesporazumov, je potrebno dati krepko večji pomen. Pri tem je dobro presoditi ali res deluje v korist obeh narodov in manjšin ali pa so le orodje posamezne nacionalne skupnosti ali politične opcije. Nevladne organizacije lahko postanejo tolmač in neformalni razsodnik pri reševanju mednacionalnih konfliktov in tvorec medregionalnega ter mednarodnega povezovanja. Od Ohridskega sporazuma dalje vsaka politična oblast, tako v poziciji ali opoziciji, ponuja sebe kot rešitev. S prenosom mnogih dejavnosti uradnih institucij v vsakdanjem upravljanju na civilno družbo bi to logiko vsaj malo presegli. Pri tem se lahko upošteva tradicija sodelovanja, kjer so manjšine ali narodi lahko tvorec nove regionalne politike ter ekonomije.

5.1.4 Črna Gora

Ko evropski politiki govorijo v Bruslju o Črni Gori ali jo obiščejo, so njihove besede polne superlativov. To je dokaz uspešne črnogorske politike in njenega neprestanega loščenja podobe države v mednarodni skupnosti. Predlagane reforme in demokratizacijo družbe so sprejeli kot slogan in s tem navzven delujejo brez večjih pretresov. Da državi vlada družinski ter plemenski klientelizem ni nobena skrivnost, korupcija pa prav gotovo ni nič manjša ali večja kot v ostalih balkanskih državah. Razlog dokaj mirne države je v tem, ker nima večjih večetničnih pretresov z muslimansko manjšino, s katero večinski narod sodeluje, s srbsko opozicijo pa se prepirajo na političnem parketu, pri čimer so jo uspešno umaknili od vseh vzvodov upravljanja države in institucij. Država bo po neki svoji logiki postala prej ali slej članica EU. Kdaj in kako se bosta Bruseljska administracija in črnogorska politika srečali in ugotovili, da je nastopil ta tako pričakovani trenutek, pa trenutno ne ve nihče. Po neki inerciji se izvajajo reforme in EU administracija daje navodila, kaj je potrebno še narediti. Do danes je zaprto le eno izmed mnogih pristopnih poglavij, kar pomeni zelo počasen potek dogajanja.

Dobra promocija pozitivne podobe države na Balkanu

– Črna gora bi lahko v prihodnjih letih postala vzor, kako uspešno lobirati in uveljavljati pozitivno podobo o sebi v EU. V tem procesu lahko EU upošteva vse regionalne značilnosti, pomembne pri vzpostavljanju mehanizmov, potrebnih za vstop v vse regije v evropske strukture. Zagotovo je tu še veliko rezerve in opiranje zgolj na družinsko, klientelistično politiko vladajočih struktur je premalo. Politika bi morala odpreti iniciative in podpreti delovanje civilno družbenih organizacij, kar zaradi kritičnega odnosa le teh do politike zelo nerada počne. Vendar vsekakor tu obstaja rešitev hitrejšega ter lažjega prilagajanja zahtevam EU. Skupnost je za EU razmere majhna in sprejem reform ne bi smel biti velik problem, dokler pa so vsi vzvodi politike le v rokah peščice družinsko povezanih oseb pa so take spremembe očitno težje. Ne zgolj za dober vtis o državi, tudi za njeno boljšo učinkovitost, bi morali na področju delovanja civilne družbe storiti krepko več. S tem bi bila država še prepričljivejša kot naslednja kandidatka za vstop v EU.

Demokracija ni zgolj dogovor nekaj družin

Upravljanje države in njenih institucij se že zelo dolga časa držijo pridevniki, ki prikazujejo razmere precej v sferi korupcije in organiziranega kriminala. Zagotovo tega ni več kot v soseščini, pa vseeno vsi tako zelo poudarjajo te pomanjkljivosti. Problem je verjetno v tem, ker v eni te isti vlogi na lepi pozitivni ali grdi negativni strani nastopajo iste osebe. Ista skupina, ki piše zakone, jih na drugi strani za svojo materialno korist krši ali si zakonodajo kar prilagaja. Pri čimer ta skupnost po pravici povedano daje navzven državi politično trdnost, tako da zadeve niso enostavno enoznačne in preproste. Gre pač za neko posebnost v evropskem prostoru, kar je Črna Gora tudi nekako vedno bila še za časa Otomanskega imperija kot redka samostojna država.

– Zaradi resnih težav, ki jih ima uradna politika s konceptom demokracije in demokratičnim upravljanjem države, je potrebno najti načine za pomoč civilni družbi za njeno večjo vlogo pri čisto konkretnih nalogah pristopnih pogajanj države v EU. Pomembni so koraki pri reformi javne uprave in spremembi zakonodaje, pri čimer je potrebno konkretno depolitizirati zaposlovanje v javni upravi. To so zagotovo ukrepi za večjo preglednost delovanja države in kredibilnost demokratičnih sprememb. To še posebno velja za pravosodno vejo oblasti, kjer politizacija že onemogoča gospodarstvo države in tožilci in sodniki pogosto delujejo le po nasvetih oblasti. Tako so družbeno odprti mediji v povezavi s civilno družbo tista potencialna energija, ki lahko reforme in spremembe naredijo preglednejše in učinkovitejše. Prilagajanje in zapiranje pristopnih poglavljev v EU bi na tak način postalo lažje in hitrejše. Na ta način bi prišlo do enakopravnejšega spoštovanja in zagotavljanja človekovih pravic manjšin in zagotavljanja enakopravnejšega statusa razseljenih posameznikov, kar postaja čedalje večji problem mediteranskih držav.

5.1.5 Srbija

Srbija je še vedno pomemben dejavnik stabilnosti v regiji. Zagotovo danes, niti jutri nikomur več v državi ni v interesu kakršno koli vojaško bojevanje, tako je politika postala tisto sredstvo za urejanje in ustvarjanje sprememb v državi. Zaradi razmer v

kakršnih se je znašla država po popolnem kolapsu nacionalistične politike, družbene spremembe v državi še zdaleč niso enostavne. Na notranje politične spremembe v veliki meri vplivajo dejavniki in situacija Srbov na Kosovu ter v BiH. V Vojvodini si Srbi ponovno zapletajo odnose popolnoma po svoji krivdi in jih postavljajo v položaj, ko nad dialogom vseh udeležencev prevlada zakon močnejšega, glasnejšega in predvsem tistega, ki piše zakone ali ustavo. Nova pogajanja, vodena s strani Evropske unije, in podpisani sporazumi s Kosovom so Srbiji malce odškrnili vrata k prihodnjemu članstvu v EU. Velikega nasprotovanja EU integracijam ni, nekaj nacionalističnih strank pa ima nasprotovanje v programu in lahko vse skupaj upočasnijo ali zmečejo veliko polen pod noge ostalim, naklonjenim bodoči širitvi EU na zahodni Balkan. EU z veliko lahkoto in veseljem piše razne deklaracije, pridružitvene pogoje in zahteve. Realnost sprejemanje pogojev pa bo prinesel čas. Srbijo pred vstopom v EU čaka resnično ogromno dela, ki so ga Slovenija in Hrvaška opravile skozi dolga leta prilagajanja, pa še pri marsikateri stvari je EU prilagodila svoje standarde, da so bile razmere zadovoljive. Pri Romuniji in Bolgariji, ki sta srbski sosedi, se mižanje na eno oko pri vstopu v EU zelo pozna. Nobene velike težave ni bilo podeliti Srbiji status kandidatke, normalizacija razmer s Kosovom je bila edina večja ovira. Težave bodo nastale pri izpolnjevanju pogojev, pri čimer je EU predlagala prednostne naloge za izboljšanje položaja bodoče kandidatke. Priporočila EU Srbiji obsegajo reformo pravosodja in urejanje vladavine prava, boj proti korupciji v politiki in organiziranemu kriminalu, vzpostavljanje neodvisnosti ključnih institucij države, varstvo manjšin, svobodo medijev, konkurenčno poslovno okolje in urejene odnose s sosednjimi državami. Na prvi pogled nič takega, kar ne bi bilo možno doseči in izpolniti v nekem doglednem času. Kdor pozna Srbske notranjepolitične razmere in odnose na relaciji do Srbov v BiH in na Kosovem ve, da je prihodnost matične Srbije lahko še zelo zapletena.

EU je lahko skupen cilj vsaj večine vseh Srbov

Pričakovati popolno složnost glede ciljev vstopa v EU je za Srbe nemogoče in nerealno in pravzaprav tudi ni nobene potrebe za stoddstotnim nacionalnim konsenzom. Že današnji pogled na odcepitvene težnje posameznih regij znotraj zahodnoevropskih držav kaže, da EU ni skupno lepilo, ampak združen interes. In kot tak interes je smiselno, da Srbi vidijo svojo prihodnost. Skeptičnost posameznih zahodnih držav in neurejeni midsosedski odnosi se lahko pokažejo v mnogo bolj pozitivni luči kot je dejanska situacija danes, če bi Srbija svojo pot v EU načrtovala

malce bolj smelo in konstruktivno glede na bližnjo preteklost, ko so bili glavni generator vojn na Balkanu.

– Vsaj večina političnih skupin in organizacij civilne družbe v Srbiji bi se lahko poenotila z realnim ciljem »Srbija je izgubila svojo prihodnost v vojni, zdaj si jo lahko povrne v miru«. Pri tem ne gre zgolj za parolo, ampak realno soočenje z dejanji zadnjih tridesetih let ter pričakovanji novih generacij glede njihove prihodnosti. Pri tem bi se dalo izgraditi vse tiste demokratične institucije, tako države kot civilne družbe, ki bi z dialogom dosegale konsenz glede bistvenih ciljev. Trenutna ekonomska in družbena kriza ne dela v prid takim načrtom in širšim odločitvam, so pa ravno zato priložnost, ko se je potrebno za cilje krepko bolj potruditi in se jih zato tudi bolj ceni.

Geslo vsi Srbi v eni državi se lahko doseže s članstvom v EU

Pri razpadu Jugoslavije je miselnost o Srbih v eni skupni državi, Srbiji, seveda botrovala krvavi vojni ihti, ki je povzročila razdejanje, ogromno vojnih žrtev in Srbom dala pečat vojnih zločincev. Srbijo je zapustilo ogromno število izobraženih ljudi in pričakovati, da se bodo danes, ko so si uredili življenje v tujini, vrnili, je iluzija. Vsekakor pa se jih lahko vključi v širši načrt vzpostavljanja lepše podobe Srbije v svetu, s čimer bi cilji postali lažji in zagotavljanje potrebnih pogojev za članstvo v EU enostavnejše.

– Srbski Commonwealth je mišljen kot širše sodelovanje pri postavljanju ključnih institucij demokratične države in uveljavljanja institucij civilne družbe. To je mogoče z vključevanjem srbskih in drugih strokovnjakov in vplivnih ljudi iz tujine ter srbske skupnosti iz drugih držav ex YU. Skupaj s političnimi institucijami se lahko oblikuje proces sprememb in zelo konkretnih nalog za prihodnost, kjer je eden izmed ciljev vstop v EU. V obliki svetovanj, tehnične pomoči in »odpiranja vrat« bi bil lahko srbski Commonwealth eden izmed možnih načinov za prepotreben dialog in aktivnosti v najbližji prihodnosti. Težave, ki so stalno na dnevnem redu, tako glede Srbov v BiH kot na Kosovu, in vplivajo neposredno na matično Srbijo, bi se dalo reševati na mnogo bolj eleganten način. Pri tem sprejeta pravila dogovarjanja bi morali spoštovati vsi, tako Srbi v matični državi kot tisti izven države.

Regionalno sodelovanje v prehodnem obdobju je zelo pomembno za državo. Pri tem se mora prepotrebno urejati posledice pretekle vojne, predvsem vračanje beguncev in pomoč pri zagotavljanju pravic do lastnine ter osebne dokumentacije. Regionalno se pristopi k registru pograšanih oseb in skupno se prične dogovarjati glede procesiranja vseh vojnih zločinov. Potrebno bo določiti medsebojne državne meje in se lotiti skupne kulturne dediščine. Lahko se vzpostavijo širše gospodarske povezave s trgovinskimi olajšavami in poenostavitvijo postopkov. Primer je lahko prehrambena industrija, ki se pospešeno prilagaja EU zakonodaji in standardom. Nekoč je Beograd imel odprta vrata skoraj povsod, danes jih morajo vzpostavljati na novo.

– V vmesnem obdobju vstopanja v EU, ki zagotovo ne bo kratko, si lahko Srbija z mednarodnimi sporazumi in medsebojnimi pogodbami v regiji in širše poskuša pridobiti ugodnosti o prosti trgovini in naložbah ter posebno gospodarsko stanje za sodelovanje z državami EU. Podoben sporazum in status imajo tudi druge države izven EU. Predvsem bo tako sodelovanje pomenilo lažje urejanje pogojev za vstop v EU tudi za sosednje države ex YU. Skupne naložbe v energetiki in kmetijstvu, ki je za regijo ključnega pomena in pomeni zagotovljeno dobro prihodnost, so vsekakor priložnost za dialog.

5. 2 Skupni konsenz med narodi v ex YU in predpostavka 1

Iz opravljenih intervjujev, analiziranega celotnega gradiva in realnega stanja smo izoblikovali kar nekaj možnih ukrepov, ki bi bili smiselni in bi lahko pomenili korake naprej k iskanju rešitev za regijo in uveljavljanju pozitivnih sprememb. Vsekakor je na prvem mestu usklajevanje znotraj mednarodne skupnosti, torej tistih držav, ki so neposredno angažirane v mirovnih procesih v ex YU.

Mednarodna skupnost se je lotila posameznih mirovnih sporazumov in uveljavljanja rešitev z namenom preprečiti bojevanje in določiti nova razmerja med narodi za njihovo sobivanje kot sosedi ali skupaj v posameznih entitetah. Ni enostavno predpisovati vnaprej oblikovane rešitve, vendar se je izkazalo, da je stopnja pripravljenosti k iskanju kompromisov med narodi ex YU majhna, in pri tem se lahko mednarodna skupnost še tako trudi, saj se rešitve ne dogajajo preko noči. Iskanje načinov, kako doseči delovanje posamezne entitete in da v njej sodelujejo vsi prebivalci ne glede na narodnost, je velik izziv za mednarodno skupnost. Pri tem

svetovalci iz Evrope nimajo prav veliko izkušenj, lažje je tistim, ki so podobna dela in naloge opravljali kje drugod po svetu, pa še v teh primerih je nevhvaležno in marsikdaj neučinkovito prenašati izkušnje na primer iz Azije na Balkan, kar se je v ex YU že dogajalo. Izredno težko je načrtovati in vpeljevati politično arhitekturo v posamezni entiteti, kjer je potrebno doseči enakomerno zastopanost posameznega naroda, če je pred začetkom oboroženih konfliktov vladalo veliko nesorazmerje v udeležbi posameznega naroda pri upravljanju države. Miselnosti mednarodna skupnost ne more spreminjati preko noči. Potem se vse skupaj naslanja malo na matematiko in izračune kvot za posamezne narode, pri tem se glasno poudarja namen njihove zaščite. Glede na ta razmerja se potem pišejo zakoni in deli položaje v javnih službah in državni administraciji. Pri teh zadevah so po navadi pravila igre medsebojnega sobivanja tako zelo administrativno zapletena in urejena z nerazumljivimi zahtevami, da blokirajo vsak napredek ali civilno družbeno iniciativo. Dober primer je Federacija BiH ali pa kar cela država BiH z nešteto administrativnih zank, ki slabijo celotno državo. Na tak način so kakršnekoli demokratične spremembe skoraj nemogoče. Problemi so potem v glasovanju in preglasovanju raznih sklepov, takoj se jim prilepi etiketo nacionalnosti in poskusa prevare nasprotne strani. Mednarodna skupnost lahko tu deluje le z jasno določeno skupno strategijo in enotnostjo. Takoj, ko se začuti vrzel ali dvom v njihovem delu, se ta neodločnost izrabi za spotikanje novih boljših predlogov. Velika decentraliziranost posameznih entitet je posledica administrativnega demokratičnega urejanja regije, ki je pripeljala do popolne blokade državnih institucij ali pa do čistih prevzemov oblasti s strani posameznih, ne ravno demokratičnih skupin, ali političnih strank. Še čisto vsak sprejet načrt, narejen s strani mednarodne skupnosti, se je izkazal kot precej neučinkovit, če je upošteval veliko decentralizacijo državnih in izvršnih organov oblasti. Etnično razdeljene državne ustanove in razdelitev prevelikih pooblastil lokalnim voditeljem pomeni za posamezno državo velik napor in izgubo precejšnje energije pri kakršnih koli skupnih ciljih ali načrtovanju prihodnosti, pri tem so ignoranca in neprestane provokacije metoda odvrčanja mednarodne skupnosti k njeni zavezanosti za iskanje najboljših možnih rešitev v regiji ex YU. Primerjave naših intervjujev in lastnega raziskovalnega dela v nadaljevanju marsikaj potrjujejo in na nekaterih področjih se pogledi intervjuvancev popolnoma razlikujejo.

Predpostavka št 1: možno je poiskati skupne imenovalce in konsenz za sodelovanje med različnimi narodi v razreševanju sporov pri najbolj ključnih ovirah in težavah. Predpostavke ne zavržemo. S pomočjo analize razvoja

zadnjih dogodkov na relaciji odnosov med Prištino in Beogradom dogodki le potrjujejo naša predvidevanja. Prav tako dogodki v Črni Gori kažejo, da mednacionalni konsenzi obstajajo, niso najboljši, pa vseeno delujejo in zato prve predpostavke ne zavrnamo.

5.3 Skupna strategija mednarodne skupnosti in predpostavka 2

Kaj so možne rešitve v tako kompleksnih in zapletenih situacijah na zahodnem Balkanu ni enostavno pojasniti niti jih ni možno posplošeno predlagati kot popolnoma pravilne. Težave se poglobljajo z odmikom iskanja rešitev, naraščajo z gospodarsko krizo in že sprejeti ukrepi se praktično ne upoštevajo, izvajajo ali uveljavljajo. Vsi večstranski dogovori se interpretirajo na različne možne načine, vsaka stran si jih razlaga po svoje, mnogokrat pa ne želijo niti sprejetega in dogovorjenega izvajati. Predlagati posamezne ukrepe je zato že v naprej pogosto naporno, duhamorno početje, kjer nikoli nihče ne ve, kaj bo sprejeto v proces dogovarjanja, kaj bo dogovorjeno in ali se bo na kaj od tega tudi preneslo v vsakdanjo prakso in začelo uveljavljati kot rešitev. Ko ekspertne skupine skupaj s pogajalci zaključijo nek dogovor in ga z vpletenimi stranmi podpišejo, problemi šele nastanejo. Nenadoma je pod vprašanjem vse, tako pravni okvir, mandat pogajalcev, kot sprejem podpisanih dogovorov v prakso.

Vendar zadnji dogodi kažejo ravno to, da dolgotrajna pogajanja med Beogradom in Prištino ter EU kot posrednikom, vendar prinašajo nek dogovor. Evropska diplomacija po navadi potem vsem žuga, naj bo sprejeto upoštevano, drugače ne bo finančnih pomoči in postopkov približevanja k članstvu EU. Z malce več taktosti in možnega predvidevanja dogodkov v naprej bi se verjetno dalo vse skupaj izvesti tudi lepše in učinkoviteje. Včasih je človek kar presenečen, kako Evropske službe ob obilici podatkov, strokovnih analiz in neskončnim številom uradnikov izvajajo naloge na zahodnem Balkanu kar po nekakšnih bližnjicah, z nedorečeno vsebino, brez vključevanja ljudi, ki jih spremembe neposredno zadevajo in z veliko mero pogojevanja. Ta pogojevanja so klasična v obliki kreditov, tehnične pomoči in magičnim vabilom vstopanja držav zahodnega Balkana v EU.

Na drugi strani so v državah ex YU do perfekcije razvili izsiljevanje EU, vojna in brutalno znašanje nad civilnim prebivalstvom je bilo tisto najhujše, kar se je lahko

zgodilo. Kasneje je to izsiljevanje prešlo v neskončno zapletanje in neupoštevanje sprejetih mirovnih dogovorov. Permanentno blokiranje delovanja posamezne entitete ali zanikanje pravic drugih narodov ali manjšin je postalo folklorno. Ko je mednarodna skupnost želela narediti premike in presekati obstoječo prakso lokalnih politikov, je pri tem naletela na mobilizacijo širših skupin ljudi in interesnih lobijev. Neenotnost mednarodne skupnosti pri ključnih vprašanjih vse skupaj pogosto zelo poslabšuje. V mednarodni skupnosti radi kažejo s prstom eden na drugega, kdo je kriv, zakaj počne to, kar dela, kakšni sebični ekonomski interesi koga vodijo, zakaj je nekdo proti sprejetim predlogom, usklajenimi v ožjem krogu držav ... Niso redki primeri, ko Nemčija očita Rusiji blokado ukrepov, ki jih je predlagala ožja skupina v EU, nato Američani očitajo EU počasnost in nedoslednost, Francija nekje vmes med dogovarjanjem predlaga kakšno svojo rešitev, Rusija se umakne in distancira od ukrepov ter pri tem Nemčiji očita germanizacijo regije, Grčija potem zaradi neposredne sosesčine in svojih notranje političnih interesov in težav zavrne dobre predloge sestavljene s strani Amerike, Turčija izvede kakšno solo akcijo z dobrimi nameni, ki jo kakšen od evropskih politikov na koncu še s svojo netaktnostjo in pretirano ambicioznostjo prepreči. Vse skupaj se dogaja že leta in deluje kot popolna farsa, situacija ni ne komična, še manj zabavna ali zanimiva. Celotna regija se dobesedno pogreza v lastnih prepirih, neenotnost v mednarodni skupnosti jih le še pogloblja.

Predpostavka 2: na ravni mednarodne skupnosti je možno najti skupne imenovalce in se reševanja problemov v regije lotiti s skupnimi, enakimi ali vsaj podobnimi interesi mednarodne skupnosti. Predpostavke ne zavrnamo. Pogled na posamezne primere reševanja zapletenih situacij v ex YU kaže, da so skupna strategija in cilji mednarodne skupnosti možni in izvedljivi, zahtevajo pa vsekakor veliko truda, usklajevanj in prizadevanj za skupne interese, zato tudi druge predpostavke ne zavrnamo.

5.4 Kaj bo delo projekta TTN v prihodnje

Namen TTN je v širši skupini strokovnjakov pripraviti predloge in poskušati najti možne rešitve o tem, kaj bi bilo bolje storiti pri reševanju problemov v regiji ex YU. Sedanje zagate v političnih odnosih, kakor tudi socialno-ekonomske okoliščine v nekaterih naslednicah, državah nekdanje Jugoslavije, potrjujejo, da je več kot smiselno nadaljevati s predlaganim projektom TTN. Obstoječe bolj obsežne analize v

svojih povzetkih dajejo osnovne predloge, kaj bi bilo primerno storiti v okviru projekta TTN in kako bomo načrtovali naše skupno delo. V obdobju zadnjih nekaj mesecev je mednarodna skupnost namenila ogromno truda, da bi našla posamezne rešitve za razmere v ex-YU. Spremembe se dogajajo zelo počasi, v nekaterih primerih pa se situacija obrača celo na slabše. Še enkrat se je izkazalo, kako zelo nujno je treba urediti odnose v ex-YU v sodelovanju in podporo s širšo mednarodno javnostjo in z izdelano večjo paleto predlogov za rešitve. Znotraj projekta TTN lahko predlagamo primerne rešitve za večje število zapletenih razmer v regiji.

Ugledni posamezniki in priznane organizacije so bili povabljeni k sodelovanju v projektu TTN in vsi so v skupno sodelovanje prinesli kopico znanj ter pokazali pripravljenost vložiti svoj trud za skupne cilje. Vsak posameznik lahko veliko prispeva k celotni misiji projekta in skupaj je možno pripraviti ustrezne rešitve. Vsi povabljeni so se že dokazali v preteklosti kot strokovnjaki na svojem področju. Vsi, ki sodelujejo v projektu TTN, so tudi bolj kot ne vsakodnevno aktivni pri določenih nalogah v regiji. Informacije iz regije dobivajo dnevno, imajo ogromno osebnih stikov s posamezniki iz regije ter marsikateri od sodelujočih v TTN ima dostop do zaupnih, klasificiranih podatkov. Nekateri strokovnjaki so svoje že pripravljene predloge, kako bi lahko projekt TTN ubrali učinkovito strategijo za svoje cilje, preizkusili v praksi. Določen napredek se je že pokazal in odzivi po prvih korakih so bili pozitivni. K projektu so pristopili novi inštituti in se angažirali dodatni strokovnjaki. Problem ni načrtovati rešitve za nastale situacije, domišljije imajo vsi dovolj, nekateri mednarodni mirovni posredniki še preveč. Iz preteklih izkušenj in prakse dogodkov je razvidno, da se sprejeti dogovori kasneje interpretirajo popolnoma po svoje in se dogovorjeno izvaja čisto drugače kot je bilo napisano, sprejeto ali mišljeno. Uresničevanje sprejetih rešitev je posebne vrste težava, s katero se mednarodna skupnost sooča. Sodelujoči v projektu TTN imajo s svojim znanjem in ugledom možnost, da izvršnim političnim strukturam mednarodne skupnosti predlagajo konkretne rešitev za spremembe v ex YU.

V tej magistrski nalogi smo opisali razmere v posameznih delih ex YU. Po državah in za posamezen primer smo opisali, kje so težave, ki onemogočajo delovanje družbe in kakšne so možne rešitve, ki jih bomo predlagali v okviru projekta TTN.

Parcialne rešitve so za načrtovalce mnogokrat ugodnejša in bolj ustaljena praksa delovanja, vendar je potrebno dati pogosto rešitve v širši kontekst in se pri tem

sodelovanje prenese tudi na iskanje izhodov iz preostalih težav določene regije. Novoustanovljene entitete v ex YU imajo resne zadrege in težave z učinkovitim delovanjem njihovih institucij, zato še vedno potrebujejo pomoč od zunaj. Ne povsod in ne vedno, vendar pa so v nekaterih konkretnih primerih mnoge izvršne institucije novih držav neposredno žrtve izrecno skorumpirane vladne politike ali kriminalnih združb. V teh primerih, ko mednarodna skupnost poskuša rešiti take posamezne primere, se soočajo mednarodni svetovalci z odkritimi ali prikritimi pritiski ter grožnjami. Takrat je delo mednarodne skupnosti skoraj popolnoma onemogočeno. Zato lahko mednarodna skupnost doseže uspehe le tako, da vključi vplivne mednarodne institucije, posamezne strokovnjake, in le s skupnim načrtom in istimi cilji lahko premikajo stvari naprej.

Dosedanje delo nam je pokazalo, da je vredno poskusiti z izvajanjem projekta TTN. V sodelovanju z večjim številom strokovnjakov je mogoče priti do dobrih rešitev za probleme na bolj enostaven način in predvsem so izvedbe rešitev lahko mnogo ustrežnejše in v izvedbi kreativne. Odzivi na TTN predlog so bili zelo pozitivni. Slišati je bilo tudi nekaj vprašanj, kako obsežna je lahko projektna skupina in kako daleč lahko TTN sprejme svoje poslanstvo. Večina strokovnjakov je mnenja, da skupina strokovnjakov v TTN ne sme biti prevelika. Pri tem so bili tudi konkretni predlogi, da bi povabili k sodelovanju čim več nevladnih organizacij, ki aktivno delujejo v regiji. Ko bomo videli rezultate našega skupnega dela ter pretehtali tudi druge pobude, se bo nevladne organizacije ali posamezniki lažje povabilo k sodelovanju, ker bodo znane tudi bolj konkretne naloge in priložnosti za skupno delo.

6 Literatura in viri

- Altmann, F.L. (2007). Europe as a Global Partner: Southeast Europe as the Test Case. V H. Swoboda in C. Solioz (ur.), *Conflict and Renewal: Europe Transformed. Essays in Honour of Wolfgang Petritsch* (str. 50-58). Baden-Baden: Nomos.
- Altmann, F.L. in Whitlock, E. (2004). Foreword. V F.L. Altmann in E. Whitlock (ur.), *European and U.S. Policies in the Balkans: Different Views and Perceptions, Common Interests and Platforms?*(str. 5-8).Berlin: Germany Institute for International and Security Affairs.
- Batt, J. (2005). *The question of Serbia*. Paris: Institute for Security Studies, European Union.
- Berishaj, M. (12.2.2010). Kosovska država ni šivni pojav med Albanijo in Srbijo. *Rtvslo.si*. Pridobljeno na <http://www.rtvsllo.si/svet/kosovska-drzava-ni-sivni-pojav-med-albanijo-in-srbijo/223749>
- Bianchini, S. (2007). Introduction. The Balkans, reform of the treaties, and European integration: the challenges of stabilization not yet achieved. V S. Bianchini, J. Marko, C. Nation in M. Uvalić (ur.), *Regional cooperation, peace enforcement, and the role of the treaties in the Balkans* (str. 9-23). Ravenna: Longo Editore Ravenna.
- Britannica. (2013). Think tank. *Britannica.com*. Pridobljeno na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1387159/think-tank>
- Del Ponte, C. (2009). *Gospa tožilka*. Ljubljana: Založba Sanje.
- Eco, U. (1999). *Šest sprehodov skozi pripovedne gozdove*. Ljubljana: Literarno umetniško društvo Literatura.
- Eco, U. (2009). *Zgodovina lepote*. Ljubljana: Založba Modrijan.
- Einspieler, V. (21.12.2010a). Pravoslavno cerkev država favorizira. *Delo.si*. Pridobljeno na <http://www.delo.si/novice/svet/pravoslavno-cerkev-drzava-favorizira.html>

Einspieler, V. (25.12.2010b). Makedonija in problem identitete. *Delo.si*. Pridobljeno na <http://www.delo.si/novice/svet/makedonija-in-problem-identitete.html>

Einspieler, V. (4.8.2011). Delova tema: Nedokončane države na Balkanu. *Delo.si*. Pridobljeno na <http://www.delo.si/novice/svet/delova-tema-nedokoncane-drzave-na-balkanu.html>

Einspieler, V. (23.1.2012). Srbija: Na oblasti krožijo vedno ista imena, nove generacije ni. *Delo.si*. Pridobljeno na http://www.delo.si/novice/svet/srbija-na-oblasti-krozijo-vedno-ista-imena-nove-generacije-ni_2.html

Einspieler, V. (10.4.2013a). Na kocki je evropska pot Srbije. *Delo.si*. Pridobljeno na <http://www.delo.si/novice/svet/na-kocki-je-evropska-pot-srbije.html>

Einspieler, V. (8.6.2013b). Kamen spotike je pravni okvir. *Delo.si*. Pridobljeno na <http://www.delo.si/arhiv/kamen-spotike-je-pravni-okvir.html>

Einspieler, V. (29.4.2013c). Kosovski Srbi in vsesrbska vstaja. *Delo.si*. Pridobljeno na <http://www.delo.si/arhiv/kosovski-srbi-in-vsesrbska-vstaja.html>

Hartmann, F. (2008). *Mir in kazen*. Ljubljana: Založba Sanje.

Hladnik Milharčič, E. (16.7.2005). Dobro je. Vedno reci, da je dobro. *Delo.si*. Pridobljeno na <http://www.delo.si/arhiv/dobro-je-vedno-reci-da-je-dobro.html>

Hoxhaj, E. (2007). The Politics of Partition in Kosovo: Ethnicity, Territoriality, and Nation-building. V S. Bianchini, J. Marko, C. Nation in M. Uvalić (ur.), *Regional cooperation, peace enforcement, and the role of the treaties in the Balkans* (str. 117-153). Ravenna: Longo Editore Ravenna.

International Crisis Group. (2003). *A marriage of inconvenience: Montenegro 2003*. 16 April 2003. Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/montenegro/142-a-marriage-of-inconvenience-montenegro-2003.aspx>

International Crisis Group. (2005a). *Serbia: Spinning its Wheels*. Europe Briefing N° 39 - 23 May 2005. Pridobljeno na [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/b039_serbia___spinning_its_wheels.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/b039_serbia___spinning_its_wheels.pdf)

- International Crisis Group. (2005b). *Crna Gora na putu ka nezavisnosti. Izveštaj za Evropu br. 169 - 7. decembar 2005.* Pridobljeno na [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/169_montenegro_s_independence_drive__serbian_final.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/169_montenegro_s_independence_drive__serbian_final.pdf)
- International Crisis Group. (2006). *Europe Briefing N° 42, Montenegro's Referendum, 30 May 2006.* Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/montenegro/b042-montenegros-referendum.aspx>
- International Crisis Group. (2009a). *Macedonia's Name: Breaking the Deadlock. Europe Briefing N° 52 - 12 Janury 2009.* Pridobljeno na http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/b52_macedonias_name__breaking_the_deadlock.pdf
- International Crisis Group. (2009b). *Bosnia's incomplete transition: Between Dayton and Europe. Europe Report N°. 189 - 9 March 2009.* Pridobljeno na http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/198_bosnias_incomplete_transition__between_dayton_and_europe.pdf
- International Crisis Group. (2009c). *Bosnia's Dual Crisis. Europe Briefing N° 57 - 12 November 2009.* Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/B57%20Bosnias%20Dual%20Crisis.pdf>
- International Crisis Group. (2010a). *The Rule of Law in Independent Kosovo. Europe Report N° 204 - 19 May 2010.* Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/kosovo/204%20The%20rule%20of%20Law%20in%20Independent%20Kosovo.pdf>
- International Crisis Group. (2010b). *Kosovo and Serbia After the ICJ Opinion. Europe Report N° 206 - 26 August 2010.* Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/206%20Kosovo%20and%20Serbia%20after%20the%20ICJ%20Opinion-1.pdf>
- International Crisis Group. (2010c). *Federation of Bosnia and Herzegovina - A Parallel Crisis. Europe Report N° 209 - 28 September 2010.* Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/209%20Federation%20of%20Bosnia%20and%20Herzegovina%20---%20A%20Parallel%20Crisis.pdf>

International Crisis Group. (2011a). *Bosnia: Europe's Time to Act. Europe Briefing N° 59 - 11 January 2011.* Pridobljeno na [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/B59%20Bosnia%20-%20Europes%20Time%20to%20Act.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/B59%20Bosnia%20-%20Europes%20Time%20to%20Act.pdf)

International Crisis Group. (2011b). *North Kosovo: Dual Sovereignty in Practice. Europe Report N° 211 - 14 March 2011.* Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/kosovo/211%20North%20Kosovo%20---%20Dual%20Sovereignty%20in%20Practice.pdf>

International Crisis Group. (2011c). *Bosnia: State Institutions under Attack. Europe Briefing N° 62 - 6 May 2011.* Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/bosnia-herzegovina/B62%20Bosnia%20-%20State%20Institutions%20under%20Attack.pdf>

International Crisis Group. (2011d). *Macedonia: Ten years after the conflict. Europe Report N° 212 - 11 August 2011.* Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/macedonia/212%20Macedonia%20---%20Ten%20Years%20after%20the%20Conflict.pdf>

International Crisis Group. (2011e). *Bosnia: What Does Republika Srpska Want?. Europe Report N° 214 - 6 October 2011.* Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/bosnia-herzegovina/214%20Bosnia%20---%20What%20Does%20Republika%20SRPSKA%20Want.pdf>

International Crisis Group. (2011f). *Brčko Unsupervised. Europe Briefing N° 66 - 8. December 2011.* Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/bosnia-herzegovina/B66%20Brcko%20Unsupervised.pdf>

International Crisis Group. (2012a). *Kosovo and Serbia: A Little Goodwill Could Go a Long Way. Europe Report N° 215 - 2 February 2012.* Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/kosovo/215%20Kosovo%20and%20Serbia%20-%20A%20Little%20Goodwill%20Could%20Go%20a%20Long%20Way.pdf>

International Crisis Group. (2012b). *Bosnia's Gordian Knot: Constitutional Reform. Europe Briefing N° 68 - 12 July 2012.* Pridobljeno na

[http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/bosnia-herzegovina/b068-bosnias-gordian-knot-constitutional-reform.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/balkans/bosnia-herzegovina/b068-bosnias-gordian-knot-constitutional-reform.pdf)

International Crisis Group. (2012c). *Setting Kosovo Free: Remaining Challenges. Europe Report N° 218 - 10 September 2012*. Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/kosovo/218-setting-kosovo-free-remaining-challenges.pdf>

International Crisis Group. (2013a). *Bosnia's Dangerous Tango: Islam and Nationalism, Europe Briefing N°7026 February 2013*. Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/bosnia-herzegovina/b070-bosnias-dangerous-tango-islam-and-nationalism.aspx>

International Crisis Group. (2013b). *Serbia and Kosovo: The Path to Normalisation, Europe Report N°223, 19 February 2013*. Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/kosovo/223-serbia-and-kosovo-the-path-to-normalisation.aspx>

Janjić, D. (2007). Kosovo: Security Risks. V S. Bianchini, J. Marko, C. Nation in M. Uvalić (ur.), *Regional cooperation, peace enforcement, and the role of the treaties in the Balkans* (str. 219-231). Ravenna: Longo Editore Ravenna.

Jović, D. (2011). *Turning nationalists into EU supporters: the case of Croatia*. V J. Rupnik (ur.), *The Western Balkans and the EU: »The hour of Europe«* (str. 33-43). Paris: Institute for Security Studies, European Union.

Kavafis, K. (1999). *Objavljene pesmi 1896-1932*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kirchner, E.J. in Hanusch, M. (2007). The EU as a security actor: The case of Bosnia. V S. Bianchini, J. Marko, C. Nation in M. Uvalić (ur.), *Regional cooperation, peace enforcement, and the role of the treaties in the Balkans* (str. 231-253). Ravenna: Longo Editore Ravenna.

- Kofos, E. (3. 4. 2009). The current Macedonian issue between Athens and Skopje: Is there an option for a breakthrough? *Eliamep.gr*. Pridobljeno na http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/en/2009/04/eliamep-thesis-3_2009-kofos.pdf
- Latal, Z. (15.4.2013). Hrvati zahtevajo ustavno preureditev BiH. *Delo.si*. Pridobljeno na <http://www.delo.si/novice/svet/hrvati-zahtevajo-ustavno-preureditev-bih.html>
- Manchin, R. (2011). Balkan public opinion and EU accession. V J. Rupnik (ur.), *The Western Balkans and the EU: »The hour of Europe«* (str. 163-168). Paris: Institute for Security Studies, European Union.
- Marko, J. (2007). Constitutions and good governance: Challenges for post-conflict reconstruction and EU-integration. V S. Bianchini, J. Marko, C. Nation in M. Uvalić (ur.), *Regional cooperation, peace enforcement, and the role of the treaties in the Balkans* (str. 65-79). Ravenna: Longo Editore Ravenna.
- Mitar, M. (2011). *Uvod v metodologijo znanstvenega raziskovanja varnostnih pojavov: (splošni del)*. Ljubljana: Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.
- Mungiu-Pippidi, A. (2011). A house of cards? Building the rule of law in the Balkans. V J. Rupnik (ur.), *The Western Balkans and the EU: »The hour of Europe«* (str. 145-161). Paris: Institute for Security Studies, European Union.
- Nation, C.R. (2007). Security in Balkan Europe: Premises and Prospects. V S. Bianchini, J. Marko, C. Nation in M. Uvalić (ur.), *Regional cooperation, peace enforcement, and the role of the treaties in the Balkans* (str. 203-219). Ravenna: Longo Editore Ravenna.
- Ordanoski, S. (2011). The story of Macedonian populism: 'All we want is everything!'. V J. Rupnik (ur.), *The Western Balkans and the EU: »The hour of Europe«* (str. 95-108). Paris: Institute for Security Studies, European Union.
- Pajić, Z. (2007). Bosnia and Herzegovina: A Statehood Crossroads. V S. Bianchini, J. Marko, C. Nation in M. Uvalić (ur.), *Regional cooperation, peace enforcement, and the role of the treaties in the Balkans* (str. 79-93). Ravenna: Longo Editore Ravenna.

- Pajvančić, M. (2007). The new constitution of Serbia and the autonomy of Vojvodina: A comparative analysis of the constitution of Serbia. V S. Bianchini, J. Marko, C. Nation in M. Uvalić (ur.), *Regional cooperation, peace enforcement, and the role of the treaties in the Balkans* (str. 93-117). Ravenna: Longo Editore Ravenna.
- Pešić, V. (2007). The principles of international law in the peace treaties and agreements of the Yugoslav wars: Their relevance to the search for stability in the region. V S. Bianchini, J. Marko, C. Nation in M. Uvalić (ur.), *Regional cooperation, peace enforcement, and the role of the treaties in the Balkans* (str. 23-31). Ravenna: Longo Editore Ravenna.
- Power, S. (2008). *Chasing the Flame*. New York: The Penguin Press.
- Prelec, N. (6.9.2011). *North Kosovo meltdown. The Balkan Regatta*. Pridobljeno na <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/kosovo/north-kosovo-meltdown.aspx>
- Radulović, M. (2011). Montenegro's journey towards EU accession. V J. Rupnik (ur.), *The Western Balkans and the EU: »The hour of Europe«* (str. 79-93). Paris: Institute for Security Studies, European Union.
- Vasev, B. (2.3.2013). Foto: V Skopju spopad med policijo in albanskimi protestniki. *Rtvslo.si*. Pridobljeno na <http://www.rtvsllo.si/svet/foto-v-skopju-spopad-med-policijo-in-albanskimi-protestniki/303562>
- Rupnik, J. (2011). The Balkans as a European question. V J. Rupnik (ur.), *The Western Balkans and the EU: »The hour of Europe«* (str. 17-27). Paris: Institute for Security Studies, European Union.
- Sarajlić-Maglić, D. (2011). BiH after the elections - a tale of disillusioned optimism. V J. Rupnik (ur.), *The Western Balkans and the EU: »The hour of Europe«* (str. 47-58). Paris: Institute for Security Studies, European Union.
- Surroi, V. (2011). The unfinished state(s) in the Balkans and the EU: the next wave. V J. Rupnik (ur.), *The Western Balkans and the EU: »The hour of Europe«* (str. 111-118). Paris: Institute for Security Studies, European Union.

- Štiks, I. (2011). The European Union and citizenship regimes in the Western Balkans. V J. Rupnik (ur.), *The Western Balkans and the EU: »The hour of Europe«* (str. 123-134). Paris: Institute for Security Studies, European Union.
- Taleski, D. (2005). *Decentralisation in the Republic of Macedonia: The last step across Abyss*. Berlin: German institute for International and Security Studies.
- Teokarevic, J. (2011). Ten years of post-Milosevic transition in Serbia: problems and prospects. V J. Rupnik (ur.), *The Western Balkans and the EU: »The hour of Europe«* (str. 59-78). Paris: Institute for Security Studies, European Union.
- Vankovska, B. (2007). The Role of the Ohrid agreement and the peace process in Macedonia. V S. Bianchini, J. Marko, C. Nation in M. Uvalić (ur.), *Regional cooperation, peace enforcement, and the role of the treaties in the Balkans* (str. 41-65). Ravenna: Longo Editore Ravenna.
- Žerdin, A. (3.10.2009). Boris Tadič: Proti Sloveniji smo zmagali na human način. *Dnevnik*.
- de Waal, A. (2004). *Kdo se bojuje? Komu je mar?* Ljubljana: Karantanija: Gnostica.

7 Seznam kratic

ex YU	Bivše republike, ki so sestavljale Jugoslavijo in so se konstituirale kot nove države
ICJ	International court of Justice - Mednarodno sodišče v Haagu
MKD	makedonski denari (makedonska denarna enota)
UVP	Urad visokega predstavnika v BiH
DMS	Daytonski mirovni sporazum
ES	Evropska skupnost
FBiH	Federacija BiH, entiteta Bošnjakov in Hrvatov v BiH
ESČP	Evropsko sodišče za človekove pravice
DN	Dom naroda - delegati 15 članov (5 Bošnjakov, 5 Hrvatov in 5 Srbov)
PD	Predstavniški dom - parlament
KLA	Kosovo Liberation Army - Kosovska osvobodilna vojska
SPC	Srbska pravoslavna cerkev
BiH	Bosna in Hercegovina
SRB	Srbija
MAK	Makedonija
ČG	Črna Gora
KOS	Kosovo

8 Priloga

Vprašalnik za magistrsko nalogo

Avtor: Janez Juvan

April 2013

V sklopu vprašanj želimo izvedeti, kaj menite o mirovni prizadevanjih mednarodne skupnosti na področju ex YU. Zanima nas, kako vidite vlogo Mednarodno skupnost v celotni regiji in kaj vidite kot njihovo delo v prihodnosti.

1) Vojaški spopad v ex YU se je začel zaradi osvajanja ozemlja, za katerega so nekateri menili, da jim pripada kot del njihove entitete. Ali menite, da je Mednarodna skupnost imela pred začetkom spopadov dovolj dobre analize in ali je bil njen pogled na situacijo stvaren?

2) Po hudi krvavi vojni je mednarodna skupnost v okviru širšega konsenza z Daytonskim sporazumom sestavila državo Bosno in Hercegovino. Menite, da je ta ustavna oblika države danes sploh ustrezna za to večnacionalno skupnost?

3) Mednarodna skupnost je v BiH prisotna preko različnih uradov in institucij od sklenitve Daytonskega sporazuma dalje. Kakšno vlogo ima mednarodna skupnost v BiH in kakšno je vaše mnenje o njeni učinkovitosti?

4) BiH je v stalnih blokadah izvršilnih vej oblasti ter neprestanem medsebojnem izsiljevanju treh največjih narodov. Kako ocenjujete uspešnost doseganja ciljev mednarodne skupnosti v zadnjih 15 letih pri normalizaciji poveljnih razmer v BiH?

5) Kako ocenjujete strategijo, s katero mednarodna skupnost pripravlja in uveljavlja mirovne načrte BiH?

6) Kako ocenjujete politično arhitekturo BiH ter njeno razdelitev na dve entiteti in eno od entitet na številne kantone?

7) Kako ocenjujete delovanje skupnih institucij države BiH, kot so zunanja politika, policija, vojska, integracije v EU?

8) Kako ocenjujete dosežene procese integracije večnarodne skupnosti v BiH v enovito normalno delujočo državo?

9) V kolikšni meri mednarodna skupnost pri urejanju mednacionalnih odnosov v BiH uporablja enaka merila za vse narode?

10) Ali menite, da je potrebno začeti z ustavnimi spremembami za poenostavitev delovanja skupne države BiH?

Kosovo je država, kjer se je mednarodna skupnost posebno angažirala in tudi uvedla prakso, ki že desetletja ni bila uporabljena v Evropi. Mednarodno pravno so vzpostavili popolnoma novo entiteto.

11) Zanima nas, kako vidite to enkratno dejanje s strani mednarodne skupnosti in ali menite, da je bila odločitev pravilna?

12) Kako v pozitivnem smislu vidite novo državo Kosovo in kateri so tisti negativni elementi pri konstruiranju nove entitete, ki lahko dolgoročno onemogočajo normalen razvoj te nove države?

13) Ali ima Kosovo po vašem mnenju možnost, da se izogne neprestanim konfliktom s tako imenovanim delom severno Kosovo, kjer živi večinsko srbsko prebivalstvo?

14) Menite, da ima Kosovo možnost v naslednjih 15 letih postati enakopravna članica EU?

15) Koliko lahko po vašem mnenju vpliva na nestabilnost v regiji pojavljanje teženj po novem albanskem nacionalnem programu vključno z zahtevami po eni celoviti albanski državi?

16) Če se pojutrišnjem umaknejo s Kosova vsi mednarodni svetovalci in vse mednarodne policijske in vojaške enote, kaj menite da se lahko zgodi in kaj bi to pomenilo za državo in regijo?

Z Ohridskim sporazumom se je končal oborožen spopad med Makedonci in Albanci. Vsi priznavajo prispevek tega sporazuma k umirjanju razmer med dvema narodom in temu, da so Albanci prišli do pravic, ki so jim bile v preteklosti sistematično kratene in do njihovega enakovrednejšega položaja v vseh sferah družbe. Albanščina je postala drugi uradni jezik v državi. Vendar se je z uveljavljanjem tega sporazuma zgodila neposredna ločitev skoraj vseh institucij na dva naroda.

17) Ali lahko poveste, kako bi bilo po vašem mnenju potrebno izboljšati Ohridski sporazum, da nadaljnje ločevanje dveh narodov ne bi bilo več tako izrazito?

18) Nevladne organizacije so eden najpomembnejših dejavnikov združevanja obeh narodov v Makedoniji, tradicija teh nevladnih organizacij je kratka. Njihova vloga pa se čedalje bolj kaže kot zelo pomembna. Kaj bi po vašem mnenju bilo potrebno storiti, da bi nevladne organizacije dobile večjo veljavo, podporo vseh vladajočih političnih opcij in zaupanje obeh večinskih narodov v njihovo delo?

19) Konservativni del makedonske politike gradi neznansko drage velike spomenike in zgradbe, kar naj bi povečevalo zgodovinski pomen naroda in države. Ali ima po vašem mnenju lahko taka interpretacija pretekle zgodovine dolgoročne posledice na odnose s sosednjimi državami ali pa gre zgolj za notranjepolitični prestiž brez resnejšega pomena?

20) Makedonija je bila nekoč omenjena kot najresnejša kandidatka za vstop v EU, takoj za Slovenijo. Kakšna je po vašem mnenju danes njena realna prihodnost glede vstopa v EU?

21) Makedonija ima še vedno neuradno ime države. Kaj menite o zgodovini dialoga z Grčijo glede imena države in kaj bi po vašem mnenju pripomoglo k rešitvi tega vprašanja?

Črna Gora je omenjena kot naslednja kandidatka iz regije za članstvo v EU. Država ni nikjer na zemljevidu konfliktov ali hujših pretresov in je ne uvrščajo v krizna območja. Že pred časom je ubrala evropsko usmeritev in se je drži še

danes. O delovanju uradnih institucij ter politikih pa imajo vsi zunanji opazovalci zelo zadržano mnenje. Koruptivnost celotnega političnega sistema je precejšnja.

22) Črna gora je sprejela mnogo zavez za približevanje v EU. Kaj po vašem mnenju bi morala storiti takoj in kateri so tisti vladni programi, ki bi jih morala država pričeti uveljavljati?

23) Ali po vašem mnenju Črna Gora lahko služi sosednjim državam kot vzorec približevanja v EU in kaj bi lahko ostale države regije ex JU povzele od nje?

24) Politika in gospodarstvo Črne Gore sta tesno povezana z le nekaj osebami in družinami, kar daje delovanju države veliko stopnjo koruptivnosti in klientelizma. Menite, da je mogoče glede na tradicijo države to prakso sploh preseči in prekiniti z njo?

25) Civilna družba in nevladne organizacije so pomemben dejavnik v regiji. Ali so vam poznane kakšne iniciative NVO v državi in na katerem področju menite da so najbolj pomembne?

26) Menite, da bi lahko skupnost vseh pravoslavnih cerkva priznala nekoč že veljavne avtokefalnost Črnogorske pravoslavne cerkve in ali menite da bi bil to pozitiven vpliv tudi na procese v sosednjih državah?

Skrajno nacionalistična politika z izrazito težnjo po urejanju nerešenih vprašanj z vojaškimi posegi je del bivše Jugoslavije pahnila v vojno. Srbija je iz teh bojevanj prišla družbeno-socialno, politično in ekonomsko popolnoma razdejana. Danes je

Srbija država z zelo nejasno perspektivo. Groba nacionalistična retorika se počasi zamenjuje z idejami o sprejemanju pogojev za članstvo v EU.

27) Kaj menite, ali bi se v Srbiji lahko poenotile politične skupine in civilno družbene organizacije s ciljem »Srbija je izgubila svojo prihodnost z vojn,o vendar si lahko svojo prihodnost pridobi nazaj z mirom«?

28) EU-28 ni pretirano naklonjena vstopom novih članic, tako da realno datuma vstopa Srbije v EU ni možno pričakovati. Kakšno je vaše mišljenje, kje naj Srbija najprej prične z reformami družbe in kam naj usmeri energijo za doseganje sprememb, da bo to prilagajanje najbolj učinkovito?

29) Miloševićeva nacionalistična politika je nagnala eno celo generacijo mladih izobraženih ljudi v tujino in trenutna gospodarska kriza žene čez meje naslednjo generacijo. Kako lahko mednarodna skupnost pomaga pri uveljavljanju institucij civilne družbe ter s tem poskuša pri mladih ljudeh, teh, ki ostajajo v državi, zasnovati procese sprememb, s čimer bodo prevzemali odgovornost za prihodnost?

30) Za državo je značilna nizka stopnja pravne države in zakonodaja se spreminja bolj s pomočjo mednarodnih iniciativ. Kako realno gledate na stanje prava, človekovih pravic in stopnje demokracije v Srbiji?

31) Srbija formalno in neformalno posega v situacijo na severu Kosova, katere možnosti vidite kot najboljšo perspektivno medsebojnih odnosov med Beogradom in Prištino pri urejanju napetosti in nerazrešenih konfliktov na severu Kosova?